

KIISTOJA HALLINNOIMASSA

STRATEGIAN KEHITTÄMINEN KIISTOJEN JA KIISTANALAISTEN AIHEIDEN KÄSITTELEMISEKSI KOULUISSA

Rehtoreille ja koulun johdolle laadittu työkalu kiistojen käsittelyyn ja kiistanalaisten aiheiden opetukseen kouluissa. Kehitetty yhteistyössä Irlannin, Itävallan, Kyproksen, Montenegron ja Yhdistyneen kuningaskunnan kanssa sekä Albanian, Ranskan ja Ruotsin tuella

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

KIISTOJA HALLINNOIMASSA

STRATEGIAN KEHITTÄMINEN
KIISTOJEN JA KIISTANALAISTEN AIHEIDEN
KÄSITTELEMISEKSI KOULUISSA

Pohdintatyökalu
rehtoreille
ja koulun johdolle

Tässä julkaisussa esitetyt näkemykset ovat sen kirjoittajien vastuulla eivätkä välttämättä kuvasta Euroopan neuvoston virallista politiikkaa.

Kaikki oikeudet pidätetään. Mitään tämän julkaisun osaa ei saa kääntää, jäljentää tai välittää missään muodossa tai millään tavalla sähköisesti (esim. CD-ROM-levyn tai internetin välityksellä) tai mekaanisesti, kuten valokopioimalla, nauhoittamalla tai minkään tallennus- tai tiedonhakujärjestelmän kautta, ilman viestintäpääosaston (Directorate of Communication) etukäteen antamaa kirjallista suostumusta (F-67075 Strasbourg Cedex tai publishing@coe.int).

Kannen suunnittelu: Documents and Publications Production Department (SPDP), Euroopan neuvosto

Kannen valokuvat: Shutterstock
Layout: Jouve, Pariisi
Taitto: Grano Oy

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

ISBN 978-952-13-6423-5
© Euroopan neuvosto, tammikuussa 2017
englanninkielinen julkaisu
© Opetushallitus, syyskuussa 2017
suomenkielinen julkaisu

English title:
Managing controversy
Developing a strategy for handling
controversy and teaching controversial
issues in schools
A self-reflection tool for school leaders
and senior managers

Alkuperäisteksti Euroopan neuvoston julkaisusta ja luvalla. Tämän käännöksen julkaisu perustuu Euroopan neuvoston lupaan, mutta käännös on puhtaasti julkaisijan vastuulla.

Tämä julkaisu pohjautuu opettajien koulutuspakettiin *Elämää kiistojen keskellä: kiistanalaisia aiheita opettamassa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen keinoin*; julkaisujen tarkoituksena on muodostaa kattava ammatillisen kehittymisen materiaalipaketti, joka tukee koulun toiminnan kaikkia kiistanalaisiin aiheisiin liittyviä osa-alueita.

Sisältö

KIITOKSET	7
ESIPUHE	9
JOHDANTO	11
1. KOULUN JOHTO	18
2. KOULUN EETOS JA TOIMINTAKULTTUURI	23
3. OPETUS JA OPPIMINEN	27
4. OPETUSSUUNNITELMA	29
5. OPPILAIDEN OSALLISUUS	33
6. OHJAUS JA TUKI	37
7. VANHEMPIEN OSALLISTUMINEN	41
8. RISKINHALLINTA	45
9. HENKILÖSTÖN KEHITTYMINEN JA KOULUTUS	49
LIITE I – TOIMENPIDE-EHDOTUSTEN MUISTILISTA	53
LIITE II – KIISTOJA HALLINNOIMASSA:REHTOREIDEN JA MUUN JOHTOHENKILÖSTÖN ROOLI – TAUSTA-ASIAKIRJA	57
LÄHDELUETTELO JA RESURSSIT	67

Kiitokset

Kiistoja hallinnoimassa on julkaistu osana Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston yhteistä ihmisoikeuksia ja demokratiaa edistävää Human Rights and Democracy in Action -kokeiluhanketta, jonka tavoitteena on panna täytäntöön Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevassa peruskirjassa esitettyjä periaatteita.

Tekijät

Ted Huddleston ja David Kerr.

Hankekumppanit

Susanne Reitmair-Juarez, Democracy Centre, Wien, Itävalta

Sigrid Steininger, Federal Ministry for Education and Women's Affairs, Wien, Itävalta

Pavlina Hadjitheodoulou-Loizidou ja Despo Kyprianou, Cyprus Pedagogical Institute, Ministry of Education and Culture, Kypros

Aidan Clifford ja Mary Gannon, City of Dublin Vocational Education Committee Curriculum Development Unit, Irlanti

Bojka Djukanovic, UNESCO Chair in Education for Democratic Citizenship and Human Rights, University of Montenegro, Montenegro

David Kerr ja Ted Huddleston, Citizenship Foundation, Lontoo, Yhdistynyt kuningaskunta

Muut kumppanit

Tommy Eriksson, Swedish National Agency for Education, Sweden

Astrit Dautaj, Institute for Development of Education, Albania

Council of Europe

Yulia Pererva, Marc Hory

Esipuhe

Kiistanalaiset aiheet ovat olennainen osa demokraattista yhteiskuntaa. Tästä syystä kiistanalaisten aiheiden käsittelemisen opettelemiselle on annettava demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa keskeinen sija, jos sen halutaan olevan vaikuttavaa. Professori (Sir) Bernard Crick totesi seuraavasti vuonna 1998 laatimassaan seminaariraportissa, *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, jonka seurauksena kansalaiskasvatuksesta tehtiin Englannissa pakollinen aine vuonna 2002:

Se, että opimme kunnioittamaan ihmisiä, joiden arvot poikkeavat omistamme, ja käymään vuoropuhelua heidän kanssaan, on keskeistä demokraattisen prosessin kannalta ja edellytys demokratian suojelemiselle ja lujittamiselle sekä ihmisoikeuskulttuurin vaalimiselle. (Crick 1998)

Euroopan neuvosto on tehnyt merkittävää työtä demokraattista kansalaisuutta, ihmisoikeuksia ja kulttuurienvälistä vuoropuhelua koskevan kasvatuksen edistämiseksi sekä demokraattisen kulttuurin vaalimiseksi ja sen merkityksen esiintuomiseksi. Tästä syystä onkin paikallaan, että Euroopan neuvosto koordinoi yhteistyössä Euroopan unionin kanssa useiden eurooppalaisten kumppanien työtä uuden täydennyskoulutuspaketin laatimiseksi vuoden 2015 demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien kokeiluhankkeiden yhteydessä.

Koulutuspaketille on tässä ajassa selvä tilaus. Eurooppalaisessa yhteiskunnassa, yhteisöissä ja arkielämässä on monia ongelmia, joista nuoret haluavat keskustella. Monet koulut eivät kuitenkaan tarjoa oppilaille tilaisuuksia käsitellä näitä ongelmia, sillä niiden opettamista luokkahuoneissa pidetään liian haastavana ja niiden käsittelemistä koko koulun tasolla liian vaikeana. Jos koulut eivät auta nuoria ottamaan selkoa asioista eivätkä opasta heitä ymmärtämisen, vuoropuhelun ja oppimisen tielle, monet nuoret jäävät näiden asioiden kanssa yksin ihmeissään, vihaisina tai ymmällään.

On selvää, että kiistanalaisten aiheiden sisällyttäminen koulujen opetussuunnitelmaan tuo mukanaan vaikeita pedagogisia kysymyksiä, esimerkiksi sen miten vältetään loukkaamista erilaisista taustoista ja kulttuureista tulevien oppilaiden tunteita, miten vältetään luomasta kitkaa oppilaiden välille ja miten kiistanalaista materiaalia voidaan opettaa tasapuolisesti saamatta kritiikkiä puolueellisuudesta. Se herättää myös kysymyksiä akateemisesta vapaudesta sekä opettajan omien käsitysten ja arvojen roolista.

On myös selvää, että se herättää rehtoreiden ja koulun johdon kannalta käytäntöihin liittyviä kysymyksiä: miten opettajia voidaan tukea kiistanalaisten aiheiden opetuksessa, miten kouluyhteisössä voidaan tarjota muunlaisia tilaisuuksia vuoropuheluun esimerkiksi koulun demokraattisten hallintotapojen kautta, miten voidaan tukea myönteistä ilmapiiriä, miten järjestelyjen laatua voidaan valvoa sekä miten vanhempien ja muiden koulun ulkopuolisten tahojen mahdollisiin pelkoihin vastataan.

Tästä julkaisusta on hyötyä molemmilla tasoilla. Se rakentuu opettajien koulutuspaketin – *Elämää kiistojen keskellä: kiistanalaisia aiheita opettamassa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen keinoin* – pohjalle ja tarjoaa käytännön tukea rehtoreille ja muulle johtohenkilöstölle, jotka pyrkivät ennakoimaan kiistanalaisia aiheita ja reagoimaan niihin sekä koulussa että sen ulkopuolella.

Me – allekirjoittaneet ja kaikki tämän täydennyskoulutuspaketin laatimiseen osallistuneet kumppanit – toivomme, että *Kiistoja hallinnoimassa* -pakettia tullaan käyttämään rinnakkain *Elämää kiistojen keskellä* -paketin kanssa kehitettäessä kiistanalaisten aiheiden hallintaa koko koulun tasolla ja kiistanalaisten aiheiden opetusta luokkahuoneissa ympäri Eurooppaa. Tämä tukee nuorison hyvinvointia, lisää samalla demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vaikuttavuutta sekä auttaa turvaamaan ja vahvistamaan eurooppalaisia demokraattisia yhteiskuntia.

Ted Huddleston

David Kerr

Citizenship Foundation,

Yhdistynyt kuningaskunta,

lokakuussa 2016

Johdanto

On selvää, että kiistanalaisten aiheiden opetus tuo monia merkittäviä hyötyjä ja että kiistanalaisia aiheita koskevien sisältöjen käsitteleminen on ehdottoman tärkeää vaikuttavan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tarjoamiseksi kaikille nyky-yhteiskunnassa eläville nuorille. (Rehtori, Montenegro)

Meidän tulee käsitellä monitahoisia ja haastavia kiistanalaisia aiheita, jotka nousevat esiin jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa oppilaiden kanssa ja oppilaiden kesken, sekä tarjota oppilaille turvallinen paikka, jossa he voivat tarkastella erilaisia ajatuksia, kyseenalaistaa mielipiteitä sekä kehittää ja hallita kriittisen ajattelun taitoa ja sen edellyttämiä kielellisiä taitoja. (Rehtori, Ruotsi)

Kiistat ovat erottamaton ja kasvava osa eurooppalaista elämää – ja siksi myös kouluelämää. Kuitenkin vain harvat eurooppalaiset rehtorit tai muut johtoon kuuluvat ovat saaneet muodollista koulutusta kiistanalaisten aiheiden käsittelemiseen koulussa. Kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen mainitaan vain harvoissa opetushallinnon koulutusohjelmissa eikä sitä juuri tarkastella täydennyskoulutuksessakaan.

Kiistoja hallinnoimassa on rehtoreille ja muulle johdolle suunnattu pohdintamateriaali, jonka tarkoituksena on täyttää tämä aukko. Materiaalin tavoitteena on herätellä opetushallinnon henkilöstöä pohtimaan, miten kiistoja käsitellään heidän koulussaan, sekä antaa ajatuksia siitä, miten niihin voitaisiin puuttua ennakoivammin ja strategisemmin.

Materiaalin perusajatuksena on, että kiistoja ei pidä pelätä, vaan ne tulisi nähdä kouluelämän luonnollisena osana, joka voi oikein hallittuna tuottaa merkittäviä sosiaalisia ja opetuksellisia hyötyjä.

Mitä ”kiistanalaisilla aiheilla” tarkoitetaan?

”Kiistanalaisilla aiheilla” tarkoitetaan tässä yhteydessä aiheita, jotka herättävät voimakkaita tunteita ja jakavat mielipiteitä yhteisöjen sisällä ja yhteiskunnassa.¹ Ne voivat olla yhtä hyvin paikallisia kuin globaalejakin ilmiöitä, esimerkiksi lähikorttelin minareetti tai kasvihuonekaasujen vähentäminen. Ne myös vaihtelevat paikasta toiseen. Esimerkiksi samaa sukupuolta olevien avioliitto on melko ongelmaton aihe joissain Euroopan maissa mutta tulenarka kysymys joissain muissa maissa. Joillain kiistanalaisilla aiheilla on pitkä historia, kuten Pohjois-Irlannin levottomuuksilla tai Turkin kurdikysymyksellä. Toiset taas ovat nousseet esiin vasta melko hiljattain, kuten verkkokiusaaminen tai nuorison radikalisoitumisen uhka.

Missä kiistanalaiset aiheet tulevat esiin kouluissa?

Kiistanalaiset aiheet voivat tulla esiin millä tahansa kouluelämän osa-alueella. Ne voidaan käytännön syistä jakaa karkeasti kolmeen alueeseen.

- ▶ Opetussuunnitelma – Kiistoja voi tulla esiin jonkin oppiaineen, kurssin tai muun koulun tarjoaman toiminnan (erillisten oppiaineiden, oppiainerajat ylittävän toiminnan, kerhotoiminnan tai näiden yhdistelmän) yhteydessä; esimerkiksi luonnontieteiden opetuksessa evoluution opettaminen voi herättää kiistoja.
- ▶ Kulttuuri – Kiistoja voi herättää myös jokin kouluarkeen liittyvä asia, kuten koulun säännöt, ihmisten väliset suhteet ja käyttäytyminen; esimerkiksi islamilaisen päähuivin käytöstä voi syntyä kiistoja.
- ▶ Yhteisö – Koulussa voi syntyä kiistoja jonkin laajemman yhteisön ongelman tai tapahtuman seurauksena, esimerkiksi suhteissa vanhempiin, paikallisiin yhteisöihin, kansallisiin tai kansainvälisiin tapahtumiin; esimerkiksi hallituksen maahanmuuttopolitiikka voi aiheuttaa yhteiskunnallisen kiistan, joka vaikuttaa siihen, miten luokkatoverit kohtelevat maahanmuuttajaoppilaita.

Näitä osa-alueita kutsutaan toisinaan niiden englanninkielisten nimien (curriculum, culture ja community) mukaan demokraattista kansalaisuutta edistävän kasvatuksen ”kolmeksi C:ksi”. Vaikka osa-alueet ovat toisistaan erillisiä, niiden välillä on usein päällekkäisyyttä. Erityisesti ympäröivässä yhteiskunnassa syntyvien konfliktien ja kiistojen vaikutus koulun sisäisiin tapahtumiin on huomattava.

¹ Kerr ja Huddleston (2015), s. 8.

Kiistanalaiset aiheet opetussuunnitelmassa

Opetussuunnitelma on kouluissa yleinen kiistojen lähde. Jotkin oppiaineet, muun muassa alla luetellut, ovat muita läheisemmin yhteydessä kiistanalaisiin aiheisiin.

- ▶ Historia – kiistellyt käsitykset menneisyydestä
- ▶ Uskonto – moraaliset ongelmat sekä kysymykset elämän tarkoituksesta ja merkityksestä
- ▶ Terveystieto – arkaluonteiset henkilökohtaiset aiheet
- ▶ Yhteiskuntaoppi – vastakkaiset poliittiset ohjelmat ja ideologiat
- ▶ Kirjallisuus – moraaliset ja yhteiskunnalliset ongelmat ja dilemmat fiktiivisessä kontekstissa
- ▶ Luonnontieteet – kilpailevat teoriat ja sovellukset

Kiistoja ei voi ennustaa, vaan kiistanalaisia aiheita voi nousta esiin milloin tahansa miltei minkä tahansa oppiaineen, kurssin tai muun koulutoiminnan yhteydessä.

Miksi kiistojen käsittelystä on tulossa

Euroopassa entistä kiireellisempi opetuksellinen ongelma?

Kiistat ovat toki aina olleet osa kouluelämää, mutta kiistanalaisten aiheiden käsittelemiseen kouluympäristössä liittyvät haasteet ovat kasvaneet viime aikoina huomattavasti. Haasteita ovat muun muassa moninaisuuden nopea lisääntyminen kouluissa, aiempaa suurempi herkkyys identiteettikysymysten suhteen sekä sosiaalisen median ja välittömän sähköisen viestinnän käytön yleistyminen.

Moninaisuuden nopea lisääntyminen kouluissa

Eurooppalaisissa kouluissa on tänä päivänä enemmän moninaisuutta kuin koskaan ja lisäksi moninaisuus on laaja-alaisempaa kuin koskaan ennen; siihen sisältyvät paitsi kulttuurilliset ja uskonnolliset eroavaisuudet, myös sukupuolinen suuntautuminen, erityiset koulutustarpeet, erilaiset rajoitteet ja monia muita yksilöllisen ja ryhmäidentiteetin muotoja.

Suurempi herkkyys identiteettikysymysten suhteen

Joissain Euroopan maissa tapahtuneiden järkyttävien väkivallantekojen ja yhteiskunnallisten levottomuuksien aiheuttama huoli, aiempaa suurempi tietoisuus yksilön oikeuksista sekä pelko kasvavista yhteiskunnallisista vastakkainasetteluista ovat lisänneet tietoisuutta yhteiskunnan sisäisistä eroista. Kaikki tämä on johtanut uusien ja odottamattomien kiistojen esiin tulemiseen kouluissa.

Sosiaalisen median ja välittömän sähköisen viestinnän käytön yleistyminen

Nykyaikana joukkotiedotusvälineet ja välitön sähköinen viestintä kulkevat aina mukana kannettavilla laitteilla, kuten matkapuhelimilla ja kannettavilla tietokoneilla, jotka ovat kaiken aikaa yhteydessä internetiin, joten oppilaat altistuvat jatkuvasti aikuiselämän konflikteille ja kiistoille niin kotona kuin koulussa. Koulut eivät voi estää tätä altistumista.

Miten kiistoja olisi paras lähestyä?

Kiistoja ei pidä vältellä, vaan ne on hyväksyttävä kouluelämään kuuluvana luonnollisena osana, jota voidaan parhaiten käsitellä keskustelemalla ja väittelemällä. Tämä on demokraattinen lähestymistapa. Demokraattinen lähestymistapa nostaa keskustelun ja väittelyn kouluelämässä keskeiseen asemaan – sitä ei jätetä muodolliseksi harjoitukseksi, vaan siitä tehdään lähtökohtainen tapa ratkoa kiistoja ja mielipideriitoja kouluyhteisön sisällä.

Oppilaiden kannalta se tarkoittaa, että kiistanalaisilla aiheilla on kaksi tarkoitusta käsiteltiin niitä sitten luokkahuoneessa, oppilaskunta, ”aamupiirissä” tai vaikkapa väittelykerhossa. Toisaalta kiistanalaiset aiheet antavat oppilaille mahdollisuuden keskustella ja väitellä näkemyksistään. Toisaalta ne ovat tapa oppia – ei ainoastaan akateemista tietoa, vaan myös sitä, miten kiistoja ja eroavaisuuksia voidaan käsitellä koulussa ja elämässä yleensä. Ne ovat tapa ilmaista ja oppia demokraattista kansalaisuutta.

Mitä hyötyä tällaisesta lähestymistavasta kiistoihin on?

Kiistojen käsitteleminen avoimesti voi tuntua joistain pelottavalta. Erojen vältteleminen tai vähätteleminen voi vaikuttaa helpoimmalta ja turvallisimmalta vaihtoehdolta. Se on kuitenkin vaihtoehto, jota on yhä vaikeampi toteuttaa ja perustella. Nuoret ympäri Eurooppaa ovat aiempaa tietoisempia maailman tapahtumista ja he vaativat yhä äänekkäämmin oikeutta vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Kun sosiaalinen media on käytettävissä miltei kaikkialla, koulujen on enää turha yrittää vaientaa kiistoja tai teeskennellä, että niitä ei ole olemassa lainkaan tai korkeintaan vain koulun ulkopuolella.

Tärkein argumentti ei kuitenkaan ole se, että kiistojen vältteleminen ei olisi enää mahdollista kouluissa, vaan se, että vaikka se olisikin mahdollista, se ei ole toivottavaa. Jos kiistoja vältellään, jäädään paitsi monista yhteiskunnallisista ja opetuksellisista hyödyistä, joita voidaan saada suhtautumalla kiistoihin avoimesti ja ottamalla kouluympäristössä esiin tulevat kiistat vakavasti. Tällaisia hyötyjä ovat muun muassa parempi opetussuunnitelman mukainen oppiminen ja osaaminen, turvallisempi, reilumpi ja kunnioittavampi koulu sekä oikeudenmukaisempi, syrjimättömämpi ja demokraattisempi yhteiskunta.

Parempi opetussuunnitelman mukainen oppiminen ja osaaminen

Kiistat ovat erottamaton osa monia oppiaineita. Esimerkiksi historian opetus olisi pelkkää propagandaa, mikäli käsityksiä menneistä tapahtumista ei voitaisi kyseenalaistaa. Kun oppilaita kannustetaan tutkimaan oppiaineissa esiin tulevia tai oppiaineita määritteleviä kiistoja ja keskustelemaan niistä, heitä voidaan auttaa laajentamaan ja syventämään tietämystään oppiaineista. Samalla oppilaat voivat kehittää ja harjoitella oppiainerajat ylittäviä kriittisen ajattelun taitoja, kuten puolueellisuuden havaitsemista, todisteiden ja argumenttien arvioimista, vaihtoehtojen tulkintojen ja näkökulmien etsimistä sekä sähköisten ja muiden tiedotusvälineiden fiksua käyttöä. Lisäksi kiistanalaiset aiheet sitovat oppimisen tosielämään ja tekevät siitä motivoivaa. Ne voivat herättää kuivan oppiaineen tai aiheen eloon ja innostaa oppilaita soveltamaan luokassa oppimiaan asioita koulun ulkopuoliseen elämään.

Turvallisempi, reilumpi ja kunnioittavampi koulu

Jos oppilaita kannustetaan keskustelemaan koulussa esiin tulevista kiistoista, se voi auttaa purkamaan paineita, joita tällaisiin aiheisiin usein liittyy, ja estää tilanteita kärjistymästä. Keskusteleminen auttaa myös ratkomaan ja vähentämään koulussa esiintyviä ongelmia, esimerkiksi kiusaamista, homofobiaa, syrjintää tai vihapuhetta. Se kannustaa oppilaita kuuntelemaan ja kunnioittamaan toisia enemmän niin, että he oppivat suosimaan keskustelua väkivallan sijaan ratkoessaan erimielisyyksiä keskenään tai muun kouluväen kanssa.

Oikeudenmukaisempi, syrjimättömämpi ja demokraattisempi yhteiskunta

Kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen tarjoaa oppilaille kansalaistiedot, -arvot ja -taidot, joiden avulla heistä voi kasvaa asioista perillä olevia, aktiivisia ja vastuullisia kansalaisia. Näitä kutsutaan toisinaan ”demokratia kompetensseiksi”.² Nuoret oppivat puolustamaan omia ja muiden demokraattisia oikeuksia, harjoittamaan omia velvollisuuksiaan ja torjumaan syrjintää – ja sitä kautta luomaan pohjaa reilummalle, tasa-arvoisemmalle ja kaikkien osallistumista tukevalle yhteiskunnalle.

Mitä tällainen lähestymistapa tarkoittaa koulun johdon kannalta?

Eurooppalaisissa kouluissa kiistoja lähestytään nykypäivänä useimmiten reaktiivisesti ja tilannekohtaisesti. Kiistoja tarkastellaan yksittäisinä tapauksina ja sitä mukaa, kun niitä tulee esiin. Erilaisten kiistanalaisten aiheiden välillä nähdään harvoin yhteyksiä; samaten toisaalta opetussuunnitelmaan sisältyvät kiistanalaiset aiheet ja toisaalta kouluympäristössä tai sitä ympäröivässä yhteiskunnassa syntyvät kiistanalaiset aiheet jäävät usein toisistaan irrallisiksi. Vaikka keskustelemista ja väittelemistä voidaan pitää tärkeänä osana akateemista oppimista, niiden käyttömahdollisuuksia koulun ongelmanratkaisussa ei usein tiedosteta. Ajatusta yhteyksien luomisesta luokahuonekeskustelujen ja muiden koulun keskustelufoorumien, kuten opiskelijakunnan hallituksen tai oppilasparlamentin, välille ei useinkaan oteta huomioon.

² www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf.

Koulussa esiin tulevien kiistojen ratkaisemista ei voi nyky-Euroopassa enää hallita pelkkään hyvään onneen luottaen, vaikka se aiemmin olisikin ollut hyväksyttävää. Nyt tarvitaan ennakoivampaa lähestymistapaa. Se, mitä tämä merkitsee käytännössä, vaihtelee koulusta ja maasta toiseen.

Uudenlaisia johtamisstrategioita tarvitaan kuitenkin kaikkialla. Näitä ovat muun muassa kannustavan toimintakulttuurin luominen, yhteyksien luominen opetussuunnitelman, kulttuurin ja yhteisön välille, koko henkilöstön (opettajien ja muun henkilöstön) sitouttaminen, riskinhallinta sekä erillisen hallintovastuun määrittäminen.

Kannustavan toimintakulttuurin luominen

Toimintakulttuuri, joka kannustaa keskustelemaan kiistanalaisista aiheista, on kulttuuri, jossa arvostetaan mielipide-eroja ja jossa kaikki – yhtä hyvin henkilöstön jäsenet, oppilaat kuin vanhemmatkin – kokevat voivansa kertoa mielipiteistään ilman pelkoa. Se on kulttuuri, jossa kiistanalaisia aiheita koskevien keskustelujen yhteiskunnallinen ja opetuksellinen arvo tunnustetaan ja hyväksytään. Tällaisen toimintakulttuurin luominen edellyttää yhteenkuuluvuuden ja vastuullisuuden tunteen rakentamista kaikkialla kouluyhteisössä painottamalla syrjimättömyyttä, sukupuolten tasa-arvoa, demokratiaa, oppilaiden osallistumista, hyvinvointia ja niihin liittyviä periaatteita. Se edellyttää myös näitä tavoitteita horjuttavien tekijöiden, kuten yksilöiden ja vähemmistöryhmien syrjäytymisen, tunnistamista sekä toimia niiden vähentämiseksi tai torjumiseksi.

Yhteyksien luominen opetussuunnitelman, kulttuurin ja yhteisön välille

Kiistojen käsitteleminen ei tarkoita vain muutaman ”kuuman perunan” sisällyttämistä opetussuunnitelmaan, vaan se voi koskea mitä tahansa kouluelämän osa-aluetta. Kiistojen käsitteleminen edellyttää myös sen tiedostamista, että kiistat liittyvät usein moniin kouluelämän osa-alueisiin: opetussuunnitelmaan, toimintakulttuuriin sekä koulun ja laajemman yhteisön välisiin suhteisiin (edellä mainitut ”kolme C:tä”: curriculum, culture ja community). Tämä voi olla tarpeen huomioida pohdittaessa ratkaisuja yksittäisiin ongelmiin.

Koko henkilöstön (opettajien ja muun henkilöstön) sitouttaminen

Koska kiistat voivat koskea mitä tahansa kouluelämän osa-aluetta, ne voivat koskea myös ketä tahansa koulun henkilöstöön kuuluvaa, yhtä hyvin opettajia kuin muutakin henkilöstöä. Koulun käytännöt kiistanalaisten aiheiden käsittelemisen suhteet ovat siis koko henkilöstön asia ja jokainen voi vaikuttaa omalla tavallaan, esimerkiksi pohtimalla moninaisuutta oman oppiaineensa tunneilla tai tukemalla avoimen ja kannustavan ilmapiirin luomista.

Riskinhallinta

Ennakoiva toiminta tarkoittaa myös mahdollisten ongelmien ennakoimista ja varautumista niiden ratkaisuun. Tähän sisältyy riskien arvioiminen. Strateginen lähestymistapa kiistoihin edellyttää todennäköisesti, että koulussa on otettu käyttöön tietyt perusmenettelyt, joiden avulla mahdollisiin ongelmiin voidaan reagoida nopeasti esimerkiksi, jos ulkopuolinen kiista vaikuttaa oppilaiden käyttäytymiseen tai koulun ilmapiiriin, jos huolestuneilta vanhemmilta tulee valituksia tai jos tiedotusvälineissä esitetään kielteistä informaatiota.

Erillisen hallintovastuun määrittäminen

Kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen olisi kirjattava erilliseksi koulun hallintotyön osaksi. Tämä tarkoittaa ainakin riittävän ajan ja muiden resurssien varaamista siihen liittyviin tehtäviin sekä todennäköisesti vastuuhenkilön nimeämistä ja koulun virallisten käytäntöjen määrittämistä joko suullisesti tai kirjallisesti. Erillisenä hallinnon osa-alueena kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen olisi huomioitava muiden osa-alueiden ohessa koulun virallisen seuranta- ja kehitysprosessin yhteydessä.

Mikä on koulun johdon rooli?

Koulun johdon roolina on edistää kaikilla koulun käytäntöjen osa-alueilla yhteisen vision muodostumista siitä, mihin pyritään, sekä tunnistaa, mitä tämän vision toteuttamiseksi on tehtävä. Kiistanalaisten aiheiden suhteen hyvä tapa aloittaa on laatia kuvaus koulun visiosta.

Vision kuvaus on tiivistelmä niistä periaatteista, joihin tietty käytäntöjen osa-alue perustuu. Pohtimalla sitä, mitä kuvaukseen pitäisi sisällyttää ja mitä ei, saadaan yleensä selkeämpi kuva koulun visiosta, vaikka pohdinnan tuloksia ei lopulta kirjattaisikaan ylös. Alla on joitain ehdotuksia, jotka voivat selkeyttää pohdintaprosessia.

Vision kuvaus: mahdollisia periaatteita

- ▶ Kiistoja ei pitäisi nähdä ongelmana, vaan luonnollisena osana elämää demokraattisessa yhteiskunnassa.
- ▶ Kiistanalaisia aiheita ei pitäisi vältellä, vaan niistä pitäisi keskustella avoimesti aina kun mahdollista.
- ▶ Kiistanalaisia aiheita koskevat keskustelut ovat keskeinen osa demokraattista kasvatusta.
- ▶ Kiistanalaiset aiheet voivat tulla esiin missä tahansa koulun tilassa milloin tahansa.
- ▶ Kiistanalaiset aiheet koskevat koulun koko henkilöstöä, eivät vain tiettyjä henkilöitä.

Selkeän vision muodostaminen kiistojen ja kiistanalaisten aiheiden roolista kouluelämässä on tärkeää niitä koskevien käytäntöjen kehittämiseksi. Se tarjoaa vakaan perustan, jolle strategia voidaan rakentaa ja jonka pohjalta voidaan tehdä konkreettisia ehdotuksia. Ennen kaikkea se auttaa koulun johtoa tunnistamaan ongelmat, joihin on puututtava.

Seuraavassa on esitelty yhdeksän keskeistä ongelmaa, joihin voi olla syytä paneutua kiistanalaisia aiheita koskevia käytäntöjä kehitettäessä. Kukin ongelmista voi vaikuttaa tavalla tai toisella siihen, miten kiistoja koulussa käsitellään. Kunkin ongelman painoarvo vaihtelee todennäköisesti koulusta toiseen paitsi ruohonjuuritason tilanteen suhteen, myös sen suhteen, miten koulun johto näkee tehtävänsä kiistanalaisten aiheiden hallinnon osalta.

Esimerkiksi jos opetushenkilöstö kokee epävarmuutta kiistanalaisten aiheiden käsittelemisen suhteen, opetus ja oppiminen voivat olla osa-alue, johon on tärkeää paneutua. Jos oppilaat eivät ymmärrä keskustelun tarkoitusta, niin silloin voi olla syytä kehittää oppilaiden osallisuutta kaikkialla koulussa. Jos keskustelu törmää suvaitsemattomuuden tai ennakkoluulojen muuriin, voi olla puolestaan tarpeen puuttua koulun toimintakulttuuriin.

Eräs tekijä, joka todennäköisesti nousee aina esiin, on henkilöstön kehittyminen ja koulutus. Se ei ole vain yksi ratkaistavista ongelmista, vaan pikemminkin keino, jonka avulla kaikki muut ongelmat voidaan ratkaista.

Strateginen lähestymistapa kiistojen hallintaan: yhdeksän keskeistä ongelmaa

- ▶ Koulun johto
- ▶ Koulun ilmapiiri ja toimintakulttuuri
- ▶ Opetus ja oppiminen
- ▶ Opetussuunnitelma
- ▶ Oppilaiden osallisuus
- ▶ Ohjaus ja tuki
- ▶ Vanhempien osallistuminen
- ▶ Riskinhallinta
- ▶ Henkilöstön kehittyminen ja koulutus.

Miten Kiistoja hallinnoimassa tukee käytäntöjen kehittämistä?

Kiistoja hallinnoimassa tukee käytäntöjen kehittämistä nimeämällä ja esittelemällä erilaisia mahdollisia käytäntöjä, joita rehtorit ja muu johto voivat hyödyntää käsitellessään kiistanalaisia aiheita. Se toimii mittapuuna, jonka avulla voi pohtia omia oletuksia ja testata ideoita. Se toimii myös muistilistana niistä ongelmista, joihin on ehkä puututtava johtaessasi muutosta ja muokatessasi kiistoihin ja kiistanalaisiin aiheisiin liittyvää ilmapiiriä koulussa.

Työkalun käyttö

Kenelle työkalu on tarkoitettu?

Työkalu on tarkoitettu eurooppalaisten koulujen rehtoreille ja muulle johdolle.

Mihin se on tarkoitettu?

Sen tarkoituksena on auttaa pohtimaan, miten kiistoja ja kiistanalaisia aiheita käsitellään koulussasi sekä miten ja missä haluaisit kehittää niiden käsittelyä.

Miten se jäsentyy?

Paketti jakautuu yhdeksään osioon, joista kussakin käsitellään yhtä kiistojen ja kiistanalaisten aiheiden hallitsemiseen mahdollisesti vaikuttavaa kouluelämän osa-aluetta.

Jokaisessa osiossa kuvataan käsiteltävä osa-alue, selitetään minkälainen rooli sillä on kiistanalaisten aiheiden käsittelemisessä, esitellään jostain eurooppalaisesta koulusta peräisin oleva tapaustutkimus sekä annetaan käytännön ehdotus, jota voit soveltaa omassa koulussasi.

Jokainen osio sisältää myös muutamia pohdintakysymyksiä, joiden tarkoituksena on herätellä miettimään omia ajatuksiasi ja oman koulusi tilannetta. Kysymykset ovat olennaisia pohdintatyökalun tarkoituksen kannalta ja ne antavat yleiskuvan käytettävissä olevista tärkeimmistä käytäntövaihtoehtoista.

Miten työkalua käytetään?

Työkalua voi käyttää monella tavalla. Voit esimerkiksi

- ▶ tutustua kiistanalaisia aiheita koskeviin merkittäviin ongelmiin ja niitä koskevaan ajatteluun
- ▶ arvioida oman koulusi tämänhetkistä tilannetta
- ▶ suunnitella tulevia kehitystoimia
- ▶ ohjata ammatillista kehittymistä.

Voit tutustua perusasioihin lukemalla johdannon ja koulun johtoa koskevan osion sekä kenties miettimällä vastauksiasi pohdintakysymyksiin. Voit perehtyä aiheeseen tarkemmin tutustumalla muihin osioihin ja pohtimalla samalla niissä esitetyjä kysymyksiä.

Jos materiaalia käyttää johtotiimi koulun virallisen seuranta- ja kehitysprosessin yhteydessä, tiimin jäsenten voi olla hyvä vastata pohdintakysymyksiin ensin itsenäisesti ja vasta sen jälkeen keskustella kysymyksistä muiden jäsenten kanssa.

Liitteessä I on lyhyt muistilista käytännön toimista, joita rehtorit tai johtotiimit voivat toteuttaa kehittäessään strategiaa kiistojen käsittelyä ja kiistanalaisten aiheiden opetusta varten. Nämä toimintaehdotukset perustuvat työkalun yhdeksään osioon ja niissä vedetään yhteen osioissa esiintuodut ongelmat ja kysymykset. Myös muistilistaa voi käyttää pohdinnan ja suunnittelun tukena.

Jos haluat tietää enemmän työkalun teoreettisesta taustasta, voit lukea liitteessä II olevan tausta-asiakirjan. Tausta-asiakirjaa voi vaihtoehtoisesti käyttää myös herättelemään ajatuksia ennen tietoisuuden lisäämiseksi laadittujen tehtävien tekemistä.

Miten työkalu on kehitetty?

Työkalu on laadittu osana Euroopan neuvoston ja Euroopan komission yhteistä ihmisoikeuksia ja demokratiaa edistävää Human Rights and Democracy in Action -kokeiluhanketta. Sen ovat suunnitelleet ja testanneet eri Euroopan maita edustavat kokeiluhankkeen osallistujat.

Työkalu on kehitetty hankkeen ensimmäisessä vaiheessa laaditun opettajien täydennyskoulutuspaketin *Elämä kiistojen keskellä* pohjalta.³ Sen lähtöajatus ja tavoitteet perustuvat Euroopan neuvoston demokratia- ja

³ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

ihmisoikeuskasvatusta koskevaan peruskirjaan⁴ sekä julistukseen kansalaisuuden sekä vapauden, suvaitsevaisuuden ja syrjimättömyyden yhteisten arvojen edistämisestä koulutuksen avulla (Pariisin julistus).⁵ Se heijastaa Euroopan neuvoston ydinarvoja – demokratiaa, ihmisoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatetta – sekä neuvoston viimeaikaista työtä demokratiakompetenssien edistämiseksi.⁶

4 www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education.

5 <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ac875>.

6 www.coe.int/t/dg4/education/Source/competences/CDC_en.pdf.

Luku 1

Koulun johto

Rehtorien ja muun johdon osallistuminen ja sitoutuminen on ratkaisevan tärkeää sen kannalta, miten kiistanalaisia aiheita koulussa käsitellään. Se, käsitelläänkö kiistanalaisia aiheita satunnaisesti yksittäisten oppiaineiden yhteydessä vai nähdäänkö ne osana laajempaa koulun strategiaa, riippuu suurelta osin koulun rehtorista ja johtotiimistä.

Tässä osiossa sinua pyydetään pohtimaan rehtorin ja muun johdon roolia kiistanalaisten aiheiden käsittelyä koskevan strategian kehittämisessä.

Miten strategian kehittäminen aloitetaan?

Ensimmäinen askel strategian kehittämisessä on tietoisuuden lisääminen kouluyhteisön sisällä siitä, mitä kiistanalaiset aiheet ovat, missä niitä voi tulla esiin, miksi ne ovat tärkeitä ja miten niihin voidaan vastata. Kiistanalaiset aiheet on siis nostettava koulun opetukselliselle asialistalle. Paras tapa toimia ei ole kertoa muille, miten asiat ovat, vaan rohkaista heitä keskustelemaan – toisin sanoen tarjota kouluyhteisön jäsenille tilaisuuksia puhua avoimesti heitä askarruttavista opetussuunnitelmaan liittyvistä asioista.

Ensimmäisessä vaiheessa tämä tarkoittaa aiheen ottamista puheeksi opetushenkilöstön kanssa joko koko henkilöstön kokouksissa tai vuosittaisissa kokouksissa. Opettajia voidaan rohkaista kertomaan, mitkä asiat askarruttavat heitä eniten, keskustelemaan huolistaan ja selittämään, miten he yrittävät ratkoa niitä käytännössä. Kun aihe on otettu puheeksi ja suurimmat huolenaiheet on tuotu esiin, opettajaryhmiä voidaan pyytää kokeilemaan uudenlaisia käytäntöjä, esimerkiksi kokeilemaan toisenlaisia opetustekniikoita tai -menetelmiä, tekemään yhteistyötä eri aineita opettavien työtovereiden kanssa tai koordinoimaan koko oppiaineen tai lukuvuoden kattavia käytäntöjä.

Kun tämä prosessi on saatu käyntiin, asia voidaan ottaa puheeksi myös muiden sidosryhmien, kuten oppilaiden ja vanhempien, kanssa. Heitä voidaan pyytää tuomaan esiin aiheita, joita he pitävät kiistanalaisina, ja kertomaan omia kokemuksiaan siitä, miten niitä on käsitelty koulussa. Tätä palautetta voidaan hyödyntää kehitysprosessia muokattaessa.

Nämä prosessit vievät aikaa ja resursseja, vaikka ne olisivatkin hyvin epämuodollisia, erityisesti jos tarvitaan henkilöstön kouluttamista ja ammatillista kehittymistä. Strategian kehittämiseen on siis varattava alusta pitäen riittävästi aikaa ja resursseja. Tästäkin syystä prosessi on todennäköisesti suositeltavaa, vaikkei välttämättä, toteuttaa osana koulun virallista suunnittelu- ja kehityssykliä.

” Mikä olisi koulussasi mielestäsi paras paikka aloittaa tietoisuuden lisääminen kiistanalaisista aiheista? Miksi?

Millaisia asioita täytyy tietää ennen aloittamista?

Ennen aloittamista on tärkeää ymmärtää, miten kiistanalaisia aiheita käsitellään koulussasi tällä hetkellä.

Ensinnäkin on arvioitava opetushenkilöstön taidot ja asenteet, esimerkiksi se, kuinka varmoiksi opettajat itsensä kokevat ja kuinka hyvin he osaavat käsitellä eriäviä mielipiteitä. Luokkahuoneessa tapahtuva opetus on kuitenkin vain osa kokonaisuudesta. Kiistojen hallitseminen on koko koulun kattava asia. Se, mitä luokkahuoneessa tapahtuu, on tiiviisti sidoksissa siihen, mitä koulussa kokonaisuutena ja myös koulua ympäröivässä yhteisössä tapahtuu – sekä myönteisessä että kielteisessä mielessä.

Esimerkiksi jos luokkahuoneessa käytävä keskustelu ylikuumenee, se voi luoda konflikteja kouluyhteisöön, mikä voi vuorostaan luoda lisää konflikteja tai herättää huomiota koulun ulkopuolella. Kun ryhmien väliset suhteet ovat hyvät luokkahuoneen ulkopuolella, luokassa on helpompaa keskustella niiden välisistä eroista. Kun arvioit koulun nykytilannetta kiistanalaisten aiheiden suhteen, sinun on huomioitava myös monia laajempia koulua koskevia tekijöitä – sekä sisäisiä että ulkoisia tekijöitä.

Mitä on tiedettävä opetushenkilöstöstä?

Opetushenkilöstöstä on lyhyesti sanottuna tiedettävä kolme asiaa: opettajien suhtautuminen kiistoja koskevaan opetukseen, heidän kokemuksensa siitä ja heidän tällä hetkellä käyttämänsä menetelmät. Tiedot voi koota vapaamuotoisesti aiheeseen johdattavilla tehtävillä tai vaihtoehtoisesti lyhyellä kyselyllä. On erityisen tärkeää selvittää esimerkiksi suhtautuuko joku avoimen ennakkoluuloisesti johonkin aiheeseen ja siirtääkö hän mahdollisesti ennakkoluulonsa oppilaille.

Opettajien taidot ja suhtautuminen: mahdollisia kysymyksiä

- ▶ Kuinka hyvin opetushenkilöstö tuntee ”kiistanalaisten aiheiden” käsitteen ja sen määritelmän?
- ▶ Mitä aiheita opetushenkilöstö pitää tällä hetkellä kiistanalaisina?
- ▶ Kuinka hyvin opetushenkilöstö ymmärtää kiistanalaisten aiheiden opettamisen perustelut?
- ▶ Kuinka varmaksi opetushenkilöstö tuntee itsensä kiistanalaisten aiheiden opettamisen suhteen?
- ▶ Miten opetushenkilöstö näkee roolinsa suhteessa poikkeaviin näkemyksiin ja mielipiteisiin?
- ▶ Minkälaisia opetusmenetelmiä ja lähestymistapoja opetushenkilöstö käyttää tällä hetkellä?
- ▶ Missä määrin lähestymistapa on yhtenäinen koko koulun tasolla?
- ▶ Mitä esimerkkejä hyvistä käytännöistä opetushenkilöstöllä on jaettavanaan?
- ▶ Mitä esimerkkejä kumppanuuksista ja yhteistyöstä opetushenkilöstöllä on jaettavanaan?
- ▶ Millä tavoin opetushenkilöstö on viime aikoina mahdollisesti kouluttautunut tai pyrkinyt kehittämään ammatillisesti kiistanalaisten aiheiden opettamisen suhteen?

”Miten arvioisit epävirallisesti koulusi opetushenkilöstön tämänhetkistä kykyä opettaa kiistanalaisia aiheita? Mitkä ovat mielestäsi tärkeimpiä tarkasteltavia ja kehitettäviä alueita?

Mitä laajempia kouluun liittyviä tekijöitä sinun on myös otettava huomioon?

Ei ole helppoa määritellä kaikkia laajempia kouluun liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat kiistanalaisten aiheiden käsittelemiseen. Ne ensinnäkin vaihtelevat koulusta toiseen ja toiseksi niitä on usein vaikea nimetä.

Opetushenkilöstöltä on tärkeää kysyä heidän näkemyksistään, mutta kattavamman ja luotettavamman kuvan saamiseksi kannattaa kuulla myös muuta henkilöstöä, oppilaita ja vanhempia sekä käydä uudelleen läpi koulun virallisia käytäntöjä koskevia asiakirjoja.

Laajemmat kouluun liittyvät tekijät: mahdollisia kysymyksiä

- ▶ Onko koululla jo virallisesti tai epävirallisesti sovitut kiistanalaisten aiheiden opetusta koskevat käytännöt?
- ▶ Mainitaanko kiistanalaiset aiheet koulun muissa käytännöissä?
- ▶ Mainitaanko kiistanalaiset aiheet koulun viestinnässä, kuten toiminta-ajatuksessa, koulun ilmapii-riä ja arvoja kuvaavassa asiakirjassa, koulun tunnuslauseessa tai verkkosivustolla?
- ▶ Kuinka hyvin koulun tosiasiallinen henki ja kulttuuri tukevat kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä?
- ▶ Mikä rooli oppilaiden osallisuudella on koulun hallinnossa ja päätöksenteossa?
- ▶ Kuinka avoimesti oppilaat kokevat voivansa puhua näkemyksistään ja näkemyseroistaan koulun sisällä?
- ▶ Minkälaiset suhteet eri ryhmillä on keskenään koulun sisällä ja paikallisyhteisössä?
- ▶ Mitkä aiheet ovat olleet kiistanalaisia viime aikoina paitsi kouluyhteisössä, myös paikallisesti, alueellisesti tai kansallisesti tai koko Euroopan tai maailman tasolla?
- ▶ Onko kiistanalaisten aiheiden sisältyminen opetussuunnitelmaan herättänyt viime aikoina huolta oppilaiden, opettajien tai vanhempien hyvinvoinnin suhteen?
- ▶ Mitä mahdollisia huolia vanhemmilla on tässä asiassa?
- ▶ Mitä mahdollisia huolia yhteisöjä edustavilla organisaatioilla on tässä asiassa?
- ▶ Onko kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen tuonut koululle joskus negatiivista julkisuutta?

” Mitkä ovat mielestäsi merkittävimmät kiistanalaisten aiheiden opetukseen – myönteisesti ja kielteisesti – vaikuttavat tekijät koulussasi?

Mitä johtajuusominaisuuksia ja osaamistekijöitä tarvitaan muutoksen aikaansaamiseksi tällä alueella?

Kiistanalaiset aiheet voivat koskettaa ihmisten syvimpiä näkemyksiä ja arvoja. Tällaisten näkemysten ja käsitysten kyseenalaistaminen voi tuntua hyökkäykseltä omaa henkilökohtaista identiteettiä tai oman ryhmän identiteettiä vastaan. Kukaan kouluyhteisössä ei ole tällaisten tunteiden yläpuolella – ei edes rehtori tai muu koulun johto. Tästä syystä muutosten aikaansaaminen tällä alueella vaatii erityisiä johtajuusominaisuuksia ja osaamistekijöitä.

Tärkeitä johtajuusominaisuuksia ja osaamistekijöitä

- ▶ Halu pohtia omia kulttuurisia oletuksia ja ennakoasenteita – miten ne vaikuttavat muutoksen johtamiseen eri olosuhteissa
- ▶ Avoimuus moninaisuudelle – toisten arvojen ja näkemysten ymmärtäminen ja kunnioittaminen
- ▶ Osallistava johtajuus – vaihtoehtojen näkemysten ottaminen vakavasti sekä tiimien rakentaminen ja voimaannuttaminen
- ▶ Kyky vähentää muutosvastarintaa uhkaamatta muita – ihmisten valmistaminen muutokseen samalla heidän taustansa ja kulttuurinsa huomioiden
- ▶ Kyky suhteuttaa oma reaktio kiistan mittasuhteisiin – milloin ja miten tilanteisiin on puututtava ja miten reagoidaan nopeasti kriisitilanteen ehkäisemiseksi
- ▶ Johtaminen näyttämällä esimerkkiä – osallistavan kielen käyttäminen, avoimuus kulttuurieroille pitäen kuitenkin kiinni omista arvoista
- ▶ Oman kouluyhteisön tuntemus – kouluyhteisössä vallitsevat arvot ja näkemykset, eri eturyhmät ja merkittävät henkilöt

” Mitkä ovat suurimmat vahvuutesi ja heikkoutesi, kun mietit johtajuusominaisuuksia ja osaamistekijöitä, joita kiistanalaisten aiheiden käsittelyä koskevan muutoksen aikaansaaminen edellyttää?

Tapaustutkimus: New-Bridge Integrated College, Pohjois-Irlanti, Yhdistynyt kuningaskunta

New-Bridge Integrated College on 11–18-vuotiaille tytöille ja pojille tarkoitettu koulu Pohjois-Irlannissa. Koulun oppilaista osa on katolisia, osa protestantteja ja osa edustaa etnisiä vähemmistöryhmiä. Koulussa heräsi tarve kehittää strategisempi lähestymistapa kiistanalaisten aiheiden käsittelyyn äidinkielessä esiin tulleen ongelman myötä.

Äidinkielen tunneilla luettiin romaania *The Bog Child*, jonka osa vanhemmista ja paikallisista päättäjistä katsoi sopimattomaksi kouluun. Romaanin tapahtumat sijoittuvat Pohjois-Irlannin levottomuuksien ja nälkälakkojen aikaan 1980-luvulle. Joidenkin kriitikoiden mukaan oppilailla voisi herätä eriäviä käsityksiä kirjan käsittelemistä aiheista, mikä voisi synnyttää jännitteitä luokkahuoneessa ja koko koulussa, mikäli niihin ei puututa.

Rehtori piti kiistanalaisten aiheiden opetusta ja niistä oppimista tärkeänä keinona edistää moninaisuuden kunnioittamista ja osallisuutta koulussa. Kun oppilaille tarjottaisiin mahdollisuuksia keskustella kiistanalaisista aiheista myönteisessä hengessä, he oppisivat ymmärtämään paremmin omia ja muiden näkemyksiä. Samalla he voisivat kehittää viestintätaitojaan ja oppia ilmaisemaan erimielisyyttään toista kunnioittavalla tavalla.

Tästä syystä rehtori ja koulun johtotiimi määrittivät kiistanalaiset aiheet koko koulun kattavaksi kehittämissalueeksi koulun vuosittaisen arviointi- ja kehityssuunnitteluprosessin yhteydessä. Tämä oli osa laajempaa pyrkimystä edistää moninaisuutta ja osallisuutta.

Prosessin ensimmäinen vaihe oli tiedonkeruu. Ensimmäinen järjestettiin tapaamiset äidinkielen, historian, paikallisen ja globaalin kansalaisuuden sekä uskonnon opetuksesta vastaavien pääopettajien kanssa. Myöhemmässä vaiheessa kuultiin muiden opettajien ja oppilaiden näkemyksiä kiistanalaisten aiheiden opettamisesta. Samaan aikaan tehtiin auditointi kaikissa oppiaineissa noudatetuista käytännöistä ja koulun toiminta-ajatus, tavoitteet ja ydinarvot tarkistettiin sen tutkimiseksi, miten ne ottavat huomioon kiistojen käsittelemiseen koulussa. Koulun tarkastelussa tuli esiin laajasti käytettyjä hyviä käytäntöjä ja monia mahdollisuuksia opettaa kiistanalaisista aiheista missä tahansa oppiaineessa. Tarkastelussa kävi kuitenkin myös ilmi, että koulussa ei ollut yhteistä käsitystä siitä, mikä tekee aiheesta kiistanalaisen, eikä yhtenäistä lähestymistapaa opetukseen ja oppimiseen, että koulun käytännöissä ei ollut selkeää viittausta kiistanalaisiin aiheisiin ja että osa opettajista koki tiettyjen aiheiden opettamisen epämukavaksi tai heillä ei ollut varmuutta ja/tai taitoja niiden opettamiseen.

Tarkastelun perusteella rehtori ja johtotiimi määrittelivät koulun kehittämiseksi kolme pääaluetta.

- ▶ Selkeät opetusmenettelyt sekä opettajien roolit ja velvollisuudet
- ▶ Yhtenäinen lähestymistapa kaikissa oppiaineissa
- ▶ Ammatillinen kehittyminen ja koulutus

Rehtori ja johtotiimi laativat näiden kolmen alueen kehittämiseksi aloitteita hyödyntäen koulussa jo käytössä olleita käytäntöjä. Aloitteita olivat muun muassa seuraavat:

- ▶ Kiistanalaisiin aiheisiin liittyvien koulun käytäntöjen tarkasteleminen ja muokkaaminen, esimerkiksi oppilaiden ohjaaminen
- ▶ Yhteistyö oppiaineiden pääopettajien ja muiden opettajien kanssa koko koulun kattavan lähestymistavan kehittämiseksi kiistanalaisten aineiden opetukseen, esimerkiksi avoimen ja myönteisen luokkailmapiirin luomiseksi
- ▶ Kiistanalaisten aiheiden opetusta koskevan neuvonnan kehittäminen opettajille, oppilaille, vanhemmille ja koulun johtokunnan jäsenille
- ▶ Tukimateriaalien laatiminen opettajille, esimerkiksi apukorttien laatiminen muistin tueksi tilanteisiin, joissa opettajan on vastattava tiettyä aihetta koskeviin kysymyksiin tai käsiteltävä tiettyä aihetta
- ▶ Oppiaineiden välinen yhteistyö, esimerkiksi historian, äidinkielen, tieto- ja viestintäteknologian ja kuvaamataidon oppiaineissa toteutettiin yhteishanke Pohjois-Irlannin levottomuuksista
- ▶ Tilaisuuksien tarjoaminen ammatilliseen kehittymiseen, esimerkiksi järjestämällä koulutuspäiviä ja saman oppiaineen opettajien yhteisiä kokouksia⁷

Mistä aloitetaan?

Jos haluat kehittää ammatillista osaamistasi kiistanalaisten aiheiden käsittelemisen suhteen, hyvä tapa aloittaa on pohtia omia näkemyksiäsi ja arvojasi sekä sitä, miten ne vaikuttavat tapaan, jolla edistät ja johdat kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koulussasi. Ota hetki aikaa itsetutkiskelulle. Pohdi, mitä ennakkoluuloja sinulla voi olla toisia kohtaan heidän sukupuolensa, uskontonsa, etnisen taustansa, sukupuolisen suuntautumisen tai muun identiteetin vuoksi. Pohdi myös, onko sinulla erityisen vahvoja näkemyksiä jonkin muun asian suhteen. Rehellisen arvion tekeminen omista näkemyksistäsi ja arvoistasi on ensimmäinen askel kohti vaikuttavaa johtajuutta kiistanalaisten aiheiden opettamisen alalla.⁸

⁷ http://ceea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/NewBridge_CaseStudy.pdf.

⁸ Katso tehtäväpaketin tehtävä 1.5 "Kurkistus omaan kulttuuritaustaan": <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

Luku 2

Koulun eetos ja toimintakulttuuri

Koulun toimintakulttuuri vaikuttaa merkittävästi siihen, miten kiistanalaisia aiheita käsitellään. Kiistanalaisista aiheista keskusteleminen voi tuntua opettajista ja oppilaista epämukavalta ja vaikealta sekä aiheuttaa huolta vanhemmissa. Tästä syystä käytäntöjen kehittäminen edellyttää, että koulussa luodaan ilmapiiri, jossa kiistanalaisista aiheista keskustelemista kannustetaan ja tuetaan aktiivisesti.

Tässä osiossa sinua pyydetään pohtimaan koulun toimintakulttuurin roolia kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevan strategian kehittämisessä.

Minkälaista toimintakulttuuria tarvitaan?

Toimintakulttuuri, joka todennäköisimmin kannustaa ja tukee kiistanalaisista aiheista keskustelemista, on kulttuuri, joka on

- ▶ turvallinen – jokainen voi ilmaista itseään julkisesti joutumatta naurunalaiseksi tai kiusatuksi
- ▶ kotoisa – jokainen tunnetaan yksilönä ja jokainen voi tuntea olevansa osa kouluyhteisöä
- ▶ avoin – jokainen saa muodostaa omat mielipiteensä, kokeilla uusia ajatuksia, keskustella ja väitellä
- ▶ osallistava – jokainen voi osallistua kaikkiin koulun toimintoihin, vammaiset ja eri taustoista tulevat oppilaat mukaan lukien, ja saada apua sitä tarvitessaan
- ▶ demokraattinen – jokainen voi vaikuttaa koulun päätöksentekoon ja jokaista kannustetaan osallistumaan koulun ongelmien ratkaisemiseen
- ▶ oikeuksiin perustuva – jokaisen oikeuksia kunnioitetaan, esimerkiksi ilmaisunvapautta, uskonnon ja omantunnon vapautta, yhdenvertaisuutta, yksityisyyttä sekä halventavan kohtelun kieltä.

Tapaustutkimus: Lowenzahnin alakoulu, Saksa

Lowenzahnin alakoulu sijaitsee Berliinin Neuköllnin kaupunginosassa, jossa asuu paljon erityisesti Turkista ja arabimaista tulleita maahanmuuttajaperheitä. Koulun oppilaiden välillä oli ollut väkivaltaisia kiistoja, joihin oli osallistunut paikallisen yhteisön jäseniä. Koulun piha oli avoin, joten ulkopuolisilla oli sinne vapaa pääsy. Myös opetushenkilöstön sisällä oli konflikteja erityisesti sen suhteen, mitkä opetusmenetelmät soveltuisivat parhaiten alueen oppilaille.

Koulun johto tapasi Amadeu Antonio -säätiön edustajia keskustellakseen siitä, mitä tilanteelle voitaisiin tehdä. Amadeu Antonio -säätiön tarkoituksena on edistää demokraattista kulttuuria vähemmistöjen oikeuksien turvaamisen kautta. Koulun johto päätti lopulta kehittää lasten oikeuksia ja koulun sääntöjä tarkoituksenaan sisällyttää oppilaiden osallistumisoikeus ja mielipiteenvapaus prosessiin, jossa päätetään koulun säännöistä.

Säätiö järjesti työpajoja eri sidosryhmille, kuten vanhemmille ja yhteisön jäsenille, siitä, miten sääntöjä voidaan laatia demokraattisemmin, muun muassa niin, että oppilaat voivat osallistua niiden laatimiseen aiempaa enemmän. Tässä yhteydessä järjestettiin työpajoja kaikille 6. vuosiluokan (5. Klasse) oppilaille. Jokainen ryhmä laati joukon sääntöehdotuksia käymällä niistä demokraattista keskustelua; äänestämistä käytettiin vain viimeisenä keinona.

Kunkin ryhmän tekemät ehdotukset välitettiin muille ryhmille. Oppilaiden edustajat keskustelivat ehdotuksista luokkiensa kanssa ja ehdottivat tarvittaessa muutoksia. Lopuksi säännöt hyväksyttiin koulun johtokunnalla.

Työpajakeskustelujen tuloksena laadittiin yli 40 sääntöä. Sekä henkilöstö että oppilaat olivat tyytyväisiä menettelyyn ja ilmoittivat sen parantaneen ilmapiiriä ja edistäneen avoimempaa ja osallistavampaa toimintakulttuuria.⁹

” Missä määrin sanoisit, että koulusi toimintakulttuuri kannustaa keskustelemaan kiistanalaisista aiheista, mukaan lukien sekä opetussuunnitelmaan sisältyvät aiheet että kouluyhteisössä ajankohtaiset aiheet?

**Onko kiistanalaisia aihealueita, joista koulun vallitseva toimintakulttuuri ei salli oppilaiden tai henkilöstön keskustella?
Jos on, mitä nämä aiheet ovat ja miksi niistä ei haluta keskustella?**

Miten määrittäisit koulusi toimintakulttuurin tämänhetkisen tilan?

Koulun toimintakulttuuri koostuu arvoista, näkemyksistä, asenteista ja käyttäytymistavoista, jotka ovat koululle tunnuksenomaisia. Niitä ei ole aina helppo tunnistaa tarkasti, mutta on olemassa menetelmiä, joiden avulla voit muodostaa yleiskuvan koulusi nykytilanteesta. Tämä on asia, jonka voit ottaa puheeksi opetushenkilöstön kanssa keskustellessanne ensimmäistä kertaa kiistanalaisista aiheista joko epävirallisesti tai vaihtoehtoisesti lyhyen muodollisen kuulemisen yhteydessä.

Jotta kuva ei jää yksipuoliseksi, on tärkeää kysyä myös oppilaiden ja vanhempien näkemyksiä. Oppilaiden asennekyselyitä on helposti saatavilla kuten myös koulun henkeä kuvaavia mittareita. Ellet aio tehdä koko koulun toimintakulttuuria kattavaa tarkastelua, voi kuitenkin olla helpompaa keskittyä seikkoihin, jotka liittyvät lähimmin kiistanalaisiin aiheisiin. (Tämä voi johtaa myös täysimittaiseen tarkasteluun.) Tämä tarkoittaa, että valitset muutamia olennaisia kysymyksiä, jotka voivat koskea kaikkia sidosryhmiä, ja keräät vastaukset joko epävirallisesti pienessä kohderyhmässä tai yksittäin kirjallisesti.

Toimintakulttuuri: mahdollisia kysymyksiä

- ▶ Miten muut kohtelevat sinua?
- ▶ Kuinka turvalliseksi tunnet olosi?
- ▶ Tiedätkö kenen puoleen voit kääntyä ongelmatilanteissa?
- ▶ Kuinka hyvin sinua mielestäsi kuunnellaan?
- ▶ Millaisia mahdollisuuksia sinulla on ilmaista mielipiteitäsi?
- ▶ Kuinka usein sinulla on tilaisuus keskustella mielipiteistäsi muiden kanssa?
- ▶ Millaista sananvaltaa sinulla on koulun sääntöjen ja päätösten suhteen?
- ▶ Kuinka hyvin eri taustoja edustavat oppilaat mielestäsi tulevat toimeen muiden kanssa?
- ▶ Kuinka tervetulleiksi vammaiset tai eri sukupuoliä, sukupuolista suuntautumista, etnisiä ryhmiä tai uskonnollisia ryhmiä edustavat henkilöt tuntevat itsensä?

Minkälaisia arvoja koulut voivat perustellusti edistää?

Koulujen odotetaan yleensä pysyttelevän puolueettomina eri sidosryhmiensä arvojen suhteen, mutta kaikissa tilanteissa se ei ole mahdollista. Silloin tällöin on pakko tehdä päätöksiä sen suhteen, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei, esimerkiksi ilmaisunvapauden, käytöstapojen tai pukeutumisen suhteen. Tällaisessa tilanteessa herää luonnostaan kysymys: kenen arvoja on perusteltua edistää?

Eurooppalaisissa maissa vastaus on: ”demokratian ja ihmisoikeuksien arvoja”. Tämä johtuu siitä, että demokratiaa ja ihmisoikeuksia ei katsota minkään yksilön tai ryhmän omaisuudeksi, vaan universaaliksi koko ihmiskunnan omaisuudeksi. Niitä tuetaan myös Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevassa peruskirjassa¹⁰, jonka kaikki Euroopan neuvoston maat ovat hyväksyneet, sekä eurooppalaisten opetusministereiden allekirjoittamassa Pariisin julistuksessa¹¹. Näiden arvojen soveltaminen ei ole aina helppoa, koska käytännössä ne voivat olla ristiriidassa keskenään, mutta ne antavat koulun päätöksenteolle oikeutuksen, jota sillä ei muutoin välttämättä olisi.

¹⁰ www.coe.int/en/web/educ/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education.

¹¹ http://ec.europa.eu/education/news/2015/documents/citizenship-education-declaration_en.pdf.

Demokratiaan ja ihmisoikeuksiin liittyviä arvoja ovat muun muassa

- ▶ yhdenvertaisuus
- ▶ oikeus ja oikeudenmukaisuus
- ▶ ihmisarvo
- ▶ kunnioitus
- ▶ syrjimättömyys
- ▶ väkivallattomuus
- ▶ ilmaisunvapaus
- ▶ osallisuus

”Sanoisitko, että koulusi toimintakulttuuri perustuu demokratian ja ihmisoikeuksien arvoihin?

Mainitaanko demokratia ja ihmisoikeudet koulun käytäntöjä koskevissa asiakirjoissa? Jos mainitaan, niin missä yhteydessä?

Miksi on tärkeää olla selvillä ja kertoa näistä arvoista?

Kun nämä arvot ovat selvillä, opettajilla on mittapuu, jonka perusteella he voivat arvioida luokahuoneessa, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei, ja he voivat lähestyä kiistanalaisia aiheita varmemmin. Se näyttää oppilaille oikean suunnan heidän käyttäytymisessään ja suhteissaan muihin. Koulun arvojen viestiminen vanhemmille ja laajemmalle kouluyhteisölle auttaa heitä ymmärtämään koulun sääntöjä, ja osoittaa, että koululla ei ole mitään ”salaista asialistaa”.

Näistä syistä on tärkeää pyrkiä kertomaan koulun arvoista ja selittää, mistä ne tulevat, aina kun mahdollista, esimerkiksi koulun toiminta-ajatuksessa, ydinarvojen julistuksessa tai koulun tunnuslauseessa.

”Kuinka hyvin kouluyhteisön jäsenet – opettajat, oppilaat, vanhemmat ja muut henkilöt – ovat perillä koulusi arvoista? Miten luulet, että he kuvailisivat niitä kysyttäessä?

Mitä hyötyä pelisääntöjen asettamisesta on?

Keskusteluille ja väittelyille asetetut pelisäännöt lisäävät opettajien ja oppilaiden turvallisuuden tunnetta kiistanalaisia aiheita käsiteltäessä, tapahtui se sitten luokahuoneessa tai muualla, esimerkiksi oppilaskunnassa. Pelisäännöt antavat uskallusta ottaa enemmän riskejä, esimerkiksi opettajat uskaltavat ottaa puheeksi haastavampia aiheita ja oppilaat uskaltavat kertoa näkemyksiään avoimemmin. Pelisäännöillä on tässä suhteessa yleensä enemmän vaikutusta, kun oppilaat ovat voineet itse osallistua niiden laatimiseen.

”Kuinka yleistä keskustelusääntöjen asettaminen on koulussasi? Koskeeko se kaikkia oppiaineita tai vuosiluokkia vai ainoastaan joitain?

Pitäisikö tästä mielestäsi sopia yhteinen käytäntö vai voidaanko asia jättää yksittäisten opettajien harkinnan varaan?

Mistä aloitetaan?

Jos haluat ymmärtää paremmin koulusi toimintakulttuuria ja sitä, miten se todennäköisesti vaikuttaa kiistanalaisten aiheiden käsittelyyn, hyvä tapa aloittaa on tehdä koulussa kävelykierros sidosryhmien edustajien – esimerkiksi yhden opettajan, yhden oppilaan ja yhden vanhemman – kanssa kuullaksesi heidän vaikutelmiaan siitä, mitä he näkevät ja mitä heidän näkemänsä asiat kertovat heille taustalla piilevästä kulttuurista. Voit kokeilla tätä myös muiden ryhmien, kuten tulevien oppilaiden vanhempien tai entisten oppilaiden, kanssa. Oppilaiden vaikutelmat ovat erityisen tärkeitä. Kierrokselle voi olla hyvä ottaa mukaan apukortti, jossa on joitain yksinkertaisia kysymyksiä (katso edellä)

Luku 3

Opetus ja oppiminen

Opetuksen ja oppimisen johdonmukaisuus luo ilmapiirin, jossa opettajat ja oppilaat tietävät, mitä odottaa ja miten käyttäytyä. Se luo turvallisen ja viihtyisän oppimisympäristön, joka antaa opettajille varmuutta ottaa puheeksi uusia ja haastavampia aiheita sekä kannustaa oppilaita kertomaan avoimemmin mielipiteistään ja innostaa heitä keskustelemaan ja väittelemään niistä.

Yhtenäisyys on myös tapa huolehtia sekä laadunvalvonnasta että riskinhallinnasta. Se parantaa oppiaineiden oppimista sekä vähentää todennäköisyyttä, että luokassa syntyy ongelmia tai että syntyneet ongelmat leviävät laajemmin kouluun tai sitä ympäröivään yhteisöön.

Tässä osiossa sinua pyydetään pohtimaan opetuksen ja oppimisen yhtenäisyyttä kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevan strategian kehittämisessä.

Mitä yhtenäisyys tarkoittaa kiistanalaisten aiheiden yhteydessä?

Yhtenäisyyteen pyrkiminen ei tarkoita, että opettajien pitäisi olla joka suhteessa samanlaisia. Opettajat ovat yksilöitä ja heidän yksilöllisyyttään tulee kunnioittaa. Heidän on voitava kehittää opetustyyli, joka vastaa parhaiten heidän omaa persoonallisuuttaan. Yhtenäisyydellä tarkoitetaan tässä yhteydessä pikemminkin sellaisten yhteisten ajatusten ja käytäntöjen kehittämistä, jotka hyödyttävät koko kouluyhteisöä – opettajia yhtä hyvin kuin oppilaita ja vanhempia.

Kiistanalaisten aiheiden suhteen yhtenäisyyteen voi olla suositeltavaa pyrkiä ennen kaikkea seuraavissa asioissa:

- ▶ mitä kiistanalaiset aiheet ovat
- ▶ mikä tekee aiheesta kiistanalaisen
- ▶ mistä syistä kiistanalaisia aiheita opetetaan
- ▶ arvot, joita halutaan edistää
- ▶ keskustelujen pelisäännöt
- ▶ käyttäytyminen luokahuoneessa
- ▶ oppimismenetelmien ja -strategioiden jakaminen
- ▶ keskustelujen ja väittelyiden hallitseminen
- ▶ oppilaiden tunnereaktioiden hallitseminen
- ▶ aiheiden arkaluonteisuuden arvioiminen.

” Missä määrin koulusi opetushenkilöstö mielestäsi noudattaa samoja periaatteita opettaessaan kiistanalaisia aiheita?

Onko kiistanalaisten aiheiden opetuksessa ja oppimisessa seikkoja, joihin toivoisit enemmän yhtenäisyyttä? Jos on, mitä nämä seikat ovat?

Miten yhtenäisyyttä voidaan lisätä?

Vaikuttavin tapa lisätä opetuksen ja oppimisen yhtenäisyyttä on luoda henkilöstölle mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä esimerkiksi tuntien suunnittelussa ja strategian kehittämisessä. Opettajat voivat tukea toisiaan ja jakaa hyviä käytäntöjä luokkien, oppiaineiden ja vuosiluokkien välillä. Yhteistyöhön voidaan kannustaa monin eri tavoin.

Opetuksen ja oppimisen yhtenäisyyden lisääminen: mahdollisia tekniikoita

- ▶ Yhdessä suunnitteleminen – kun kiistanalainen aihe ylittää oppiaineiden rajat, eri aineiden opettajat voivat suunnitella aiheen opetuksen yhdessä
- ▶ Tiimiopetus – opettajat, joilla on erilaiset henkilökohtaiset mielipiteet aiheesta, voivat opettaa siitä yhdessä
- ▶ Vertaishavainnointi – kokeneet ja vähemmän kokeneet opettajat voivat tarkkailla toisiaan pitämässään oppituntia samasta aiheesta
- ▶ Opetusparit – alakoulun opettaja voi auttaa vastavalmistunutta opettajaa tai kokenutta opettajaa, joka on siirtynyt opettamaan vuosiluokkaa, jota ei ole opettanut pitkään aikaan
- ▶ Kriittiset ystävät – opettaja voi tehdä muutamien ”kriittisten ystävien” kanssa yhteistyötä, jossa tarkistetaan omia käytäntöjä, havainnoidaan toisen opetusta ja annetaan vastavuoroisesti rakentavaa palautetta

”Onko koulussasi tällä hetkellä käynnissä virallisia tai epävirallisia aloitteita, joilla pyritään kehittämään kiistanalaisten aiheiden opetuksen käytäntöjä? Jos on, mitä ne ovat?

Miten kehitysprosessia on paras hallita?

Vaikka lopullinen vastuu opetuksesta ja oppimisesta on rehtorin käsissä, jokapäiväinen vastuu on parempi delegoida henkilölle, joka osaa lähestyä prosessia käytännöllisemmästä näkökulmasta. Tässä on kaksi vaihtoehtoa:

- ▶ koordinaattori tai mentori – henkilö, joka tuntee aihepiirin hyvin, osaa johtaa näyttämällä esimerkkiä ja omaa riittävän auktoriteetin hallitakseen koko koulun laajuista aloitetta
- ▶ ajatushautomo tai työryhmä – pieni joukko henkilöstön jäseniä, jotka ovat kiinnostuneita kiistanalaisista aiheista ja edustavat eri oppiaineita tai luokkatasoja; voivat kysyä oppilaiden mielipidettä tarvittaessa.

Tapaustutkimus: Lijepa Nasan alakoulu, Tuhelj, Kroatia

Montenegrossa järjestetyllä kesäyliopiston kurssilla kolme Lijepa Nasan alakoulun edustajaa – rehtori, luokanopettaja ja englannin opettaja – käynnistivät hankkeen, jonka tarkoituksena oli lisätä oppilaiden tietoisuutta viestinnän tärkeydestä konfliktitilanteissa ja strategioista, joiden avulla konflikteja voi ratkoa.

Palatessaan kouluun he järjestivät luokanopettajille pienryhmissä työpajoja opetus- ja oppimismenetelmistä, jotka edistävät suvaitsevaisuutta, väkivallattomia konfliktin ratkaisutapoja ja empatiaa luokkahuoneissa. He auttoivat työtovereitaan sisällyttämään näiden jokapäiväiseen opetukseen johdonmukaisesti aktiivisia oppimismenetelmiä – kuten väittelyjä, roolipelejä ja esitelmiä – tavoitteenaan auttaa oppilaita ilmaisemaan ja jakamaan mielipiteitään, osallistumaan keskusteluihin ja tekemään yhteisiä päätöksiä neuvottelemalla.¹²

”Kuinka tärkeänä pidät sitä, että kiistanalaisten aiheiden opetuksen koordinointi ja edistäminen tapahtuu virallisen järjestelmän kautta? Miksi?

Mistä aloitetaan?

Jos haluat kehittää yhtenäisemmän lähestymistavan kiistanalaisten aiheiden opetukseen, hyvä tapa aloittaa on luoda yksinkertainen yhtenäisyyden auditointi. Kirjoita ylös kiistanalaisten aiheiden opetusta koskevia väittämiä ja pyydä opettajia arvioimaan väittämät sen mukaan, kuinka yhtenäisesti niitä toteutetaan kaikkialla koulussa asteikolla ”täysin samaa mieltä” – ”täysin eri mieltä”. Väittämät voivat koskea esimerkiksi seuraavia asioita: kiistanalaisten aiheiden opettamisen syiden ymmärtäminen, pelisääntöjen käyttäminen, koulun arvojen luonne sekä opetus- ja oppimisstrategiat.

¹² Huddleston (2014), s. 12.

Luku 4

Opetussuunnitelma

Kiistanalaisten aiheiden opetus ei tapahdu tyhjiössä, vaan se on osa koulun opetussuunnitelmaa. Virallista opetussuunnitelmaa ei useinkaan voi muuttaa mutta sen toteuttamistavalla voi vaikuttaa merkittävästi siihen, miten kiistanalaisia aiheita käsitellään. Tapa, jolla opetussuunnitelmaa käytetään kiistanalaisten aiheiden käsittelyn tukena, onkin tärkeä muuttuja kehitettäessä käsittelyä koskevia käytäntöjä.

Tässä osiossa sinua pyydetään pohtimaan koko opetussuunnitelman roolia kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevan strategian kehittämisessä.

Miten koko opetussuunnitelmaa voidaan käyttää kiistanalaisten aiheiden käsittelyn tukena?

Koko opetussuunnitelmaa voidaan käyttää kiistanalaisten aiheiden käsittelyn tukena karkeasti ottaen kahdella tavalla. Ensinnäkin voidaan luoda myönteinen oppimisilmapiiri: ilmapiiri, jossa kiistoja ei nähdä pelottavana asiana, vaan luonnollisena osana elämää demokratiassa, jossa asioita tutkitaan monista eri näkökulmista, jossa moninaisuuteen ja identiteettiin liittyviä asioita lähestytään hienotunteisesti ja jossa konflikteja ratkotaan keskustelemalla, ei pelotteluun tai väkivaltaan turvautumalla.

Toiseksi oppilaille voidaan tarjota tilaisuuksia kehittää ja harjoitella ihmissuhdetaitoja ja kriittisen ajattelun taitoja, joita he tarvitsevat käsitelläkseen kiistoja rakentavasti. Tällaisia taitoja ovat esimerkiksi kuunteleminen, mielipiteiden ilmaiseminen, näkemyksien perusteleminen, puolueellisuuden tunnistaminen, todisteiden ja argumenttien arvioiminen sekä vaihtoehtojen tulkintojen ja näkökulmien etsiminen.

Mitä tämä tarkoittaa käytännössä?

Käytännössä henkilöstöä on autettava ymmärtämään, että kiistanalaiset aiheet eivät koske vain joitain oppiaineita, vaan kaikilla oppiaineilla on oma tehtävänsä. Prosessi alkaa siitä, että etsitään tapoja auttaa henkilöstöä näkemään yhteyksiä eri kiistanalaisten aiheiden ja heidän opettamiensa oppiaineiden välillä.

Opetussuunnitelmaan sisältyvien mahdollisuuksien tunnistaminen: ryhmäsuunnitteluharjoitus

Opetushenkilöstö pitää pienryhmissä aivoriihiä, joissa mietitään, mitkä aiheet tällä hetkellä ovat kiistanalaisia – koulussa, paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Ensin he miettivät, mitä kiistanalaisia aiheita koulun opetussuunnitelmaan sisältyy, ja jättävät ne syrjään. Sitten he miettivät muita aiheita (joita todennäköisesti on paljon enemmän) ja luokittelevat ne sen mukaan, miten merkittäviä ne heidän mielestään ovat nykynuorten kannalta.

He valitsevat näistä aiheista merkittävimmät ja yrittävät luoda yhteyksiä niiden ja opetussuunnitelmaan sisältyvien oppiaineiden välille. Tämän jälkeen pienryhmät kertovat löytämistään yhteyksistä kunkin oppiaineen vastuopettajalle, joka pohtii, miten nämä aiheet voitaisiin sisällyttää oppiaineen opetukseen. Harjoitus on paras tehdä niin, että pienryhmässä on mukana useiden eri oppiaineiden opettajia. Harjoitus auttaa lisäämään tietoisuutta kiistanalaisista aiheista prosessin alkuvaiheessa.

” Missä määrin koulusi henkilöstö pitää moninaisuuden ja erilaisuuden käsittelyä koko opetussuunnitelman kattavana asiana?

Kuinka tärkeää sinun mielestäsi on nähdä se koko opetussuunnitelman kattavana asiana? Miksi?

Miten kaikki oppiaineet voivat osallistua?

Kaikki oppiaineet voivat osallistua kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä edistävän ja tukevan oppimisympäristön kehittämiseen monin käytännöllisin tavoin.

Miten kaikki oppiaineet voivat osallistua: mahdollisia toimia

- ▶ Tunnistetaan aiheeseen luonnostaan liittyvä moninaisuus – pohditaan esimerkiksi mitkä asiat tuovat esiin eriäviä mielipiteitä, erilaisia näkökulmia, arvokiistoja sekä kulttuurisia tai muita eroja.
- ▶ Käytetään opetuksen tukena tosielämän aiheita ja ongelmanratkaisua – esimerkiksi etsitään ratkaisuja koulussa havaittuihin ongelmiin, kuten syrjintään tai kiusaamiseen.
- ▶ Tarjotaan oppilaille mahdollisuuksia itseilmaisuuksiin ja väittelyyn – sekä pienryhmissä että koko luokan kanssa.
- ▶ Kehitetään ihmissuhdetaitoja ja kriittisen ajattelun taitoja – mukaan lukien keskustelu- ja väittelytaitoja.
- ▶ Kannustetaan oppilaita ehdottamaan itse keskustelunaiheita – mahdollisuuksien mukaan voidaan keskustella myös spontaanisti esiin tulevista aiheista.

” Kuinka hyvin koulusi opetussuunnitelma mielestäsi tällä hetkellä tukee kiistanalaisten aiheiden hallintaa?

Onko joitain alueita, joita haluaisit vielä kehittää? Jos on, mitä nämä alueet ovat ja miksi niitä pitäisi kehittää?

Mitkä ovat mielestäsi suurimmat vaikeudet muutoksen johtamiselle tällä alueella?

Mitä eri oppiaineet voivat tarjota?

Monet käytännöt sopivat sisällytettäväksi kaikkien oppiaineiden opetukseen, mutta toisaalta jokaisella oppiaineella on jotain, mitä vain se voi tarjota. Tästä syystä kehitysprosessin yhteydessä on tärkeä kannustaa opettajia pohtimaan minkälaisia kiistoja ja niitä koskevia näkemyksiä heidän opettamassaan oppiaineessa voidaan käsitellä erityisen hyvin. Oppiaineissa on jonkin verran vaihtelua maiden välillä mutta seuraavassa on joitain esimerkkejä:

- ▶ Kirjallisuus – näkemyksiä henkilökohtaisista asioista, kuten seksuaalisuudesta, yhteiskunnallisista ongelmista, kuten rasismista ja tasa-arvosta, sekä asenteiden muuttumisesta eri aikoina.
- ▶ Kieliaineet – näkemyksiä eri maista ja kulttuureista, kulttuurisista siteistä ja erilaisista suhtautumistavoista ongelmiin.
- ▶ Historia – erilaisia näkökulmia menneisyyteen, nationalismiin, fasismiin, antisemitismiin ja islamofobian alkuperä sekä sukupuolta, seksuaalisuutta ja vammaisuutta koskevien näkemysten kehitys.
- ▶ Luonnontieteet – evoluutio, ilmastonmuutos, eläinkokeet, kantasolututkimus ja muuntogeeniset elintarvikkeet.
- ▶ Uskonto – uskontojen moninaisuus sekä uskonnollisten symbolien, kuten ristin ja islamilaisen päähuivin, käyttö.
- ▶ Terveystieto – sukupuolinen suuntautuminen, lesbojen, homojen, biseksuaalien ja transsukupuolisten oikeudet, abortti sekä huumausaineiden käyttö.
- ▶ Matematiikka – erilaiset numerojärjestelmät, tilastojen, kuten rikos- ja maahanmuuttotilastojen, käyttö ja väärinkäyttö.
- ▶ Yhteiskuntaoppi – erilaiset poliittiset järjestelmät, puolueet, politiikat ja ideologiat.
- ▶ Liikunta – kulttuuriset suhtautumistavat liikuntaan, liikunnan sukupuolinäkökohdat sekä kiistat, kuten doping.
- ▶ Kuvaamataito – kulttuuriset suhtautumistavat taiteeseen, taidepropagandan ja protestoimisen välineenä sekä taiteen käyttö tietoisuuden lisäämisessä.

- ▶ Tieto- ja viestintäteknologia – nuorten radikalisoituminen sosiaalisen median kautta, pornografia, yksityisyys internetissä, elektroninen demokratia ja sähköinen kampanjointi.
- ▶ Maantieto – paikalliset aiheet, kuten minareetin rakentaminen, ilmansaasteiden vähentäminen, suunnittelu ja sosiaalinen segregatio, sekä globaalit aiheet, kuten reilu kauppa, siirtolaisuus, ilmastonmuutos ja eettinen turismi.
- ▶ Musiikki – kulttuuriset suhtautumistavat musiikkiin, musiikki propagandan ja protestoimisen välineenä sekä rasistiset ja seksistiset sanoitukset.

”Puuttuuko koulun opetussuunnitelmasta kiistanalaisia aiheita, jotka mielestäsi kuuluisivat suunnitelmaan? Jos on, mitä nämä aiheet ovat ja miksi niitä tarvittaisiin? Mihin oppiaineeseen tai -aineisiin mieluiten sisällyttäisit ne?

Mistä aloitetaan?

Jos haluat kannustaa henkilöstöä sisällyttämään opetukseensa enemmän kiistanalaisia aiheita, hyvä tapa aloittaa on järjestää oppiainerajat ylittävä ”speed dating” -tapahtuma. Järjestä koulutustilaan kolme tuolia jokaisen pöydän ympärille. Jaa henkilöstö kuuden hengen ryhmiin siten, että missään ryhmässä ei ole enempää kuin kaksi saman oppiaineen opettajaa. Järjestä kukin ryhmä kolmeksi pariiksi kolmen pöydän ympärille. Jokaisen parin on keksittävä vähintään yksi kiistanalainen aihe, joka koskettaa molempien opettamaa oppiainetta. Pyydä kunkin ryhmän jäseniä vaihtamaan keskenään paikkaa parin minuutin välein ja keksimään taas uusi aihe. Parit kirjoittavat ideansa ylös ja niistä keskustellaan jälkepäin muun henkilöstön kanssa.

Tapaustutkimus: Veljko Drobnjakovicin alakoulu, Risan, Montenegro

Vaikka Montenegron kansallisessa opetussuunnitelmassa oli erillinen oppiaine nimeltä ”kansalaistaito”, Veljko Drobnjakovicin alakoulun rehtori koki, ettei se riittänyt, vaan katsoi, että demokratiaa ja ihmisoi-keuksia koskevista keskusteluista pitäisi tehdä ”ohjenuora” kaikkien oppiaineiden opettajille. Näiden kes- kusteluiden rajoittaminen vain yhden opetussuunnitelmaan kuuluvan oppiaineen sisälle ei riittänyt roh- kaisemaan oppilaita ajattelemaan aktiivisen kansalaisen tavoin ja tuntemaan itsensä sellaiseksi.

Rehtori, paikallisen kansalaisjärjestön edustaja ja opettajakollega laativat yhteistyössä kansallisen opettaja- neuvoston kanssa listan aiheista, joita voitaisiin käsitellä opetussuunnitelmaan kuuluvissa oppiaineissa, ku- ten englannin ja italian kielessä, maantieteessä, historiassa, biologiassa, sosiologiassa ja luonnontieteissä.¹³

¹³ Huddleston (2014) s. 13.

Luku 5

Oppilaiden osallisuus

Koulussa käytävien keskustelujen ja väittelyiden sävyn määrää se, kuinka tarkasti oppilaiden ääntä kuunnellaan. Jos oppilaat pääsevät säännöllisesti kertomaan mielipiteensä heihin vaikuttavista asioista ja jos heidän näkemyksensä otetaan vakavasti, he todennäköisemmin arvostavat mahdollisuuksia päästä keskustelemaan ja haluavat osallistua. He kokevat todennäköisemmin voivansa puhua avoimesti ja tulevana toimeen eriävien mielipiteiden ja näkemysten kanssa. Ennen kaikkea heille kehittyy todennäköisemmin hyvät keskustelu- ja väittelytaidot sekä kyky käyttää niitä itsevarmasti. Oppilaiden ääni on siis selvästi merkittävä tekijä kiistanalaisten aiheiden käsittelemisessä.

Tässä osiossa sinua pyydetään pohtimaan oppilaiden kuulemisen roolia kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevan strategian kehittämisessä.

Miten oppilaiden osallisuus edistää kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä?

Oppilaiden ääni edistää kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä karkeasti ottaen kolmella tavalla: a) luomalla myönteistä koulun henkeä ja toimintakulttuuria, b) rikastuttamalla oppimista ja c) vaikuttamalla koulun käytäntöihin ja päätöksentekoon.

Oppilaiden osallisuus auttaa luomaan niin luokahuoneessa kuin sen ulkopuolellakin kouluympäristöä, jossa jokaisen panosta arvostetaan ja jokainen tuntee olevansa osallinen. Se antaa oppilaille yhteisöllisyyden tunnetta ja lisää moninaisuuden ja erilaisuuden kunnioitusta.

Oppilaiden kuunteleminen tekee oppilaista aktiivisia toimijoita luokahuoneessa ja oman oppimisensa suhteen. Oppilaat voivat ehdottaa ja valita kiistanalaisia aiheita, joista keskustellaan, vaikuttaa käytettyihin opetusmenetelmiin, auttaa tutkimaan, onko opetusmateriaaleissa puolueellisuutta, sekä laatia ohjeita vieraileville puhujille, kuten päättäjille ja viranomaisille.

Oppilaita kuuntelemalla annetaan heidän vaikuttaa siihen, miten kiistanalaisia aiheita käsitellään heidän koulussaan: he voivat esimerkiksi antaa palautetta tavasta, jolla kiistanalaisia aiheita käsitellään, arvioida eri opetusmenetelmien vaikuttavuutta, nostaa esiin oppilasryhmiensä oppimistarpeita, kiinnittää huomiota uusiin ja esille tuleviin kiistoihin sekä osallistua turvatoimenpiteitä koskevaan päätöksentekoon, esimerkiksi ulkopuolisten puhujien kutsumista tai haitallisten verkkosivustojen käytön estämistä koskien.

”Miten koulusi henkilöstö suhtautuu oppilaiden äänen rooliin luokahuoneessa ja koulussa laajemmin ottaen?

**Onko sen tehtävästä ja käytötavoista yhteisesti, sovittu näkemys?
Jos on, mikä tämä näkemys on?**

Miten voit rohkaista oppilaita osallistumaan?

Tärkein asia, jonka voit tehdä rohkaistaksesi oppilaita osallistumaan, on huolehtia siitä, että kouluyhteisön aikuiset ottavat oppilaiden näkemykset ja mielipiteet vakavasti; tämä koskee erityisesti koulun hallintoon kuuluvaa henkilöstöä, kuten koulun johtokunnan jäseniä. Jos oppilaiden ääntä kuunnellaan vain ”näön vuoksi”, oppilaat menettävät mielenkiintonsa vaikuttamiseen ja henkilöstön ja oppilaiden väliset suhteet kärsivät.

Oppilaiden on voitava osallistua koulun asioihin aidosti; heillä on oltava mahdollisuus vaikuttaa päätöksiin, jotka vaikuttavat heidän omaan ja heidän tovereidensa elämään. Osallistumismahdollisuudet on taattava kaikille oppilaille iästä, vammaisuudesta tai taustasta riippumatta. On tärkeää osoittaa oppilaille, että kaikilla yhteiskuntaryhmillä on oikeus vaikuttaa ja että jokaisen äänellä on merkitystä.

Tapaustutkimus: Lark Rise Academy, Dunstable, Englanti, Yhdistynyt kuningaskunta

Lark Rise Academy on alakoulu, jonka oppilaat ovat 3–9-vuotiaita. Koulu sai ryhmäkeskustelujen kautta tietää, että oppilaat olivat tyytymättömiä oppilaskunnan toimintaan. Oppilaat kokivat, että se ei edustanut aidosti kaikkia oppilaita. Oppilaskunnassa oli jäsenenä vain muutamia oppilaita, vaikka useammat olisivat halunneet mukaan. Lisäksi kritisoitiin sitä, että vain hyvin käyttäytyvät oppilaat saivat osallistua.

Oppilaat halusivat kehittää uuden järjestelmän, jossa kaikki oppilaat voisivat osallistua koulua koskevaan päätöksentekoon. He päättivät ryhtyä pitämään viikoittain luokkien kesken palaverieita.

Näitä puolituntisia tapaamisia ohjaa luokan opettaja ja pöytäkirjaa pitää apuopettaja. Jokaisessa luokassa keskustellaan samoista aiheista, jotka valitsee yleensä rehtori. Keskusteluissa käsitellään monia ajatuksia herättäviä aiheita, kuten kotitehtäviä, välitunteihin liittyviä ongelmia, lasten oikeuksia ja sitä, miten lukemaan opettelusta voidaan tehdä kiinnostavampaa. Kaikki oppilaat osallistuvat näihin keskusteluihin, myös leikkikoulun 3-vuotiaat. Oppilaita pyydetään pohtimaan vastauksiaan ja perustelemaan ne. Kaikki vastaukset kuunnellaan ja kirjataan ylös. Oppilaille kerrotaan kaikista päätöksistä, jotka keskustelujen tuloksena tehdään.¹⁴

”Miten koulusi oppilaat nähdäksesi kokevat mahdollisuutensa saada äänensä kuuluviin? Kokevatko he, että heidän osallistumistaan arvostetaan?

Missä koulun asioissa oppilaiden osallistumisesta olisi mielestäsi eniten hyötyä? Onko joitain sellaisia asioita, joihin heidän ei pitäisi voida vaikuttaa? Jos on, mitä nämä aiheet ovat ja miksi näin on?

Millä eri tavoin oppilaat voivat osallistua?

Tehtävät, joissa oppilaat voivat käyttää ääntään, voidaan sijoittaa asteikolle. Yksinkertaisimmassa tapauksessa oppilaat voivat ainoastaan kertoa mielipiteensä; pisimmälle menevässä sovelluksessa oppilaat voivat johtaa tovereiden ja aikuisten yhteisiä toimia. Alimmalla tasolla oppilaita pidetään tietolähteenä koulun asioiden suhteen; korkeammalla tasolla heitä pidetään muutosjohtajina. Iän ja kypsyyden lisääntyessä oppilaat kykenevät hoitamaan vaativampia ja vastuullisempia tehtäviä. Useimmat oppilaat pystyvät kuitenkin hoitamaan helppoja, asteikon mihin tahansa kohtaan sijoitettavia tehtäviä missä tahansa iässä ja heitä pitäisi kannustaa siihen. Mitä enemmän he voivat osallistua, sitä motivoituneempia he ovat. Oppilaat voivat käyttää ääntään monin eri tavoin ja näistä tavoista on laadittu useita typologioita.

Tehtävät, joissa oppilaat voivat osallistua: typologia

Tehtävät, joissa oppilaat voivat osallistua, voidaan sijoittaa asteikolle, joka ulottuu itseilmaisusta johtajuuteen.

- ▶ Itseilmaisuus – kertovat mielipiteitään oma-aloitteisesti
- ▶ Kuuleminen – pyydetään kertomaan mielipiteitään
- ▶ Osallistuminen – osallistuvat kokouksiin
- ▶ Kumppanuus – saavat virallisen roolin päätöksenteossa
- ▶ Aktivismi – havaitsevat ongelmia ja etsivät ratkaisuja

”Mihin kohtaan asteikolla sijoittaisit koulusi oppilaiden nykyisen toiminnan?

¹⁴ www.smartschoolcouncils.org.uk/school-council-case-studies/lark-rise-academy/.

¹⁵ www.studentsatthecenter.org/sites/scl.dl-dev.com/files/Motivation%20Engagement%20Student%20Voice_0.pdf.

Minkälaista tukea tarvitaan?

Monilta oppilailta puuttuu varmuutta puhua julkisesti tai taidot puolustaa näkemyksiään, mikä voi vaikeuttaa joidenkin sellaisten tehtävien hoitamista, joissa oppilaat voisivat osallistua. Oppilaat tarvitsevat todennäköisesti vertaisvalmennusta ja -tukea, mikä puolestaan edellyttää hallinnollista tukea, esimerkiksi oppilaiden osallisuudesta vastaavaa koordinaattoria.

Vastuu oppilaiden osallistaminen luokahuoneessa kuuluu ensisijaisesti luokanopettajalle. Se, kuinka tarkasti oppilaita kuunnellaan, riippuu osittain siitä, miten henkilöstö näkee kuulemisen roolin opetuksessa ja oppimisessa ja kuinka hyvin he osaavat tukea sitä. Oppilaiden osallisuuden tukeminen menee päällekkäin keskustelun ja väittelyn tukemisen kanssa ja vaatii samankaltaisia taitoja – jopa siinä määrin, että kiistanalaisia aiheita koskevat keskustelut voidaan nähdä oppilaiden osallisuuden osa-alueena ja toisin päin.

”Onko koulusi henkilöstössä jollakulla muodollinen vastuu oppilaiden osallisuudesta?”

Mitä jos oppilaiden näkemys näyttää olevan ristiriidassa muiden opetuksellisten tavoitteiden kanssa?

Se, että oppilaat voivat puhua avoimesti ja suoraan, on erottamaton osa oppilaiden osallisuuden ajatusta ja myös kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä. Joissain tilanteissa se saattaa kuitenkin näyttää olevan ristiriidassa muiden opetuksellisten tavoitteiden kanssa, kuten kansallisten arvojen edistämisen tai nuorison radikalisoitumisen ehkäisemisen kanssa, esimerkiksi Yhdistyneen kuningaskunnan hallituksen ”Prevent”-strategian kanssa. Rehtorit voivat kokea, että oppilaiden vapaan itseilmaisun salliminen voi olla vastoin koulun velvollisuutta edistää tiettyjä arvoja.

Tällaisissa tilanteissa on tärkeää muistaa, että on täysin normaalia, että nuoret ilmaisevat ajoittain myös epäsovinnaisia näkemyksiä. Nuorille on luonnollista kokeilla erilaisia ajatuksia, eikä niitä pidä nähdä uhkana koulun ”virallisille” arvoille.

On myös tärkeää muistaa, että ilmaisunvapaus on Euroopan maissa perusihmisoikeus, jota voidaan rajoittaa vain toisen ihmisoikeuden turvaamiseksi.

”Onko koulussasi muita opetuksellisia tavoitteita tai vaatimuksia, jotka näyttävät olevan ristiriidassa oppilaiden osallisuuden kanssa? Jos on, mitä ne ovat ja miten ne ovat ristiriidassa?
Mitkä muut tekijät estävät oppilaita puhumasta koulussa vapaasti? Miten näihin tekijöihin voidaan mielestäsi parhaiten puuttua?

Mistä aloitetaan?

Jos haluat kehittää oppilaiden roolia koulussasi, hyvä tapa aloittaa on toteuttaa oppituntiauditointi. Laadi oppilaille lyhyt kyselylomake, jonka kysymykset koskevat vain yhtä oppituntia. Kysy oppilailta minkälaisia mahdollisuuksia he saivat oppitunnin aikana esimerkiksi ilmaista mielipiteitään, keskustella ongelmista tai ehdottaa ratkaisuja. Ilmoita henkilöstölle kyselystä etukäteen mutta älä kerro, minä päivänä se toteutetaan. Huolehdi valitsemanasi päivänä, että kyselylomakkeet jaetaan yhden oppitunnin päätteeksi. Oppilaat täyttävät lomakkeet seuraavan oppitunnin alussa edellisen oppitunnin kokemusten perusteella. Koulun johto analysoi tulokset ja laatii raportin. Koko henkilöstölle jaetaan kopiot raportista ja sen päätelmiä käytetään koulun kehityssuunnitelmassa. Kyselylomakkeet annetaan joko kaikille koulun oppilaille tai vain tietyn vuosiluokan oppilaille.

Luku 6

Ohjaus ja tuki

Kiistanalaisten aiheiden kohtaaminen voi olla henkilökohtaisesti haastavaa niin henkilöstölle kuin oppilaillekin. Se herättää perustavanlaatuisia lojaaliuteen ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Se myös tuo esiin voimakkaita tunteita, voi tuntua pelottavalta ja luoda erimielisyyksiä. Tästä syystä opettajat ja oppilaat tarvitsevat henkilökohtaista ohjausta ja tukea kiistanalaisten aiheiden käsittelyssä.

Tässä osiossa sinua pyydetään pohtimaan henkilökohtaisen ohjauksen ja tuen roolia kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevan strategian kehittämisessä.

Millä alueilla henkilöstö todennäköisesti tarvitsee tukea?

Opetushenkilöstö tarvitsee tukea todennäköisesti kahdesta syystä. Ensinnäkin he tarvitsevat tukea päästääkseen yli tiettyjen aiheiden opettamiseen liittyvästä alkujännityksestä, jotta he voivat tuntea olonsa turvaliseksi ja uskaltavat ottaa vaikeat aiheet puheeksi. Jännitys voi johtua muun muassa opettajan omista moraalisisista tai uskonnollisista näkemyksistä aiheen suhteen, aihetta koskevan tietämyksen tai opetustaitojen puutteesta tai pelosta, että jotain menee pieleen, esimerkiksi oppilaat villiintyvät tai järkyttyvät tai vanhemmilta tulee valituksia.

Toiseksi opettajat tarvitsevat tukea käsitelläkseen ongelmia, jotka tulevat esiin opetusprosessin aikana tai sen tuloksena koulussa tai sen ulkopuolella, esimerkiksi kurinpidon ongelmia, oppilaiden hyvinvointia koskevia uhkauksia, ryhmien välisiä konflikteja tai vastakkainasetteluja, vanhempien toimia, häirintää tai uhkailua. Tämä tarkoittaa myös sellaisten henkilökohtaisten ennakkoluulojen tunnistamista tai käsittelemistä, jotka voivat vaikuttaa opettajan tapaan käsitellä tiettyä aihetta.

” Mitkä ovat nähdäksesi yleisimmät pelot, joita koulusi henkilöstöllä voi olla kiistanalaisten aiheiden opettamisen suhteen?

Mitä koulun johto voi tehdä?

Tärkeintä, mitä koulun johto voi tehdä tukeakseen henkilöstöä tällaisissa stressaavissa tilanteissa, on pyrkiä luomaan ilmapiiri, jossa henkilöstön jäsenten kynnys pyytää apua sitä tarvitessaan on matala. Se tarkoittaa sellaisten tilanteiden tarkkailemista ja tunnistamista, jotka voivat johtaa ohjauksen tai tuen tarpeeseen, sekä ripeää ja oikeanlaista toimintaa, kun ongelmia tulee esiin. Se tarkoittaa myös lisätuen antamista johtotiimille erityisen stressaavina tai vaikeina aikoina.

Henkilöstön tukeminen stressaavissa tilanteissa: mahdollisia toimia

- ▶ Käytäntöjen kehittäminen – selkeät puitteet, joissa esitetään johdon ja henkilöstön velvollisuudet avainalueilla, joita ovat esimerkiksi käyttäytyminen ja kurinpito sekä vanhempien ja ulkopuolisten tahojen kanssa viestiminen
- ▶ Muodollinen ohjaus – muodollinen ohjaus kiistanalaisten aiheiden opetukseen, mukaan lukien vinkit siitä, miten omat aiheisiin liittyvät arvot voi sovittaa yhteen opetussuunnitelman arvojen kanssa
- ▶ Opettajien ääni – tilaisuuksia opetushenkilöstölle kertoa huolistaan, esimerkiksi opettajankokoukset ja työryhmät
- ▶ Valmennus – mahdollisuus saada henkilökohtaista ja emotionaalista tukea kokeneilta työtovereilta, mukaan lukien neuvoja uusien ja haastavien aiheiden käsittelemiseen
- ▶ Ammatillinen kehittyminen ja koulutus – kiistanalaisten aiheiden käsittelyn kehittämiseksi koulussa
- ▶ Koulujen välinen yhteistyö – tilaisuus oppia, miten muissa kouluissa käsitellään vaikeita tilanteita
- ▶ Tukimateriaalit – käytännönläheiset tukimateriaalit, joita voidaan käyttää oppitunneilla, kuten tukena toimivat apukortit sopimattomiin huomautuksiin tai sopimattomaan kieleen reagoimisesta
- ▶ Kiistanalaisten aiheiden mentori – kokenut työtoveri, joka voi tukea opettajia henkilökohtaisesti
- ▶ Perehdyttäminen – autetaan uutta henkilöstöä valmistautumaan ongelmiin, joita he saattavat kohdata käsitellessään kiistanalaisia aiheita ensimmäistä kertaa

” Kuinka korkea kynnys koulusi henkilöstöllä mielestäsi on pyytää apua stressaavissa tilanteissa?

Onko sinulla erityisiä keinoja auttaa opettajia, jotka saattavat kokea stressiä kiistanalaiseksi katsomansa sisällön opettamisen vuoksi? Jos on, mitä ne ovat?

Minkälaista tukea oppilaat todennäköisesti tarvitsevat?

Kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen on yhtä pelottavaa oppilaille kuin opettajille, mutta jossain mielessä emotionaalinen haaste voi olla suurempi oppilaille. Oppilaat voivat tuntea itsensä uhatuiksi tai hämmentyä kohdatessaan näkemyksiä, jotka poikkeavat heidän perheensä näkemyksistä. He saattavat epäröidä mielipiteidensä esittämistä, koska he pelkäävät joutuvansa naurunalaisiksi tai vastaavansa ”väärin”. He saattavat joutua kiusatuiksi tai rasistisen tai muun häirinnän kohteeksi näkemystensä vuoksi – joko kasvokkain tai sosiaalisen median välityksellä, joko koulussa tai sen ulkopuolella.

” Onko koulussasi kokemuksia siitä, että oppilaat olisivat tarvinneet henkilökohtaista tukea jonkin opetussuunnitelman sisällön vuoksi? Jos on, mistä oli kyse ja miten reagoit?

Mitä voit tehdä, jotta näihin tarpeisiin vastataan?

Tärkein asia, jonka voit tehdä varmistaaksesi, että näihin tarpeisiin vastataan, on pyrkiä luomaan ilmapiiri, jossa oppilaat tuntevat olon turvalliseksi, jossa heitä rohkaistaan puhumaan ja jossa heitä kuunnellaan. Tämä tarkoittaa, että henkilöstö tuntee oppilaat yksilöinä ja tietää oppilaiden erilaiset tarpeet. Se tarkoittaa myös, että oppilaat tietävät, että koulussa on aikuisia, joiden puoleen he voivat tarpeen tullen kääntyä.

Oppilaiden tukeminen stressaavissa tilanteissa: mahdollisia toimia

- ▶ Käytäntöjen kehittäminen – selkeät puitteet, kuka tekee mitä muun muassa kiusaamisen torjuminen, e-turvallisuuden ja lastensuojelun suhteen
- ▶ Ammatillinen koulutus ja kehittyminen, jotta emotionaalisesti latautuneita aiheita osataan käsitellä luokkahuoneessa turvallisesti
- ▶ Menettelytavat sen tunnistamiseksi, milloin oppilaan hyvinvointi voi olla uhattuna ja miten silloin reagoidaan, mukaan lukien ääri-ideologioiden rekrytoimispyrkimykset
- ▶ Vertaistuki – oppilaiden välinen kahdenkeskinen tuki tai mentorointi, josta vastaavat tehtävään koulutetut oppilaat
- ▶ Vertaissovittelu – koulutetut oppilassovittelijat ratkovat oppilaiden välisiä kiistoja
- ▶ Lastensuojeluvastaava – henkilö, jolta oppilaat saavat emotionaalista tukea ja joka on ensimmäinen yhteyshenkilö oppilaille, vanhemmille, opetushenkilöstölle, muulle henkilöstölle ja ulkopuolisille tahoille lastensuojeluasioissa
- ▶ Henkilökohtainen ja sosiaalinen kasvatus – oppitunnit siitä, miten vertaispaineen eri muotoihin voi vastata
- ▶ Vanhempien ja yhteisön osallistuminen – tiivis yhteistyö vanhempien kanssa yksittäisten oppilaiden hyvinvointia koskevissa asioissa ja myös yhteisöjen edustajien kanssa, kuten yhteiskunnallisten ja uskonnollisten johtajien kanssa

Tapaustutkimus: Home Counties, Englanti, Yhdistynyt kuningaskunta

Lontoota ympäröivällä Home Countiesin alueella sijaitsevan eliittikoulun ainoa juutalaisoppilas valitti opettajille, että eräs brittiläis-pakistanilainen oppilas kiusasi häntä monien muiden oppilaiden tuella. Oppilasta nimiteltiin ”Kristuksen tappajaksi” ja ”palestiinalaisten murhaajaksi”. Hänelle väitettiin, että hän saisi rangaistuksen juutalaisten tekemistä rikoksista ja että juutalaisten joukkomurhaa toisessa maailmansodassa ei tapahtunut. Kiusaamista tapahtui päivittäin, ei ainoastaan koulussa vaan myös junamatkalla kotiin. Oppilas muuttui sulkeutuneeksi eikä halunnut enää mennä kouluun.

Koulu pyysi paikallisviranomaisen vähemmistötukipalvelulta ohjausta ja tukea. Yhteyskonsultti järjesti rehtorin ja muun johtohenkilöstön kanssa tapaamisia, joissa pohdittiin ratkaisuvaihtoehtoja. Oppilaiden vanhemmat kutsuttiin kouluun ja heidän kanssaan keskusteltiin.

Päätettiin, että paras tapa edetä olisi kutsua paikallinen imaami ja juutalaisperheen rabbi mukaan keskusteluihin. Imaami ja rabbi puhuivat tapauksesta kiusaamiseen syyllistyneille oppilaille ja näiden vanhemmille. He myös osoittivat tukensa kiusaamisen uhrille ja tämän perheelle.

Imaami puhui paikallisen muslimiyhteisön perjantairukouksissa rauhan ja sovinnon tarpeesta. Yhteyskonsultti jatkoi työtään järjestämällä koulussa kokouksen, jossa puhuttiin rasistisen kiusaamisen vaikutuksista. Henkilökohtaista, yhteiskunnallista ja terveystieteistä koskevilla oppitunneilla oppilaat saivat tutkia aihetta tarkemmin opettajien kanssa ja todeta, miten rasismi ja kiusaaminen olivat vaikuttaneet kielteisesti kouluyhteisöön. Rasistinen kiusaaminen loppui koulussa kokonaan.¹⁶

” Kuinka hyvin koulusi on valmistautunut käsittelemään kiistanalaisten aiheiden opetuksesta aiheutuvia oppilaiden ongelmia? Tuleeko mieleesi osa-alueita, joita haluaisit erityisesti kehittää? Jos tulee, mitä nämä alueet ovat ja miksi niitä pitäisi kehittää?

16 www.sgsts.org.uk/SupportForVulnerablePupils/EMTAS/Shared%20Documents/Recording%20and%20reporting%20racist%20incidents.pdf

Mistä aloitetaan?

Jos haluat luoda opetushenkilöstölle kannustavamman ilmapiirin, hyvä tapa aloittaa on viettää aikaa luokahuoneessa sellaisen opettajan kanssa, joka haluaa tukea kiistanalaisen aiheen opettamiseen. Ehdota opettajalle sopivia strategioita ja selitä tai näytä roolipelin avulla, miten niitä pitäisi käyttää luokassa, esimerkiksi miten keskustelua voi ohjata ja miten eri tavoin kysymyksiä voidaan esittää. Kun vieraillet luokassa, kerro opettajalle selvästi, että olet paikalla vain ja ainoastaan havainnoidaksesi strategioiden soveltamista käytännössä. Koska olet läsnä luokahuoneessa, opettaja saa mahdollisuuden kokeilla strategioita niin, että oppilaat todennäköisimmin osallistuvat toimintaan. Mitä pidempään voit olla läsnä, vaikka istuisit vain tietokoneesi ääressä luokan perällä, sitä vahvemmin oppilaat kokevat, että sekä sinä että opettaja otatte heidän oppimisensa vakavasti. Jos aikaa on niukasti, voit vuorotella jonkun muun johtotiimin jäsenen kanssa.

Luku 7

Vanhempien osallistuminen

Ei ole tavatonta, että vanhemmat suhtautuvat varauksella siihen, mitä heidän lapselleen koulussa opetetaan. Usein kyse on vain väärinkäsityksestä. Toisinaan kyse saattaa olla periaatekysymyksestä; vanhempi voi esimerkiksi vastustaa sitä, että hänen lapselleen opetetaan tiettyjä aiheita, uskonnollisten syiden tai poliittisen ideologian vuoksi. Hyvien suhteiden rakentaminen vanhempiin voi vähentää väärinkäsityksiä nopeasti ja hälventää vanhempien huolet ennen kuin ne paisuvat. Siksi se on tärkeä osa kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä.

Tässä osiossa sinua pyydetään pohtimaan, mikä rooli suhteiden rakentamisella vanhempiin on kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevan strategian kehittämisessä.

Miten suhteita rakennetaan?

Parhaiten kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä tukevat luottamukselliset suhteet. Vanhempien pitää kokea, että koulu tekee heidän kanssaan yhteistyötä ja toimii heidän lastensa parhaaksi ja että koululla ei ole ”salaista asialistaa”. Heidän on voitava luottaa siihen, että kiistanalaisten aiheiden tullessa esiin niistä opetetaan hienotunteisesti ja tasapuolisesti kunnioittaen eri näkemyksiä – myös heidän omaansa. Tällaista luottamusta voidaan rakentaa monilla tavoin.

Luottamussuhteen rakentaminen vanhempiin: keskeisiä toimia

- ▶ Tutustu vanhempiin ja kuuntele heidän näkemyksiään
- ▶ Auta heitä tuntemaan, että heidät otetaan huomioon
- ▶ Ota heidät mukaan koulun elämään
- ▶ Kerro heille tavastasi käsitellä kiistanalaisia aiheita

” Missä määrin koulusi oppilaiden vanhemmat mielestäsi tukevat koulun toimintaa?

Kuinka tärkeää mielestäsi on luoda luottamuksen ilmapiiri koulun ja vanhempien välille? Kuinka tämä mielestäsi on paras tehdä?

Kuinka vanhemmille annetaan tunne, että heidät otetaan huomioon?

Jotta vanhemmat kokevat, että heidät otetaan huomioon, heitä on kohdeltava yksilöinä. On myös tunnustettava heidän roolinsa lastensa kasvattajina. On ennen kaikkea huolehdittava, että vanhemmat tuntevat olevansa tervetulleita kouluun esimerkiksi varmistamalla, että heidän on helppo ottaa yhteyttä koulun henkilöstöön tai varata tapaamisaika. Pyri välittämään nämä ydinviestit ollessasi yhteydessä vanhempiin. Huomioi esimerkiksi koulun logo, tunnuslause, toiminta-ajatus, verkkosivut, uutiskirjeet, koulun tilat, joihin vanhemmilla on pääsy, vanhempainillat ja koulun tapahtumat.

” Oletko toteuttanut erityisiä toimia, jotta vanhemmat kokisivat itsensä tervetulleiksi koulussasi? Jos olet, mitä olet tehnyt?

Miksi vanhemmat pitäisi ottaa mukaan koulun elämään?

Mitä tiiviimmin vanhemmat osallistuvat koulun elämään, sitä ymmärtäväisempiä ja kannustavampia he todennäköisesti ovat kiistanalaisten aiheiden opetuksen suhteen. Kun vanhemmat osallistuvat koulun elämään, he näkevät itse, mitä koulu pyrkii tekemään. Näin voidaan hälventää vanhempien mahdollisia väärinkäsityksiä ja lievittää pelkoja.

Vanhemmat voidaan ottaa mukaan koulun elämään monin eri tavoin, muun muassa seuraavin tavoin:

- ▶ He voivat osallistua koulun käytäntöjä koskeviin kuulemisiin, esimerkiksi koulun ilmapiiriä koskevaan kyselyyn. Se, kuinka paljon vanhemmat voivat osallistua itse päätöksentekoon, vaihtelee maasta toiseen. Päätösvallan jakamisessa tulisi menetellä hyvin harkitusti. Päätöksenteon tulisi kuulua vain virallisille toimielimille, kuten vanhempainyhdistykselle tai koulun johtokunnalle. Vanhemmille ei pidä antaa veto-oikeutta koulussa tehtyjen päätösten suhteen.
- ▶ Vanhemmat voivat toimia resurssina oppimiselle, esimerkiksi oppilaat voivat haastatella perheenjäseniään näiden asenteista ja kokemuksista kiistanalaista aihetta koskevan kotitehtävän yhteydessä. Vanhemmat voivat myös osallistua ”keskusteluiltaan”, jossa oppilaat esittävät tiettyä kiistanalaista aihetta koskevia kysymyksiä ja aikuiset kuuntelevat heitä sekä kertovat toiveistaan ja huolistaan lastensa suhteen.
- ▶ He voivat osallistua opetusprosessiin; esimerkiksi vanhemmat, joilla on ammatillista kokemusta opetussuunnitelman joltain alueelta, voivat tulla vieraileviksi puhujiksi käsiteltäessä tiettyä kiistanalaista aihetta (esimerkkinä lääkärit tai asianajajat).

**” Missä määrin pyrit ottamaan vanhempia mukaan koulun elämään?
Mitä menetelmiä käytät?**

Kuinka tärkeää sinulle on pyrkiä ottamaan vanhemmat mukaan koulun elämään? Miksi? Mitä hyötyä siitä mielestäsi on?

Mitä sinun pitäisi kertoa vanhemmille lähestymistavastasi kiistanalaisten aiheiden käsittelemiseen?

Koska monet kiistanalaiset aiheet nousevat esiin yllättäen, on hyvä kertoa vanhemmille lähestymistavasta niiden käsittelemiseen jo etukäteen. Voit esimerkiksi laatia lyhyen viestin, jossa kerrot lähestymistapasi periaatteet ja muutamia edustavia esimerkkejä tärkeimmistä opetettavista kiistanalaisista aiheista. Tarvittaessa voit mainita lyhyesti kiistanalaisten aiheiden roolista opetussuunnitelmassa, kiistanalaisten aiheiden opettamisen hyödyistä lasten oppimisen kannalta ja siitä, miten se voi auttaa heitä myös koulun ulkopuolisessa elämässä.

On hyvä kertoa vanhemmille myös olennaisista koulun käytännöistä ja siitä, miten ne liittyvät kiistanalaisten aiheiden opetukseen, esimerkiksi käyttäytymistä, kiusaamisen torjumista, syrjintää ja sukupuolten tasa-arvoa koskevista käytännöistä.

Kiistanalaisten aiheiden opettaminen: ohjeistus vanhemmille

Seuraavassa on esimerkki vanhempien ohjeistuksesta, jonka tarkoituksena on vakuuttaa vanhemmille, että opettajat huolehtivat kiistanalaisten aiheiden tasapuolisesta opetuksesta.

Koulumme opettajat:

- ▶ toimivat keskusteluissa ja väittelyissä vain ohjaajina, eivät aiheen erehtymättöminä asiantuntijoina.

Koulumme opettajat eivät:

- ▶ esitä omia näkemyksiään oppilaille tosiasioina
- ▶ esitä omia näkemyksiään toisten näkemyksistä
- ▶ esitä tietoja mielipiteinä eivätkä tosiasioina.¹⁷

¹⁷ http://ccea.org.uk/sites/default/files/docs/curriculum/area_of_learning/CCEA_Controversial_Issues.pdf.

” Käsitteletkö kiistanalaisia aiheita vanhemmille suunnatussa koulun nykyisessä viestinnässä? Kuinka tärkeää se mielestäsi on?

Tapaustutkimus: kaupunkialueella sijaitseva koulu, Irlanti

Kaupunkialueella sijaitseva suuri ja etnisesti moninainen koulu on sitoutunut toiminta-ajatuksessaan moninaisuuden eri muotojen kunnioittamiseen. Arvostuksen osoittamiseksi sukupuolisen suuntautumisen eri muodoille koulussa pidettiin HLBT-viikko, jonka järjesti opiskelijakunnan hallitus. Viikon aikana oli monenlaista ohjelmaa, muun muassa puhujavieraita, HLBT-ystävällisiä selfie-kuvia ja kiusaamisen vastainen tapahtuma. Viikon aluksi HLBT-lipun nosti koulun salkoon Irlannin terveysministeri ja tapahtuma sai näkyvyyttä maanlaajuisessa lehdistössä.

Joukko itäeurooppalaisia vanhempia, jotka kaikki olivat tietyn kirkon jäseniä, ilmaisi huolensa tapahtumasta papilleen, joka kirjoitti yhdessä useiden muiden yhteisön pappien kanssa valituskirjeen koulun johtokunnalle ja koulun mesenaatille. Vanhemmat pitivät lapsensa poissa koulusta loppuviikon ajan. Koulu vastasi pappien kirjeeseen kirjallisesti perustellen viikon järjestämisen syyt ja kirje lähetettiin asiasta valittaneille perheille; heidän päätöstään kunnioitettiin mutta samalla selitettiin viikon tarkoitus. Vanhemmat eivät ryhtyneet jatkotoimiin nähtyään asian koulun näkökulmasta, vaikka eivät edelleenkään toivoneet lapsensa osallistuvan tapahtumaan. Viikosta muodostui valtava menestys ja se on nyt osa jokavuotista koulutyötä.

Mistä aloitetaan?

Jos haluat saada mahdollisimman monet vanhemmat mukaan koulun elämään, hyvä tapa aloittaa on järjestää ilmaisia koulutustilaisuuksia maahanmuuttaja- ja vähemmistölasten vanhemmille tai vanhemmille, joiden lapset ovat vasta tulleet kouluun. Valitse mahdollisimman monille sopiva ajankohta arkipäivänä. Koulutustilaisuuksissa voi käsitellä esimerkiksi kielitaitoa, koulutusjärjestelmää, sukupuolten tasa-arvoa, vanhempien oikeuksia ja velvollisuuksia sekä koulun käytäntöjä.

Luku 8

Riskinhallinta

Oli oppiaine mikä tahansa, sen opettamiseen liittyy aina jonkin verran riskinottoa – muuten ei saavuteta tuloksia. Riskinhallinnassa on kyse mahdollisten riskien havaitsemisesta ja arvioimisesta ja sen jälkeen niihin reagoimisesta. Riskit voidaan jakaa eri tyyppeihin. Kiistanalaisten aiheiden käsittelemiseen liittyy muun muassa seuraavia riskityyppejä: vaikutus oppilaisiin ja heidän käyttäytymiseensä, vanhempien reaktiot, paikallisen yhteisön, kuten yhteiskunnallisten ja uskonnollisten organisaatioiden, suhtautuminen sekä tiedotusvälineiden reaktio. Vanhempien valitukset, kielteinen julkisuus lehdistössä tai paikallisen yhteisön tai uskonnollisten johtajien reaktiot ovat aina mahdollisia. Toimiva riskinhallinta on siksi tärkeä osa kiistanalaisten aiheiden käsittelyä.

Tässä osiossa pyydetään pohtimaan riskinhallinnan roolia kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevan strategian kehittämisessä.

Mitä riskinhallintaan sisältyy?

Riskinhallinta koostuu kahdesta pääosasta. Ensimmäinen niistä on riskien vähentäminen, toisin sanoen toimenpiteet, joilla vähennetään riskin toteutumisen todennäköisyyttä ja riskin toteutuessa sen vaikutuksia. Toinen osa on kriisinhallinta, johon liittyy varotoimenpiteiden laatiminen riskin mahdollisen toteutumisen varalta. Tutkitaanpa niitä seuraavaksi tarkemmin.

Miten kiistanalaisten aiheiden opettamiseen liittyviä riskejä voi vähentää?

Monet kiistanalaisten aiheiden opettamiseen liittyvät riskit johtuvat opetussuunnitelman tavoitteita koskevista väärinkäsityksistä tai tiedonpuutteesta. Riski, että joku loukkaantuu väärinkäsityksen vuoksi, on paljon pienempi, kun kaikille on selvää, miksi kiistanalaisia aiheita opetetaan. Tähän voidaan vaikuttaa muun muassa seuraavilla tavoilla:

- ▶ Varmistetaan kiistanalaisten aiheiden opetuksen ja oppimisen yhtenäisyys esimerkiksi opettajien yhteistyön tai henkilöstön ohjeistuksen avulla
- ▶ Kerrotaan vanhemmille koulun perusteluista kiistanalaisten aiheiden opetukselle esimerkiksi vanhempien ohjeistuksen välityksellä
- ▶ Kerrotaan koulun ydinarvoista, esimerkiksi koulun toiminta-ajatuksessa tai arvoissa
- ▶ Luodaan avoimuuden kulttuuria, esimerkiksi tarjoamalla oppilaille tilaisuuksia antaa palautetta opetuksesta ja oppimisesta, opettajille tilaisuuksia keskustella havaitsemistaan ongelmista ja vanhemmille tilaisuuksia kertoa heitä askarruttavista asioista
- ▶ Huolehditaan viestinnän selkeydestä, esimerkiksi kotitehtävien ohjeistuksissa
- ▶ Laaditaan protokollia kiistanalaisia aiheita koskeville toiminnoille, esimerkiksi vieraileville puhujille, kuten poliittisille päättäjille tai uskonnollisille tai yhteisöjen johtajille

”Mitkä ovat mielestäsi tärkeimpiä niistä ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä, joita koulu voi toteuttaa vähentääkseen kiistanalaisten aiheiden opettamiseen liittyviä riskejä? Miksi?

Minkälaisia varotoimenpiteitä koululla on hyvä olla?

Helposti oppilaiden käytettävissä oleva oppilashuolto ja selkeät käytännöt esimerkiksi kiusaamisen, syrjinnän ja lastensuojelun suhteen ovat hyödyllisiä varotoimenpiteitä oppilaiden hyvinvointia ja käyttäytymistä koskevien ongelmien ratkaisemiseksi.

Kiistanalaisia aiheita koskevien vanhempien pelkojen ja valitusten käsittelemiseksi on tärkeää olla käytettävissä toimiva valitusmenettely. Tämä tarkoittaa, että valitukset on ratkaistava nopeasti ja epämuodollisesti aina kun mahdollista ja että niiden ei pidä antaa kärjistyä. Kyselyiden ja valitusten tekemistä ja vastaanottamista varten olisi laadittava selkeät menettelyt ja toimiva mekanismi, joka ohjaa ne oikealle henkilöstön jäsenelle ratkaistaviksi.

Varotoimenpiteistä huolimatta on aina olemassa riski, että kiista leviää kauas koulun ulkopuolelle. Kielteinen julkisuus tiedotusvälineissä voi pilata koulun maineen. Mikäli näin on vaarassa käydä, tilanteeseen on reagoitava välittömästi. Tästä syystä kriisitilanteita koskevissa koulun käytännöissä voi olla hyvä käsitellä myös kiistanalaisia aiheita. Jos tulee tarve antaa haastatteluja, pitää tiedotustilaisuuksia tai kirjoittaa lehdistötiedotteita, yhteisesti sovitusta kiistanalaisten aiheiden opettamisen perusteluista ja asiakirjoista, kuten henkilöstön ohjeistuksista ja protokollista, voi olla apua.

Tilanteissa, joissa koulu tai koulun osat voivat saada kielteistä julkisuutta, on huomioitava myös toinen riskialtis alue, nimittäin koulun ulkopuolelta tulevien tapahtumien tai kiistojen mahdollinen vaikutus, kun esimerkiksi poliittinen kampanjointi kohdistuu tiettyyn vähemmistöryhmään tai jokin paikalliseen yhteisöön kuuluva ryhmä demonisoidaan jollain tavoin. Tällaisiin tilanteisiin voi olla tarpeen puuttua, jotta julkisuus ei pääse vaikuttamaan haitallisesti koulun sisäisiin ja ulkopuolisiin suhteisiin. Tästä voidaan mainita myös kriisitilanteita koskevissa koulun käytännöissä.

Tapaustutkimus: Bristol, Englanti, Yhdistynyt kuningaskunta

Bristolin kaupungissa on kulttuurisesti moninainen yläkoulu, jonka oppilaat ovat 11–16-vuotiaita ja edustavat 40 kansallisuutta, joukossa merkittävä määrä somalitaustaisia lapsia. Kolmetoista somaliyhteisöön kuuluvaa miestä tuomittiin valkoihoisiin tyttöihin kohdistuneista lastenhyväksikäyttötapauksista Bristolin poliisin tutkinnan perusteella. Asiasta ilmoitettiin koulun rehtorille juuri ennen kuin paikalliset ja kansalliset tiedotusvälineet uutisoivat tapauksesta. Rehtori halusi osoittaa koulun pyrkivän olemaan kulttuurisesti rikas ja välittävä paikka, jossa kaikkia arvostetaan sellaisina kuin he ovat ja sen vuoksi, mitä heistä voi tulla; tästä syystä hän toteutti toimia rajoittaakseen mediamylläköiden kielteisiä vaikutuksia kouluun, sen oppilaisiin ja yhteisöihin, joita se palvelee. Hän oli erityisen huolestunut mahdollisesta vastaiskusta somaliyhteisöä ja koulun somalioppilaita vastaan.

Rehtori toimi seuraavasti:

- ▶ Hän kirjoitti lehdistötiedotteen, jossa hän vakuutti paikalliselle yhteisölle koulun ottavan oppilaidensa hyvinvoinnin turvaamisen hyvin vakavasti ja tekevänsä yhteistyötä asianomaisten tahojen kanssa varmistaakseen, että oppilaat osaavat suojella itseään ja ilmoittaa mahdollisista ongelmista.
- ▶ Hän antoi haastatteluja paikallisille tiedotusvälineille – televisiolle, radiolle ja sanomalehdelle – korostaakseen myönteisiä tapoja, joilla eri taustoista tulevat oppilaat tulevat toistensa kanssa toimeen kouluyhteisössä.
- ▶ Hän kehotti vanhempia ja yhteisön muita jäseniä ottamaan rohkeasti kouluun yhteyttä, jos jokin asia askarruttaa heitä.
- ▶ Hän järjesti oppilaille kokouksen, jossa hän varoitti heitä todennäköisestä vastaiskusta alueen somalioppilaita vastaan ja korosti, että kaikkien oppilaiden on tuettava toisiaan koulussa ja sen ulkopuolella.
- ▶ Hän tapasi somaliyhteisön johtajia keskustellakseen heidän kanssaan yhteisistä toimista korostaen koulun tasa-arvoa ja moninaisuutta koskevia käytäntöjä.
- ▶ Hän tarkisti, miten kulttuurista identiteettiä ja moninaisuutta koskevia aiheita käsitellään opetus-suunnitelman eri vaiheissa.

Nämä toimet hillitsivät mahdollista kriisiä ja uutisointi rauhoittui muutaman päivän jälkeen. Koulu jatkoi normaalia toimintaansa koko tämän ajan ja kaikki oppilaat, mukaan lukien somaliyhteisöön kuuluvat oppilaat, kokivat olonsa koulussa turvallisiksi.¹⁹

¹⁹ Henkilökohtainen viesti.

” Kuinka vaikuttavaksi arvioisit koulusi nykyisen valitusten käsittelymenettelyn? Olisiko joitain sen puolia syytä kehittää? Jos olisi, mitä puolia?

Miten sosiaalisessa mediassa esitettyihin kommentteihin pitäisi suhtautua?

Sosiaalisen median luonteen vuoksi on odotettavissa, että koulu saa silloin tällöin kriittisiä kommentteja. Kriittikkiin on todennäköisesti tarpeen reagoida vain, jos se jatkuu itsestään. Vastaamisen ajoituksen ja vastaamistavan suhteen on syytä käyttää ammattimaista harkintaa. On aina vaarana, että tilanne vain pahenee, jos sisältö leviää laajemmalle yleisölle. Jos kommentit ovat kriittisiä mutta eivät henkilökohtaisesti loukkaavia, voit kutsua henkilön koululle keskustelemaan hänen havaitsemistaan epäkohdista tai kehottaa häntä käyttämään koulun virallista valitusmenettelyä. Jos kommentit muuttuvat herjaaviksi, uhkaaviksi tai rasistisiksi, voi olla parempi kääntyä lakimiehen puoleen tai ottaa yhteyttä poliisiin tai muuhun sopivaan viranomaiseen.

” Kuinka suuri mahdollisuus sosiaalisella medially on aiheuttaa koululle haittaa? Oletko tästä huolissasi oman koulusi osalta? Jos olet, miksi?

Mistä aloitetaan?

Jos haluat vähentää joitain kiistanalaisten aiheiden opetukseen koulussasi liittyviä riskejä, hyvä tapa aloittaa on tehdä yksinkertainen yleinen riskinarviointi. Mieti ensin, mitkä ovat mielestäsi suurimmat riskit. Luokittele ne sitten sekä mahdollisen vaikutuksen että todennäköisyyden perusteella ”korkeisiin”, ”keskitasoisiiin” tai ”mataliin” riskeihin.

Voit myös antaa kullekin osatekijälle arvosanan asteikolla 0–5. Kun lasket nämä yhteen, saat riskien suuruudesta hyvän yleiskuvan, jota voit käyttää ohjenuorana kehittäessäsi käytäntöjä jatkossa. Voit tehdä arvioinnin yksin, mutta se on todennäköisesti vaikuttavampi, jos teet sen yhdessä johtotiimin kanssa.¹⁹

Luku 9

Henkilöstön kehittyminen ja koulutus

Kiistat ovat erottamaton ja kasvava osa eurooppalaista kouluelämää. Kuitenkin vain harvat eurooppalaiset rehtorit, muu johto tai opettajat ovat saaneet muodollista koulutusta kiistanalaisten aiheiden käsittelyyn. Vain harvat opettajankoulutusohjelmat tai täydennyskoulutukset valmistavat opettajia siihen. Sitä ei käsitellä juuri myöskään opetushallinnon koulutusohjelmissä. Tästä syystä kiistanalaisten aiheiden onnistunut käsitteleminen edellyttää täydennyskoulutusmahdollisuuksien tarjoamista.

Tässä osiossa sinua pyydetään pohtimaan henkilöstön kehittymisen ja koulutuksen roolia kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevan strategian kehittämisessä.

Minkälaista ammatillista kehittymistä tarvitaan?

Kiistanalaisiin aiheisiin liittyvät ammatillisen kehittymisen toimet jakautuvat useisiin laajoihin kategorioihin sen mukaan, mihin toimi keskittyy ja ketä se hyödyttää eniten. Niitä ovat toimet, jotka keskittyvät muun muassa:

- ▶ kiistanalaisten aiheiden opettamisen perusteluiden ymmärtämiseen – hyödyttävät koko henkilöstöä
- ▶ tietyn aiheen, kuten juutalaisten joukkomurhan, parempaan tuntemukseen – hyödyttävät aihetta käsittelevien oppiaineiden opettajia
- ▶ kiistanalaisten aiheiden opetukseen liittyvien opetustaitojen ja osaamistekijöiden hankkimiseen – hyödyttävät koko opetushenkilöstöä
- ▶ kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä koskevien käytäntöjen kehittämisessä ja täytäntöönpanossa tarvittavien hallinnollisten taitojen hankkimiseen – hyödyttävät rehtoreita ja muuta johtohenkilöstöä.

”Onko koulusi henkilöstö saanut tietojesi mukaan muodollista koulutusta kiistanalaisten aiheiden käsittelyyn? Jos on, miten koulutus toteutettiin ja mikä oli sen anti?

Minkälaisia koulutusmenetelmiä voit käyttää?

Ulkopuoliset kurssit voivat olla paras ratkaisu tiettyjä aiheita, kuten seksuaalikasvatusta, koskevaan koulutukseen, mutta vuoropuheluun ja kokemusten jakamiseen kannustavat menetelmät ovat tehokkaampia motivoimaan henkilöstöä ja kehittämään asiantuntemusta kiistanalaisten aiheiden käsittelyn suhteen koulun kaikilla kouluasteilla.

Keskeistä on tarve luoda kiistanalaisten aiheiden opetuksen ja hallinnon vertaistukijärjestelmä. Monet ammatillisessa kehittämisessä käytetyt tavanomaiset menetelmät soveltuvat kuitenkin myös kiistanalaisten aiheiden käsittelyyn.

Henkilöstön kehittyminen: mahdollisia koulutusmenetelmiä

- ▶ Varjostaminen – työtoverin havainnointi tämän opettaessa tietystä kiistanalaisesta aiheesta tai kiistanalaisista aiheista yleensä
- ▶ Valmentaminen – säännölliset keskustelut kokeneen työtoverin kanssa omasta edistymisestä esimerkiksi tiettyjen aiheiden opettamisen suhteen tai uusien ideoiden saamiseksi
- ▶ Oppituntien suunnittelu pareittain – yhteistyö tietyn kiistanalaisen aiheen käsittelemiseksi
- ▶ Tutkimusryhmät – viikoittaiset tapaamiset, joissa keskustellaan ryhmän jäsenten käyttämistä opetusmenetelmistä
- ▶ Tiimiopetus – yhteistyö työtoverin kanssa luokahuoneessa tietyn aiheen opettamiseksi
- ▶ Ulkopuoliset konferenssit ja kurssit – jotka koskevat tiettyjä aiheita tai kiistanalaisten aiheiden opetusta yleensä
- ▶ Ammatillinen vuoropuhelu – keskusteleminen kiistanalaisten aiheiden opetuksen käytännöistä esimiehen kanssa kehityskeskustelun yhteydessä
- ▶ Osallistuminen ulkopuolisiin verkostoihin, kehittämisryhmiin tai hankkeisiin – ammatillisten kehittymismahdollisuuksien tarjoaminen kiistanalaisten aiheiden käsittelyyn
- ▶ Erikoistunut henkilöstö – henkilöstö, joka on koulutettu käsittelemään kiistanalaisia aiheita ja jonka tehtävänä on kouluttaa muuta henkilöstöä

” Mikä koulussasi käytetyistä ammatillisen kehittymisen menetelmistä sopisi mielestäsi yhtä hyvin kiistanalaisten aiheiden käsittelyä koskevaan henkilöstön kehittämiseen?

Miten valitaan henkilöstölle parhaiten sopiva koulutus?

Henkilöstölle parhaiten sopivaa koulutusta valittaessa on otettava huomioon useita tekijöitä. Niitä ovat muun muassa henkilöstöllä jo olevat taidot, mukaan lukien rehtorin ja muun johtohenkilöstön taidot, osa-alue, jota haluat kehittää, yksilölliset kiinnostuksen kohteet ja urasuunnitelmat sekä mahdolliset viranomaisten vaatimukset tai suuntaviivat. Lisäksi voi olla syytä huomioida prioriteetit, joita kiistanalaisten aiheiden riskinarviointia tehtäessä on mahdollisesti tullut esiin/ilmennyt.

Henkilöstön jäsenten koulutustarpeita voi selvittää muun muassa käyttäen seuraavia menetelmiä:

- ▶ itsearviointi tarkistuslistan avulla
- ▶ kyselylomakkeet
- ▶ yksilölliset pyynnöt
- ▶ keskustelu esimiehen kanssa
- ▶ muodollinen arviointi tai kehityskeskustelun yhteydessä tehtävä haastattelu.

Menetelmästä riippumatta opettajien kohdalla pääpainon on oltava niissä taidoissa ja osaamistekijöissä, joita he tarvitsevat opettaessaan kiistanalaisia aiheita; johtotiimin kohdalla pääpaino on taidoissa ja osaamistekijöissä, joita he tarvitsevat hallinnoidessaan niitä.

Opettajien koulutustarpeiden arviointi: mahdollisia taitoja ja osaamistekijöitä

- ▶ Tietoisuus kiistanalaisten aiheiden käsittelyn perusteista
- ▶ Tietoisuus siitä, mikä tekee aiheesta kiistanalaisen
- ▶ Perusarvojen edistäminen
- ▶ Keskustelun pelisääntöjen laatiminen
- ▶ Myönteisen ja turvallisen ilmapiirin luominen luokahuoneessa ja sen ulkopuolella
- ▶ Sopivien opetus- ja oppimisstrategioiden valitseminen
- ▶ Puolueellisuuden välttäminen
- ▶ Tietoisuus omasta puolueellisuudesta ja omista oletuksista sekä niistä irrottautuminen
- ▶ Avoimen keskustelun ja väittelyn ohjaaminen
- ▶ Oppilaiden osallisuuden tukeminen
- ▶ Oppilaiden tunnereaktioiden hallitseminen
- ▶ Epäasiallisiin kommentteihin puuttuminen
- ▶ Viestintä ja vuorovaikutus vanhempien ja yhteisöjen edustajien kanssa

Tapaustutkimus: Goethe Gymnasium, Sebnitz, Saksa

Goethe Gymnasium on pienessä kaakkoissaksalaisessa kaupungissa sijaitseva koulu. Koulussa kiinnostuttiin väittelystä opetusmenetelmänä erään opettajan osallistuttua Hertie-säätiön järjestämälle väittelykurssille.

Väittely on muodollinen demokraattisen keskustelun menetelmä, jossa kaksi ryhmää kohtaa toisensa tiukkojen sääntöjen puitteissa. Se auttaa oppilaita kasvattamaan itsevarmuuttaan, kehittämään kriittisen ajattelun taitojaan ja suhtautumaan kiistanalaisiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin aiheisiin vakavammin.

Kurssin herättämän kiinnostuksen pohjalta koulu järjesti väittelykoulutuksen koko henkilöstölle, mukaan lukien äidinkielen, luonnontieteiden ja historian opettajille. Väittelyt otettiin virallisesti käyttöön 9. luokalla (13–14-vuotiaiden luokalla), ja osa opettajista otti helpompia harjoituksia käyttöön jo 7. ja 8. luokilla (11–13-vuotiaiden luokilla). Väittelyä käytetään 11. luokkaan (15–16 vuoden ikään) mennessä yleisesti kaikissa oppiaineissa, erityisesti luonnontieteissä ja sosiaalitieteissä.²⁰

” Mitkä ovat mielestäsi koulusi opetushenkilöstön vahvuudet ja heikkoudet kiistanalaisten aiheiden käsittelyssä?

Miten rehtoreiden ja muun johtohenkilöstön koulutustarpeet kiistanalaisten aiheiden käsittelyn suhteen poikkeavat mielestäsi muun opetushenkilöstön koulutustarpeista? Miten näihin tarpeisiin voidaan mielestäsi parhaiten vastata koulutuksella?

Mistä aloitetaan?

Jos haluat tarjota mahdollisuuksia kehittyä ammatillisesti kiistanalaisten aiheiden käsittelyssä, hyvä tapa aloittaa on kokeilla Euroopan neuvoston opettajakoulutuspaketissa *Elämää kiistojen keskellä – kiistanalaisten aiheitten opettaminen* esiteltyjä tehtäviä.²¹

Koulutuspakettia on testattu onnistuneesti opettajilla useissa Euroopan maissa ja se sisältää käytännönläheisen opettajille suunnatun tehtäväpaketin, joka on suunniteltu käytettäväksi ympäri Eurooppaa, kaikilla luokka-asteilla ja kaiken tyyppisissä kouluissa. Koulutuspaketissa käsitellään muun muassa seuraavia aiheita: miten opettajan omat käsitykset vaikuttavat kiistanalaisten aiheiden opetukseen, miten lähestytään mielipide-eroja ja ristiriitaisia totuusväittämiä, miten vältetään loukkaamista oppilaiden tunteita, miten rauhoitetaan kärjistyneitä tilanteita ja miten käsitellään aiheita tasapuolisesti ilman laajaa taustaselvittelyä.

²⁰ Frank ja Huddleston (2009), s. 58–59.

²¹ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806948b6>.

Toimenpide-ehdotusten muistilista

Seuraavassa muistilistassa luetellaan toimenpiteitä, joita rehtorit ja koulun johtotiimit voivat toteuttaa kehittäessään strategiaa kiistojen käsittelemiseksi ja kiistanalaisten aiheiden opettamiseksi koulussa. Toimenpiteet perustuvat edellä kuvatus työkalun yhdeksään osioon ja edellä kuvattuihin ongelmiin ja kysymyksiin. Se, mitä näistä toimenpiteistä toteutetaan ja kuka ne toteuttaa, riippuu kunkin koulun tilanteesta. Minkään koulun ei odoteta toteuttavan niitä kaikkia. Muistilista on tarkoitettu vain pohdinnan ja suunnittelun tueksi.

Jokaisen toimenpiteen alla esitetään sitä koskevia kysymyksiä. Kysymysten tarkoituksena on herättää ajatusta ja keskustelua toimenpiteistä, niiden hyödyllisyydestä ja mahdollisista soveltamistavoista.

1. Ohjeistuksen ja käytäntöjen tarkistaminen

Toimenpide-ehdotuksia

- ▶ **Tarkista lainsäädäntö, lakisääteiset ohjeet ja velvollisuudet – esimerkiksi oppilaiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä, seksuaalikasvatusta tai poliittista rekrytointia koskevat**
 - Miten ne liittyvät kiistanalaisten aiheiden opetukseen?
 - Tukevatko ne sitä vai ovatko ne ristiriidassa?
 - Tukeeko kiistanalaisten aiheiden opetus niiden täytäntöönpanoa?
- ▶ **Arvioi olemassa olevat koulun käytännöt – esimerkiksi yhdenvertaisuutta, lastensuojelua, kiusaamisen torjumista tai käyttäytymistä ja kurinpitoa koskevat käytännöt**
 - Miten ne liittyvät kiistanalaisten aiheiden opetukseen?
 - Tukevatko ne sitä vai ovat ne ristiriidassa?
 - Tukeeko kiistanalaisten aiheiden opetus niiden täytäntöönpanoa?

2. Nykyisen käytännön ja sen soveltamisen tarkistaminen

Toimenpide-ehdotuksia

- ▶ **Mieti, mitä aiheita koulussa tällä hetkellä pidetään kiistanalaisina**
 - Mitä aiheita opettajat pitävät tällä hetkellä kiistanalaisina?
 - Mihin oppiaineisiin ne sisältyvät?
 - Mikä tekee näistä aiheista kiistanalaisia?
- ▶ **Pyydä opettajia kertomaan kokemuksiaan kiistanalaisten aiheiden opetuksesta**
 - Kuinka varmaksi opettajat tuntevat itsensä kiistanalaisten aiheiden opetuksen suhteen?
 - Mikä heitä askarruttaa?
 - Minkälaista koulutusta tai tukea he katsovat tarvitsevänsä?
- ▶ **Selvitä kiistanalaisten aiheiden opetusta koskeva nykyinen käytäntö kaikissa oppiaineissa**
 - Miten kiistanalaisia aiheita opetetaan?
 - Mitä opetusmenetelmiä ja -strategioita käytetään?
 - Kuinka paljon oppiaineiden välillä on yhtenäisyyttä?
- ▶ **Pyydä oppilaita kertomaan kokemuksiaan kiistanalaisista aiheista koulussa**
 - Mitä aiheita oppilaat pitävät kiistanalaisina?
 - Kuinka korkea kynnys heillä on keskustella niistä?
 - Kuinka vaikuttavia opettajien menetelmät heidän mielestään ovat?
 - Mitä oppilaat mielestään oppivat keskustelemalla kiistanalaisista aiheista?

- ▶ **Pyydä laajempaa kouluyhteisöä kertomaan kiistanalaisista aiheista koulussa**
 - Mitä aiheita vanhemmat ja muut sidosryhmät pitävät kiistanalaisina?
 - Mitä kysymyksiä niiden opettaminen koulussa heissä herättää?
 - Kuinka oikeudenmukaisesti he arvelevat koulun käsittelevän niitä?
 - Mitä he odottavat tai haluavat koululta kiistanalaisten aiheiden käsittelyn suhteen?
- ▶ **Selvennä koulun perusarvoja**
 - Mitkä ovat koulun perusarvot?
 - Tukevatko ne kiistanalaisten aiheiden opetusta vai ovatko ne ristiriidassa?
 - Kuinka hyvin koulun perusarvot ymmärretään kouluyhteisössä?
 - Miten ne on perusteltu?
 - Viittaavatko ne yksiselitteisesti demokratiaan ja ihmisoikeuksiin?
- ▶ **Pyydä opettajia, oppilaita ja laajempaa kouluyhteisöä kertomaan koulun oppimisympäristön laadusta**
 - Minkälainen ilmapiiri koulussa on?
 - Kuinka hyvin eri ryhmät tulevat toimeen keskenään?
 - Ovatko eri ryhmiin kuuluvat henkilöt tekemisissä toisten kanssa?
 - Kokevatko he, että he voivat puhua eroistaan avoimesti?
 - Arvostetaanko moninaisuutta vai pidetäänkö sitä uhkana?
- ▶ **Pyydä oppilaita kertomaan osallistumismahdollisuuksista koulussa**
 - Kokevatko oppilaat, että he voivat vaikuttaa koulun johtamiseen?
 - Kokevatko he, että heidän näkemyksiään kunnioitetaan?
 - Minkälaisiin päätöksiin he osallistuvat?
 - Onko oppilailla oma päättävä elin?
 - Kokevatko he, että he voivat vaikuttaa koulun asioihin?

3. Käytäntöjen kehittäminen

Toimenpide-ehdotuksia

- ▶ **Laadi yhdessä henkilöstön kanssa yhteiset perustelut kiistanalaisten aiheiden opetukselle**
 - Mikä tekee aiheesta kiistanalaisen?
 - Miksi kiistanalaisia aiheita pitäisi opettaa?
 - Mikä on opettajan rooli?
- ▶ **Kokoa yhdessä eri oppiaineita edustavien opettajien kanssa esimerkkejä kussakin oppiaineesta esiin tulevista kiistanalaisista aiheista**
 - Missä tulee esiin mielipiteiden tai arvojen konflikteja?
 - Mistä löytyy esimerkkejä – uskonnollisesta, kulttuurisesta, poliittisesta tai muusta – moninaisuudesta?
 - Mitä aiheita on mahdollista tarkastella useista näkökulmista?
- ▶ **Kehitä opettajien ja oppilaiden kanssa vaikuttavia ja innostavia lähestymistapoja opetukseen ja oppimiseen**
 - Mitä eri rooleja opettajat voivat ottaa?
 - Mitä taitoja vaikuttavien keskustelujen herättäminen ja hallitseminen vaatii?
 - Miten opettajat voivat kannustaa oppilaita suhtautumaan muiden näkemyksiin empaattisesti?
 - Miten he voivat esitellä aiheita tasapuolisella tavalla?
 - Miten he voivat käsitellä vaativia aiheita tai aiheita, joista heillä ei ole riittäviä taustatietoja?

- ▶ **Mieti tapoja seurata kiistanalaisten aiheiden opetusta eri oppiaineissa**
 - Mitä etua koordinaattorin tai mentorin nimeämisestä olisi?
 - Mitä taitoja tällainen henkilö tarvitsisi?
 - Mitä tehtäviä hänellä olisi?
 - Olisiko parempi nimetä tiimi?
 - Jos olisi, miten tiimin jäsenet valittaisiin?
 - Miten he jakaisivat tehtävät keskenään?
- ▶ **Tarkista riskinhallintamenettelyt**
 - Missä koulu on todennäköisesti haavoittuvimmillaan?
 - Voidaanko vanhempiin ottaa tarvittaessa yhteyttä nopeasti?
 - Mitä menettelyitä koulussa on tiedotusvälineiden, mukaan lukien sosiaalisen median, suhteen?
 - Onko koululla mediaystävällinen perustelu kiistanalaisten aiheiden opetukselle?
 - Tietävätkö kaikki, mitä heidän tulee tehdä suojellakseen ja tukeakseen oppilaita, mikäli koulu yhteisöön kohdistuu siihen kielteisesti vaikuttava ulkoinen tapahtuma tai ongelma?

4. Toimenpide-ehdotuksia

- ▶ **Mieti, mitä vahvuuksia koululla on kiistanalaisten aiheiden opetuksen suhteen**
 - Mitä hyviä käytäntöjä on jo käytössä?
 - Miten niitä voidaan kehittää eteenpäin?
 - Minkälaista erikoisosaamista henkilöstöllä on?
 - Miten sitä voidaan hyödyntää?
- ▶ **Mieti kehittämiskohteita**
 - Kuinka kannustava koulun oppimisympäristö on?
 - Miten opetussuunnitelmaa sovelletaan?
 - Kuinka hyvin kiistanalaisten aiheiden opetusta koskevat perustelut on ymmärretty?
 - Kuinka vaikuttavia henkilöstön käyttämät pedagogiset menetelmät ovat?
 - Kuinka yhtenäistä opetus on eri oppiaineiden välillä?
 - Kuinka paljon vaikutusta oppilaiden näkemyksillä on?
 - Ovatko riskinhallintamenettelyt riittävät?
 - Kuinka hyvin vanhemmat ymmärtävät ja tukevat koulun lähestymistapaa kiistanalaisiin aiheisiin?
 - Saavatko opettajat tai oppilaat helposti henkilökohtaista ohjausta ja/tai tukea sitä tarvitessaan?
- ▶ **Mieti henkilöstön koulutustarpeita**
 - Kuinka hyvin opettajat ymmärtävät kiistanalaisten aiheiden opettamisen perustelut?
 - Kuinka luontevaksi he kokevat roolinsa luokkahuoneessa?
 - Kuinka taitavia he ovat esimerkiksi keskusteluiden ohjaamisessa, kysymysten esittämisessä ja oppilaiden tunnereaktioiden hallitsemisessa?
 - Kuinka hyviä he ovat tunnistamaan kiistanalaisia aiheita omissa oppiaineissaan?
 - Kuinka varmaksi he tuntevat itsensä käsitellessään kiistoja luokan ulkopuolella, esimerkiksi käytävillä tai pihalla?
- ▶ **Mieti resurssitarpeita**
 - Minkälaisia koulutusmateriaaleja tarvitaan?
 - Tarvitaanko ulkopuolista ohjaajaa tai tukea, esimerkiksi paikallista tai kansallista viranomaista, kansalaisjärjestöä, yliopistoa tai muuta oppilaitosta?

► **Laadi toimintasuunnitelma**

- Minkälaisia tuloksia haluat?
- Mitä menetelmiä käytät?
- Millä aikataululla haluat tuloksia?
- Ketkä avainhenkilöt tarvitset mukaan ja mitkä ovat heidän roolinsa?

5. Seuranta ja arviointi

Toimenpide-ehdotuksia

► **Määrittele onnistumisen mittarit**

- Mistä tiedät, että kiistanalaisten aiheiden käsittelyä koskevat suunnitelmasi edistyvät niin kuin pitää?
- Minkälaisia tuloksia haluaisit nähdä? Haluaisitko lisätä opetuksen ja oppimisen yhtenäisyyttä, kehittää opettajien itsevarmuutta, parantaa eri ryhmien välisiä suhteita vai oppilaiden osaamista?

► **Määritä seuranta-, arviointi- ja tarkistamismenettelyt**

- Miten tarkkailet edistymistä?
- Mitä menetelmiä käytät? Käytätkö esimerkiksi oppilaille ja/tai opettajille suunnattuja kyselyjä, kohderyhmiä vai oppituntien havainnointia?

► **Mieti, mitä todisteita kerätään, milloin ne kerätään ja kuka ne kerää**

- Minkälaiset esimerkit kertovat, tuottaako lähestymistapasi tulosta? Tarkkailetko oppilaiden ja/tai opettajien tyytyväisyyttä, ilmapiirin muuttumista osallistavammaksi vai parempia koetuloksia?

► **Anna henkilöstölle säännöllisesti palautetta edistymisestä**

- Minkälaista palautetta henkilöstölle annetaan ja missä muodossa? Onko palaute johdon suullisia selontekoja opettajankokouksissa vai raportteja oppiaineiden opettajilta?

Liite II

Kiistoja hallinnoimassa: rehtoreiden ja muun johtohenkilöstön rooli – Tausta-asiakirja

Johdanto

Tarkoitus

Nyky-Euroopassa, jossa väestö liikkuu nopeasti ja muuttuu entistä moninaisemmaksi, koulujen tavalla käsitellä kiistoja ja kiistanalaisia aiheita on enemmän merkitystä kuin koskaan.

Se, mitä koulussa pidetään kiistanalaisena, vaihtelee maasta toiseen ja muuttuu ajan myötä. Tyypillisiä kiistanalaisia aiheita nykypäivän Euroopassa ovat esimerkiksi maahanmuutto, pakolaiset, sukupuoli ja seksuaalisuus – erityisesti lesbojen, homojen, biseksuaalien ja transsukupuolisten oikeudet –, uskonnolliset asusteet ja symbolit julkisessa elämässä, ääriliikkeet ja terrorismin vastaiset strategiat, lasten hyväksikäyttö, talouden säästötoimenpiteet sekä eurooppalaisen hallintotavan luonne.

Kouluilla voi olla suuri houkutus jättää tällaiset vaikeat aiheet käsittelemättä, mutta siihen ei pidä sortua. Kiistanalaisten aiheiden opetuksella on hämmästyttävän suuria opetuksellisia hyötyjä. Se auttaa lapsia ja nuoria syventämään tietämystään käsitelystä aihepiiristä, kehittämään analyttistä ja kriittistä ajatteluaan ja kehittymään yleisesti ottaen aktiivisemmiksi kansalaisiksi. Kiistanalaisten aiheiden opetusta pidetään myös enenevässä määrin keinona lievittää konflikteja ja purkaa vastakkainasetteluja niin koulussa kuin sitä ympäröivässä yhteiskunnassa sekä keinona rakentaa yhteisiä arvoja ja kehittää vastustuskykyä ääriliikkeille ja riskialttiille käytökselle.

Koulut eivät voi enää sulkea silmiään kiistanalaisilta aiheilta seuraavista syistä:

Ensinnäkin koulujen opetussuunnitelmat eivät ole koskaan arvoneutraaleja; ne voivat saada milloin tahansa kritiikkiä ryhmiltä, joiden arvot poikkeavat koulun arvoista.

Toiseksi oppilaat esittävät spontaanisti kysymyksiä heitä askarruttavista asioista.

Kolmanneksi lapset ja nuoret lukevat kiistanalaisista aiheista tiedotusvälineistä, mukaan lukien sosiaalisesta mediasta (esimerkiksi matkapuhelimella, tabletilla tai tietokoneella). Kiistanalaisten aiheiden vaikutukset näkyvät monien oppilaiden jokapäiväisessä elämässä.

Kiistojen ja kiistanalaisten aiheiden esiin nostaminen herättää kouluissa tärkeitä kysymyksiä – ei ainoastaan opetusmenetelmistä ja luokassa käytettävistä lähestymistavoista, vaan myös koulun johtamisen ja hallinnon toiminnasta, kuten käytäntöjen kehittämisestä, opetussuunnitelman laatimisesta, koulutuksesta, opettajien tukemisesta, laadunvalvonnasta ja vanhempien mahdollisista peloista.

Tässä tausta-asiakirjassa käsitellään joitain näistä kysymyksistä koulujen rehtoreiden ja muun johtohenkilöstön näkökulmasta sekä esitellään lyhyesti pohdintatyökalun teoreettinen tausta.

Perusta

Tausta-asiakirja on laadittu osana Euroopan neuvoston ja Euroopan komission yhteistä ihmisoikeuksia ja demokratiaa edistävää Human Rights and Democracy in Action -kokeiluhanketta. Se muodostaa yhdessä pohdintatyökalun ja opettajien koulutuspaketin *Elämää kiistojen keskellä – kiistanalaisten aiheitten opettaminen* kanssa kattavan ammatillisen kehittymisen materiaalipaketin, joka tukee kaikkia kiistanalaisten aiheiden käsittelyyn liittyviä koulutoiminnan osa-alueita.

Materiaalipaketin tulisi katsoa erityisesti edistävän Euroopan neuvoston ydinarvoja – demokratiaa, ihmisoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatetta – sekä käsitystä koulutuksesta puskurina yhteiskunnallisia epäkohtia vastaan, joita ovat muun muassa ääriliikkeet ja nuorten radikalisoituminen, muukalaisviha ja antisemitismi, väkivalta ja vihapuhe, luottamuksen katoaminen politiikkaan ja talouden säästötoimien haittavaikutukset.

Sen ovat suunnitelleet ja testanneet kokeiluhankkeeseen osallistuneet eri maiden edustajat eri puolilta Eurooppaa.

Taustaa

Monissa Euroopan maissa tapahtuneiden järkyttävien väkivallantekojen ja yhteiskunnallisten levottomuuksien aiheuttama huoli ja samaan aikaan virinnyt uudenlainen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva ajattelu ovat tehneet kiistanalaisten aiheiden käsittelemisestä kouluissa kiireellistä.

Ensinnäkin vuoden 2011 Lontoon mellakoiden ja Norjan viharikosten, *Charlie Hebdo* -iskun, Pariisin vuoden 2015 iskujen, Belgian itsemurhapommitusten ja Nizzan vuoden 2016 iskun kaltaiset tapahtumat sekä Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän pakolaiskriisin kaikkialle Eurooppaan ulottuvat vaikutukset ovat pakottaneet tarkastelemaan koulun roolia nuorten moraalisisä ja yhteiskunnallisissa kehityksessä täysin uudella tavalla kaikkialla Euroopassa.

Toiseksi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva eurooppalainen politiikka on siirtynyt oppikirjalähtöisestä ja teoreettiseen tietoon tähtäävästä oppimisesta aktiiviseen ja osallistavaan oppimiseen ja osallistumiseen tosielämän ongelmatilanteiden kautta. Yhä useammat ovat yksimielisiä siitä, että demokraattista kansalaisuutta, ihmisoikeuksien kunnioitusta ja kulttuurienvälistä ymmärrystä voidaan oppia tehokkaammin tekemisen kuin tietämyksen lisäämisen kautta. Tämän myötä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen opetussuunnitelmat ovat avautuneet uudenlaisille, yllättäville ja kiistanalaisille opetussisältötyypeille eri puolilla Eurooppaa.

Kiistanalaisten ja vaikeiden aiheiden sisällyttäminen koulujen opetussuunnitelmaan asettaa kouluille monia kysymyksiä. Ensimmäiseksi se herättää opetusmenetelmiin ja luokassa käytettäviin lähestymistapoihin liittyviä kysymyksiä. Näitä kysymyksiä ja niihin mahdollisesti parhaiten sopivia vastauksia tarkastellaan opettajien koulutuspaketissa *Elämää kiistojen keskellä* (Kerr ja Huddleston, 2015).

Tämän asiakirjan yhteydessä se herättää myös koulun johtoa ja hallintoa koskevia kysymyksiä, esimerkiksi:

- ▶ Miten henkilöstöä voidaan kannustaa käsittelemään kiistanalaisia aiheita kaikissa opetussuunnitelmaan kuuluvissa oppiaineissa ilman, että he tuntevat olonsa epä mukavaksi?
- ▶ Miten henkilöstöä voidaan tukea luokassa ja heidän vuorovaikutuksessaan vanhempien kanssa?
- ▶ Miten voidaan huolehtia, että henkilöstö saa koulutuksen, jota se tarvitsee käsitelläkseen vaikeita aiheita turvallisesti ja hienotunteisesti?
- ▶ Miten luodaan mahdollisuuksia keskustella kiistanalaisista aiheista sekä luokahuoneessa että sen ulkopuolella, esimerkiksi kokouksissa, oppilaskunnan hallituksessa, oppilasparlamenteissa ja keskusteluryhmissä?
- ▶ Miten kehitetään ja ylläpidetään opetuksen laatua ja yhteistä lähestymistapaa kaikkialla koulussa?
- ▶ Miten luodaan kannustava koulun henki ja toimintakulttuuri?
- ▶ Miten vastataan vanhempien ja muiden sidosryhmien, mukaan lukien tiedotusvälineiden, huoliin?

Kirjallisuuskatsaus

Viimeisten kolmen tai neljän vuosikymmenen aikana on ilmestynyt vähitellen yhä enemmän kirjallisuutta, jossa kannatetaan kiistanalaisten aiheiden opetusta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen keskeisenä osana ja samaan aikaan korostetaan näiden aiheiden opetukseen liittyviä haasteita.

Tähän kirjallisuuteen sisältyy yksittäisten kirjoittajien julkaisuja ja toimitettuja kokoomajulkaisuja (mm. Berg et al., 2003; Claire ja Holden, 2007; Cowan ja Maitles, 2012; Hess, 2009; Stradling et al., 1984), artikkeleita (mm. Ashton ja Watson, 1998; Clarke, 1992; Dearden, 1981; Kelly, 1986; Soley, 1996; Wilkins 2003) sekä erilaisia opettajille suunnattuja käytännön suuntaviivoja ja verkkoresursseja (mm. Huddleston ja Kerr, 2006; CitizED, 2004; Citizenship Foundation, 2004; Clarke, 2001; Crombie ja Rowe, 2009; City of Dublin Vocational Education Committee, 2012; Fiehn, 2005; Oxfam, 2006; Richardson, 2011).

”Kiistanalaisten aiheiden” määrittely

Käsitettä ”kiistanalainen aihe” käytetään eri lähteissä eri tavoin. Erot eivät kuitenkaan ole kovin merkittäviä. Ne edustavatkin saman teeman muunnelmia pikemmin kuin täysin erilaisia peruskäsityksiä.

Kiistanalaiset aiheet voidaan määritellä aiheiksi, jotka herättävät voimakkaita tunteita ja jakavat mielipiteitä yhteisöjen sisällä ja yhteiskunnassa.

Kiistanalaiset aiheet ovat tyypillisesti ajankohtaisia kiistoja tai ongelmia, jotka herättävät voimakkaita tunteita, joihin voidaan erilaisten käsitysten, arvojen tai kilpailevien intressien perusteella ehdottaa ristiriitaisia selityksiä ja ratkaisuja ja jotka tästä syystä usein jakavat yhteiskuntaa. Kiistanalaiset aiheet ovat usein erittäin monimutkaisia eikä niitä voida ratkaista yksinkertaisesti vetoamalla todisteisiin.

Suurimpana haasteena kouluissa pidetään kuitenkin sitä, että ne voivat herättää voimakkaita tunteita sekä luokassa että sen ulkopuolella. Monien kirjoittajien mukaan kiistanalaisten aiheiden leimallisin piirre on niiden ”poliittinen tulenarkuus”. Tällä tarkoitetaan, että ne voivat herättää yleistä epäluuloisuutta, suuttumusta tai huolta joko oppilaissa, vanhemmissa, koulun työntekijöissä, uskonnollisissa tai yhteisöjen johtajissa, viranomaisissa tai jopa opettajissa itsessään.²²

Kiistanalaiset aiheet voidaan jakaa kahteen tyyppiin: pitkäaikaisiin aiheisiin, joita ovat esimerkiksi yhteisöjen väliset vastakkainasettelut ja ryhmien väliset jännitteet useissa Euroopan maissa, ja ajankohtaisiin aiheisiin, joita ovat esimerkiksi kasvava huoli uskonnollisista ääriilikkeistä, väkivallasta, eurooppalaisten nuorten kääntymisestä ja radikalisoitumisesta tai verkkokiusaamisen ja internetissä tapahtuvien identiteettivarkauksien lisääntyminen.

Molemmat tyypit asettavat opettajille samankaltaisia haasteita mutta erilaisin painotuksin. Pitkäaikaisia aiheita käsitellessä opettajan on löydettävä aiheeseen tuore näkökulma ja jotain uutta sanottavaa vieraannuttamatta eri ryhmiä tai yksilöitä kuitenkaan entistä enempää toisistaan. Kun aihe on hyvin tuore, opettajan on osattava reagoida oppilaiden spontaaniin keskusteluun, löydettävä aiheesta luotettavaa tietoa ja pohdittava, mikä lähestymistapa hänen pitäisi valita.

Asenteet muuttuvat ja olosuhteet vaihtelevat, joten aihe, joka jonakin ajankohtana tai jossakin paikassa vaikuttaa kiistanalaiselta voi tuntua toisena ajankohtana tai toisessa paikassa melko harmittomalta. Esimerkiksi ajatus valtion rahoittamasta terveydenhoidosta on tulenarka aihe Yhdysvalloissa mutta melkein pä itsensänselvyy Euroopassa.²³ Sukupuolista suuntautumista ja tunnustuksellisia eroja koskevia aiheita voidaan käsitellä melko vaivattomasti joissakin Euroopan maissa, kun ne joissain muissa maissa ovat haastavampia. Käsityksissä jonkin aiheen kiistanalaisuudesta voi olla eroja myös yksittäisten koulujen tai jopa yksittäisten luokkien välillä.²⁴

Stradling (1984) tekee myös hyödyllisen erottelun pinnallisesti kiistanalaisten ja ominaislaadultaan kiistanalaisten aiheiden välille. Ensin mainitut voidaan ainakin periaatteessa ratkaista vetoamalla todisteisiin. Jälkimmäisten ratkaiseminen on huomattavasti haastavampaa, sillä ne juontuvat perususkomuksiin tai arvovallintoihin perustuvista erimielisyyksistä.²⁵

Kiistanalaisten aiheiden opetukselliset hyödyt

Stradling (1984) jakaa kiistanalaisten aiheiden opettamista puoltavat opetukselliset perusteet kahteen tyyppiin: tuotelähtöisiin ja prosessilähtöisiin perusteisiin.

a. Tuotelähtöiset perusteet

Tuotelähtöisissä perusteissa aiheita pidetään sinällään tärkeinä joko koska ne liittyvät merkittäviin nykyajan yhteiskunnallisiin, poliittisiin, taloudellisiin tai moraalisiin ongelmiin tai koska ne ovat merkityksellisiä oppilaiden oman arkielämän kannalta. Ne olivat myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa laaditun Crick Report (1998) -raportin mukaan yksi tärkeimmistä kiistanalaisten aiheiden opetuksen perusteista.

22 Stradling (1984) s. 2.

23 Hess (2009).

24 Stradling (1984).

25 Stradling (1984), s. 2.

Kiistanalaiset aiheet ovat itsessään tärkeitä; jos niistä ei kerrota ja keskustella, nuorten koulutuskokemukseen jätetään suuri ja merkittävä aukko, minkä vuoksi heitä ei valmisteta aikuisuuteen.

Toisen, hiukan erilaisen argumentin mukaan kiistanalaisten aiheiden opettaminen ei ole tärkeää vain siksi, että niistä oppiminen on sinällään tärkeää, vaan myös siitä syystä, että opetuksella voidaan kompensoida yksipuolista ja hämmentävää tapaa, jolla joitain aiheita käsitellään lasten ja nuorten nykypäivänä käyttämissä tiedotusvälineissä ja sosiaalisessa mediassa. Scarratt ja Davison (2012) toteavat, että

joukkotiedotusvälineiden muutoksen myötä lapset altistuvat enenevässä määrin arkaluonteisille aiheille, joita on tehtävä heille ymmärrettäviksi ja joista on keskusteltava.²⁶

Tästä argumentista hiljattain esitetyn muunnelman mukaan kiistanalaisten aiheiden opetus tarjoaa koululle tilaisuuden esittää ääriliikkeiden ideologioille ”vastanarratiiveja” (National Union of Teachers, 2015). Tämän sanotaan olevan vaikuttavinta, kun oppilaita kannustetaan kehittämään omat ”vastanarratiivinsa” (Jamieson, 2015).

b. Prosessilähtöiset perusteet

Prosessilähtöisessä ajattelussa kiistanalaisen aiheen sisältöä tärkeämpänä pidetään niitä oppimistaitoja tai kansalaisen asenteita ja käyttäytymismalleja, joita kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen voi kehittää. Niitä ovat muun muassa seuraavat:

- ▶ Oppiainekohtaiset – esimerkiksi sen ymmärtäminen, että kiistoja ei tarvitse pelätä, vaan ne ovat osa elämää demokratiassa, kyky keskustella arkaluonteisista aiheista kohteliaalla ja rakentavalla tavalla, tällaiseen keskusteluun osallistumisessa käytettävät strategiat, oivallus siitä, että demokratiassa omilla näkemyksillä on merkitystä kuten muidenkin näkemyksillä.²⁷
- ▶ Oppiainerajat ylittävät – esimerkiksi kieli- ja viestintätaidot, itsevarmuus ja ihmissuhdetaidot²⁸, hyvät keskustelu- ja ajattelutaidot²⁹, tietojen käsitteleminen, päättelykyky, kyky ottaa asioista selvää, luova ajattelu ja arviointitaidot³⁰
- ▶ Kansalaisen käyttäytymismallit – kiinnostuminen politiikasta³¹, demokratiaa tukevat arvot, aktiivisempi poliittinen osallistuminen³², laajempi kansalaistieto, kiinnostuminen yhteisistä asioista keskustelemisesta koulun ulkopuolella, suurempi todennäköisyys, että nuori aikoo äänestää ja olla yhteiskunnallisesti aktiivinen aikuisena.³³

Yhteiset arvot ja vastustuskyky ääriliikkeille

Viime vuosina on yhä enemmän kiinnostuttu siitä, miten kiistanalaisista aiheista keskusteleminen voi auttaa lapsia ja nuoria kehittämään yhteisiä arvoja ja rakentamaan vastustuskykyä ääriliikkeille. Tätä on käsitelty kirjallisuudessa monista erilaisista mutta toisiinsa liittyvistä näkökulmista.

a. Demokraattinen vuoropuhelu

Ajankohtaisista aiheista keskustelemisen on sanottu olevan hyvä tapa opettaa nuoria osallistumaan demokraattiseen vuoropuheluun. Keskustelun käyminen sellaisten ihmisten kanssa, joilla on omista poikkeavat arvot ja elämäntapa, on keskeinen osa demokraattista prosessia ja edellytys yhteisten arvojen kehittämiselle yhteiskunnassa. Oppilaiden keskustelutaitojen kehittäminen erityisesti arkaluonteisten, kiistanalaisten aiheiden käsittelemistä varten on nimetty tärkeäksi opettajan osaamistekijäksi Euroopan neuvoston laatimassa opettajien osaamistekijöitä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen alalla edistävässä työkalussa (Tool on teacher competences for education for democratic citizenship and human rights education).

26 Scarratt ja Davison (2012), s. 38.

27 Hess (2009), s. 162.

28 Claire ja Holden (2007).

29 Wegerif (2003).

30 Lambert ja Balderstone (2010), s. 142.

31 Soley (1996).

32 Hess (2009), s. 31.

33 Civic Mission of Schools Report, lainattu teoksessa Hess (2009) s. 28

b. Sosiaalinen yhteenkuuluvuus

Kirjallisuudessa korostuu kiistanalaisten aiheiden opetuksen käyttö sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistäjänä ja yhteiskuntaa jakavien voimien vastapainona (Brown et al. 2012; Gross ja Davies, 2015). Kasvatus nähdään tehokkaana aseena ääriliikkeitä vastaan, joka pyrkii korostamaan yksilöiden ja yhteisöjen välisiä jakautuneisuutta ja erilaisuutta ja käyttää hyväkseen tietämättömyyteen tai ennakkoluuloihin perustuvia pelkoja.³⁴ Esimerkiksi englantilaisten koulujen virallisessa ohjeistuksessa painotetaan kiistanalaisten aiheiden opetuksen roolia ääriliikkeiden narratiivien kyseenalaistamisessa, ihmisoikeuksien edistämässä sekä yhtenäisten, vahvojen ja turvallisten yhteisöjen rakentamisessa.³⁵ Kouluja kannustetaan tarjoamaan oppilailleen tilaisuuksia ymmärtää ja kohdata eri uskonnollisista, kulttuurisista ja yhteiskunnallisista taustoista tulevia ihmisiä ja olla tekemisissä näiden kanssa tavoin, jotka tuovat esiin yhteisiä arvoja tunnustaen samalla yhteisöjen sisäisen moninaisuuden.³⁶ Tekijöitä, joiden katsotaan voivan edistää sosiaalista yhteenkuuluvuutta, ovat muun muassa luokassa käytetyt pedagogiset menetelmät ja demokraattinen kouluympäristö (Shuayb, 2012).

c. ”Turvapaikat”

Tutkimukset, joissa on tarkasteltu eri menetelmien vaikuttavuutta kehitettäessä nuorten kykyä vastustaa ääriliikkeitä, viittaavat siihen, että ”turvapaikkojen” luominen kiistanalaisten aiheiden käsittelylle on

ehdottoman tärkeä osa kaikkia opetusmenetelmiä tai -toimia, joilla pyritään kehittämään kykyä vastustaa ääriliikkeitä.³⁷

”Turvapaikka” on enemmän kuin konkreettinen paikka, jossa oppilaat ovat turvassa. Se on

ympäristö, jossa opettajat ja osallistujat voivat käydä monipuolisia ja mielekkäitä keskusteluja kiistanalaisista aiheista ja jossa nuoret kokevat olonsa turvalliseksi keskustellessaan niistä.³⁸

Tässä mielessä ”turvapaikka” tarkoittaa sen takaamista, että nuoret kokevat voivansa ilmaista näkemyksiään vapaasti riippumatta siitä, minkälaisia näkemyksiä heillä on ja miten muut saattavat reagoida, että nuoret voivat esittää kysymyksiä pelkäämättä olevansa ”tyhmiä” tai ”väärässä” ja että he voivat sanoa, jos jokin muiden esittämä näkemys tai kysymys on heidän mielestään loukkaava tai asiaton.

d. Luokkahuone ”kansalaisfoorumina”

Edelliseen liittyvä ajatus on käsitys luokkahuoneesta ”kansalaisfoorumina”. Tämän käsityksen mukaan oppilaita pitäisi kohdella luokkahuonekeskusteluissa aidosti kansalaisina, ei pelkästään tulevana kansalaisina. Luokkahuonetta ei pitäisi ajatella

vain kansalaisfoorumin *mallina* vaan myös *tosiasiallisena* kansalaisfoorumina; vastaavasti kansalaiskeskusteluja ei pidä ajatella ”pelkkänä puheena”, vaan itsessään arvokkaana aktiivisen kansalaisuuden muotona.³⁹

e. Kannustava koulun eetos ja toimintakulttuuri

Jo kauan sitten on tunnustettu, että oppilaat eivät opi ainoastaan eksplisiittisesti siitä, mitä heille opetetaan luokkahuoneessa, vaan myös implisiittisesti siitä, mitä he kokevat koulun arjessa. Kansalaisuuskasvatus on siis kaikkein vaikuttavinta silloin, kun sitä annetaan kouluissa, jotka pitävät yllä demokratian ja ihmisoikeuksien arvoja ja huomioivat ne päivittäisessä koulutyössä. Samaan tapaan oppilaiden ajankohtaisia aiheita koskevat keskustelut ovat vaikuttavimpia kouluissa, jotka pitävät yllä demokraattisen vuoropuhelun ja kollektiivisen ongelmanratkaisun arvoja jokapäiväisessä päätöksenteossaan. Koulun ilmapiirin tulisi perustua ehdottomaan oikeudenmukaisuuteen ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä jokaisen yhdenvertaiseen arvostamiseen ja rohkaisemiseen osallistumaan aktiivisesti koulun elämään.⁴⁰

34 Greater Manchester Police (2010), s. 5.

35 Qualifications and Curriculum Development Agency (2010), s. 9.

36 Qualifications and Curriculum Development Agency (2010), s. 10.

37 Bonnell et al. (nd) s. 49.

38 Bonnell et al. (nd), s. 48.

39 Huddleston ja Rowe (2015), s. 96.

40 Huddleston ja Kerr (2006), s. 82.

Riittämätön tuki rehtoreille ja muulle johdolle

Vaikka on selvää, että kiistanalaisten aiheiden käsittelemisellä kouluissa on monia kauaskantoisia vaikutuksia ja että niillä on merkittäviä seurauksia koulun johdolle ja hallinnolle, kirjoittajat ja tutkijat ovat jättäneet nämä laajemmat kysymykset miltei ilman huomiota joitain harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta (esimerkiksi Pierpoint (2014), Council for the Curriculum, Examinations and Assessment (nd)). Kirjallisuudessa käsitellään yleensä vain luokahuoneopetusta ja sivuutetaan lähes kokonaan koulun rehtorin ja muun johtohenkilöstön rooli.

Rehtoreille ja muulle johtohenkilöstölle suunnattua ajantasaista käytännön koulutusta ja tukea kiistojen ja kiistanalaisten aiheiden käsittelemiseen kouluissa ei ole riittävästi. Se vähä, mitä on tarjolla, vanhenee nopeasti.

Opettajien kokeiluhankkeen *Elämää kiistojen keskellä - kiistanalaisten aiheitten opettaminen* tulokset ovat tuoneet entistä selvemmin esiin sen, kuinka tärkeää tämän aukon täyttäminen on. Kokeiluhankkeessa nousi silmiinpistävästi esiin rehtoreiden ja muun johtohenkilöstön vaikutus siihen, kuinka hyvin kiistanalaisia aiheita kouluissa käsitellään, sekä ajantasaisen koulutuksen ja tuen tarpeellisuus (Kerr ja Huddleston, 2015).

Seuraavaksi tutkimme tarkemmin rehtoreiden ja muun johdon roolia ja erityisesti koko koulun kattavan lähestymistavan tarpeellisuutta.

Koko koulun kattava lähestymistapa

Koko koulun kattava lähestymistapa kiistanalaisiin aiheisiin ei tarkoita vain yksittäisen tapahtuman tai muuttaman koulutuspäivän järjestämistä, vaikka molemmat voivat toki sisältyä siihen. Se tarkoittaa sellaisen lujan perustan luomista yhteistyössä oppilaiden, vanhempien, henkilöstön ja koko yhteisön kanssa, jolle näitä aiheita koskevaa tulevaa kehitystyötä voidaan lähteä rakentamaan järjestelmälliseen tapaan.

Miksi koko koulun kattavaa lähestymistapaa tarvitaan?

► Visio

Jotta opettajat ottavat kiistanalaisten aiheiden opetuksen vakavasti, heidän on oltava vakuuttuneita sen opetuksellisista hyödyistä.

► Koulutus

Jotta kiistanalaisia aiheita voidaan käsitellä turvallisesti ja hienotunteisesti, opettajat tarvitsevat erinomaisia ohjaustaitoja, jollaisia opettajankoulutuksessa tai täydennyskoulutuksessa ei tavallisesti saada.

► Tuki

Koska jotkin aiheet voivat tulla tulenarkoja, opettajilla on oltava takanaan koulun auktoriteetti ja tuki ja heidän on voitava luottaa siihen, että koulu tukee heitä kurinpito-ongelmien tai huolestuneiden vanhempien yhteydenottojen käsittelemisessä, mikäli he eivät pysty käsittelemään niitä itse.

► Henkilökohtaiset ja ammatilliset huolenaiheet

Jotta opettajat voivat kokea olonsa luontevaksi kiistanalaisia aiheita opettaessaan, he tarvitsevat aikaa keskustella työtovereiden kanssa henkilökohtaisista ja ammatillisista huolenaiheistaan – heitä askarruttavista ongelmista ja mahdollisista ratkaisuista.

► Yhteistä lähestymistavasta ja käytänteistä sopiminen

Jotta voidaan sopia yhteinen lähestymistapa kiistanalaisia aiheita koskevien käytäntöjen laatimiseen ja soveltamiseen, henkilöstö tarvitsee mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä ja keskustella opetusmenetelmistä ja lähestymistavoista.

► Seuranta ja arviointi

Jotta henkilöstö voi vahvistaa asemaansa ja kehittyä kiistanalaisten aiheiden opetuksessa, tarvitaan yhteisesti sovittu tapa mitata onnistumisia ja arvioida käytäntöjen vaikuttavuutta.

► Lastensuojelu, lasten hyvinvoinnin edistäminen ja oppilashuolto

Vähemmistöryhmiin kuuluvat, heikommassa asemassa olevat lapset ja oppilaat tarvitsevat erityistä huolenpitoa ja seurantaa, koska kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen aiheuttaa todennäköisimmin heille ongelmia tai voi vaikuttaa heihin kielteisesti.

► Koulun eetos ja toimintakulttuuri

Koulun on huolehdittava, että oppilaiden osallisuus ja vuoropuhelun arvostaminen näkyvät koulun hengessä ja toimintakulttuurissa, sillä niillä on merkittävä vaikutus oppilaiden asenteiden ja arvojen kehittymiseen.

► Sidosryhmien kuuleminen

Jos koulu aikoo pitää laajan kuulemisen kiistanalaisia aiheita koskevista käytännöistään, sen on pystyttävä hallitsemaan ja koordinoimaan eri sidosryhmien osallistumista.

► Suhteet ulkopuolisiin tahoihin ja tiedotusvälineisiin

Jotta vanhempien tai muiden sidosryhmien parissa ei pääse kehittymään perusteettomia pelkoja tai huolta koulun tavoista käsitellä kiistanalaisia aiheita, koulun on pystyttävä vastaamaan nopeasti paikallisessa yhteisössä, sosiaalisessa mediassa tai muissa tiedotusvälineissä leviäviin väärin tietoihin ja perättömiin huhuihin.

Johdon ja hallinnon strateginen rooli

Koko koulun kattava lähestymistapa edellyttää strategista lähestymistapaa johtamiseen ja hallintoon. Lähestymistavan pitäisi olla seuraavanlainen.

- **Aktiivinen** – On pyrittävä kehittämään yhteinen visio siitä, miten kiistoja ja kiistanalaisia aiheita voidaan käsitellä koulussa. Vision pohjalta on laadittava käytännöt. Käytännöistä on kerrottava henkilöstölle ja sidosryhmille. On tarjottava koulutusta. Käytäntöjen soveltamista on tuettava. Soveltamisen laatua on seurattava. Käytäntöjen tarkistamista ja tulevien tavoitteiden asettamista on tuettava.
- **Reaktiivinen** – On reagoitava nopeasti ja empaattisesti opettajien henkilökohtaisiin ja ammatillisiin huoliin, opettajien ja oppilaiden tuen tarpeeseen sekä vanhempien, muiden sidosryhmien tai tiedotusvälineiden huoliin tai valituksiin.
- **Ennakoiva** – On etsittävä tapoja luoda uusia mahdollisuuksia opetussuunnitelmaan, kehitettävä kannustavampaa koulun ilmapiiriä ja toimintakulttuuria, parannettava riskinarviointistrategioita, tarjottava parempaa tukea heikommassa asemassa oleville ryhmille ja vähemmistöryhmille sekä luotava parempia suhteita tiedotusvälineisiin.

Suhde koulun muihin käytäntöihin

Vaikka kiistojen ja kiistanalaisten aiheiden käsitteleminen on oma johtamisen ja hallinnon alueensa, sitä ei pidä kuitenkaan nähdä irrallisena muista koulun asioista, vaan nämä kaksi ovat pikemminkin toisiinsa kietoutuneita. Kiistanalaisia aiheita koskevien koulun käytäntöjen ja monien muiden koulun käytäntöjen välillä on paljon päällekkäisyyttä; muita tällaisia käytäntöjä ovat muun muassa yhdenvertaisuutta, kiusaamisen ehkäisyä, oppilashuoltoa ja oppilaiden hyvinvoinnin edistämistä, yhteisön yhtenäisyyttä sekä väkivaltaisen radikalisoitumisen ehkäisyä koskevat käytännöt.

Kiistanalaisia aiheita koskevat käytännöt on tästä syystä sisällytettävä koulun muuhun ohjelmaan ja niitä on käsiteltävä osana koulun itsearviointiprosessia ja kehityssuunnittelusykliä.

Johtopäätökset

- Kirjallisuuden perusteella on selvää, että kiistanalaisten aiheiden opetus tuo merkittäviä ja laaja-alaisia opetuksellisia hyötyjä ja että kiistanalaisten aiheiden sisällyttäminen opetukseen on tärkeää vaikuttavan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamiseksi nykypäivänä yhtä hyvin Euroopassa kuin sen ulkopuolella.
- Erityisen merkittävällä tavalla kiistanalaisten aiheiden opetus edistää yhteisten arvojen ja ääriilmiöitä koskevan vastustuskyvyn kehittymistä sekä koulujen tarvetta luoda ”turvapaikkoja”, joissa eri taustoja ja elämäntapoja edustavat oppilaat voivat keskustella heitä askarruttavista asioista ilman pelkoa.
- On myös selvää, että ajankohtaisten aiheiden käsitteleminen luokkahuoneessa herättää kysymyksiä paitsi opetusmenetelmistä, myös koulun johdon ja hallinnon tehtävistä, esimerkiksi siitä, miten voidaan vahvistaa henkilöstön osaamista kiistanalaisten aiheiden opetuksen suhteen, miten henkilöstöä voidaan tukea sekä luokkahuoneessa että yhteydenpidossa vanhempien kanssa, miten henkilöstölle voidaan tarjota koulutusta, miten voidaan pitää yllä koko koulun kattavaa yhtenäistä lähestymistapaa ja miten voidaan hälventää vanhempien ja muiden sidosryhmien pelkoja.

- ▶ Rehtorilla on ratkaiseva rooli – ei ainoastaan käytäntöjen kehittämisen ja soveltamisen valvomisessa, vaan myös sen määrittämisessä, millä tavoin kiistanalaisia aiheita yleensä ottaen lähestytään. Rehtoreiden pitäisi puolustaa demokraattista vuoropuhelua ja erilaisuuden kunnioitusta sekä noudattaa niitä esimerkiksi omassa hallintotyössään.
- ▶ Koska kiistanalaiset aiheet ovat luonteeltaan julkisia ja koskettavat koko kouluyhteisöä, niitä koskevia käytäntöjä on kehitettävä yhteistyössä henkilöstön, oppilaiden, opiskelijoiden, vanhempien ja muiden sidosryhmien kanssa. Samasta syystä opetushenkilöstön on pohdittava käytäntöjen soveltamista yhdessä, keskusteltava ongelmista ja ideoista sekä sovittava lähestymistavoista ja menetelmistä.
- ▶ Kiistanalaisia aiheita koskevan koulun päätöksenteon järjestäminen ja koordinoiminen yhteistyössä edellyttää koko koulun kattavaa lähestymistapaa hallintoon; toisin sanoen oppilaat, henkilöstö, vanhemmat ja koko yhteisö on koottava yhteen ja kaikki koulun toiminnan osa-alueet on ainakin periaatteessa otettava huomioon.
- ▶ Koko koulun kattava lähestymistapa edellyttää hallintomuotoa, joka on yhtälailla aktiivinen (edistää hyviä käytäntöjä kaikkialla koulussa), reaktiivinen (reagoi muutoksiin ja odottamattomiin tapahtumiin) ja ennakkoiva (edistää tekijöitä, jotka tukevat hyviä käytäntöjä ja minimoivat mahdollisia riskejä).
- ▶ Henkilöstön osaamisen kehittäminen kiistanalaisten aiheiden käsittelemiseksi turvallisesti ja hienotunteisesti on hallinnon keskeinen velvollisuus. Laadukkaan täydennyskoulutuksen ja työssäoppimis-mahdollisuuksien tarjoaminen on keskeinen edellytys koulun kehittymiselle.
- ▶ Toinen hallinnon olennainen velvollisuus on tarjota tukea opetushenkilöstölle, mukaan lukien käytännön apua ongelmissa, joita tulee ilmi luokkahuoneessa tai muualla koulussa tai yhteydenpidossa vanhempien kanssa.
- ▶ Luokkahuoneessa tapahtuvaa oppimista ei pidä nähdä muusta irrallisena. Se, mitä luokassa tapahtuu, vaikuttaa joka myönteisellä tai kielteisellä tavalla koko kouluun. Koulun ilmapiiri ja toimintakulttuuri vaikuttavat taas siihen, mitä luokassa tapahtuu. Kannustavan ilmapiirin ja toimintakulttuurin kehittämistä tulee tästä syystä pitää keskeisenä koulun käytäntöjen laatimisen ja soveltamisen osana.
- ▶ Kiistanalaiset aiheet vaihtelevat paikasta toiseen ja muuttuvat ajan myötä. Tästä syystä kiistanalaisia aiheita koskevien käytäntöjen tulee olla joustavia ja niiden on sallittava opetusmenetelmien ja opetuksen lähestymistapojen sovittaminen paikallisiin olosuhteisiin. Käytännöissä on huomioitava erityisesti sellaisten oppilaiden hyvinvointi, joilla on erityistarpeita tai jotka kuuluvat heikommassa asemassa oleviin ja vähemmistöryhmiin.
- ▶ Koko koulun kattava, yhteistyöhön perustuva lähestymistapa kiistanalaisiin aiheisiin vaikuttaa merkittäväällä tavalla koulun suunnitteluun ja resurssien kohdentamiseen – mukaan lukien käytännöistä so-pimisen, henkilöstön kehittämisen ja tuen, opetusmateriaalien sekä koulun ulkopuolisten suhteiden osalta.
- ▶ Kiistanalaisia aiheita koskevien käytäntöjä ei pitäisi nähdä irrallisina, vaan erottamattomana osana koulun muuta toimintaa, kuten yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden edistämistä ja väkivallan eh-käisyä. Käytäntöjen laatiminen ja tarkistaminen pitäisi sisällyttää koulun vuotuisen itsearviointi- ja suunnittelusykliin.
- ▶ Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kirjoittajat ja tutkijat ovat sivuuttaneet koulun johdon ja hal-linnon roolin lähes kokonaan. Rehtoreille ja muulle johdolle ei ole riittävästi ajantasaista käytännön koulutusta ja tukea kiistanalaisten aiheiden opetusta koskevaan suunnittelu- ja hallintotyöhön. Se vähä, mitä on tarjolla, on nopeasti vanhentumassa ja vaatii tarkistamista. Tällä alalla tarvitaan kiireesti uutta koulutus- ja/tai tukimateriaalia.

Suosituks

Edellä esitettyjen johtopäätösten perusteella on laadittu seuraavat suositukset.

- ▶ Kiistanalaisten aiheiden hallintoa koko koulun kattavana asiana tulisi pitää ensisijaisena kehityskoh-teena rehtorien ja muun johdon ammatillisessa koulutuksessa.
- ▶ Rehtorien ja muun johdon avuksi olisi laadittava uusia hallinnon työkaluja ja materiaaleja, joita he voivat hyödyntää laatiessaan koululle sopivaa strategista lähestymistapaa kiistanalaisten aiheiden opetukseen.
- ▶ Työkalujen ja materiaalien yhtenä keskeisenä tarkoituksena olisi oltava yhteisten arvojen kehittämi-nen koulun sisällä ja laajemmassa kouluyhteisössä sekä vastustuskyvyn lisääminen ääriilmiöitä koh-taan.

- ▶ Niiden tulisi lähteä ”turvapaikkojen” luomisesta koululle, toisin sanoen sellaisten säännöllisten tilaisuuksien luomisesta, joissa oppilaat voivat keskustella ajankohtaisia yhteiskunnallisia kiistoja koskevista näkemyksistään avoimesti ja ilman pelkoa.
- ▶ Niiden pitäisi tukea johtamis- ja hallintotyylejä, jotka edistävät henkilöstön, oppilaiden, vanhempien ja laajemman kouluyhteisön yhteistyötä koulun käytäntöjen laatimisessa.
- ▶ Ne pitäisi voida sisällyttää koulun olemassa olevaan itsearviointi- ja kehityssuunnittelusykliin.
- ▶ Työkalujen pitäisi nivoutua opettajien koulutuspaketin Elämää kiistojen keskellä – kiistanalaisten aiheitten opettaminen koulutusmateriaaleihin ja olla käytettävissä niiden rinnalla.
- ▶ Niiden pitäisi soveltua kaikkien Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden olosuhteisiin, kaikille luokka-asteille ja kaiken tyyppisiin kouluihin sekä olla saatavilla kaikissa näissä valtioissa.

Lähdeluettelo ja resurssit

- Ashton E. ja Watson B. (1998), "Values education: a fresh look at procedural neutrality"; *Educational Studies*, 24(2), s.183–93.
- Berg W., Graeffe L. ja Holden C. (2003), *Teaching controversial issues: a European perspective*, London Metropolitan University, Lontoo.
- Brett P., Mompoin-Gaillard P. ja Salema M-H. (2009), *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*, Euroopan neuvosto, Strasbourg.
- Brown et al. (2012), *Democratic citizenship in schools: teaching controversial issues, traditions and accountability*, Dunedin Academic Press, Edinburgh.
- City of Dublin Vocational Education Committee (CDVEC) (2012), *Tackling controversial issues in the citizenship classroom: a resource for citizenship education*, CDVEC Curriculum Development Unit/Professional Development Service for Teachers, Dublin.
- CitizED (2004), *Teaching controversial issues: briefing paper for trainee teachers of citizenship education teachers*, CitizED, Lontoo.
- Claire H. ja Holden C. (toim.) (2007), *The challenge of teaching controversial issues*, Trentham Books Ltd, Stoke-on-Trent.
- Clarke P. (1992), "Teaching controversial issues", *Green Teacher* 31, Green Teacher, Niagara Falls, New York.
- Cowan P. ja Maitles H. (2012), *Teaching controversial issues in the classroom: key issues and debates*, Continuum, Lontoo.
- Crick report (1998), *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, Qualifications and Curriculum Authority, Lontoo.
- Dearden R. F. (1981), "Controversial issues in the curriculum", *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), s. 37–44.
- Fiehn J. (2005), *Agree to disagree: citizenship and controversial issues*, Learning and Skills Development Agency, Lontoo.
- Frank S. ja Huddleston T. (2009), *Schools for society: learning democracy in Europe. A handbook of ideas for action*, Alliance Publishing Trust/ Network of European Foundations, Lontoo.
- Gross Z. ja Davies L. (2015), *The contested role of education in conflict and fragility*, Sense Publishers, Rotterdam.
- Hess D. E. (2009), *Controversy in the classroom: the democratic power of discussion*, Routledge, Lontoo.
- Huddleston T. ja Kerr D. (2006), *Making sense of citizenship: a continuing professional development handbook*, John Murray, Lontoo.
- Huddleston T. (toim.) (2014), *Democracy in the making: good practices from five years of regional summer academies "Democracy at School and Human Rights in Action"*, Euroopan neuvosto / European Wergeland Centre, Strasbourg.
- Huddleston T. ja Rowe D. (2015), "Discussion in citizenship", teoksessa Gearon L. (toim.), *Learning to teach citizenship in the secondary school: a companion to school experience*, s. 94–103, Taylor and Francis, Abingdon.
- Kelly T. (1986), "Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher's role", *Theory and Research in Social Education*, 14(2), s. 113–118.
- Kerr D. ja Huddleston T. (eds.) (2015), *Living with controversy: teaching controversial issues through education for democratic citizenship and human rights (EDC/HRE)*, Council of Europe, Strasbourg.
- Lambert D. ja Balderstone D. (2010), *Learning to teach geography in the secondary school: a companion to school experience*, Routledge, Lontoo.
- Oxfam (2006), *Teaching Controversial Issues*, Oxfam, Oxford.

Philpott S. et al. (2013), "Controversial issues: to teach or not to teach? That is the question", *Georgia Social Studies Journal*, Spring 2011, 1, (1), s. 32–44.

Scarratt E. ja Davison J. (toim.) (2012), *The media teacher's handbook*, Routledge, Abingdon.

Shuayb M. (2012), *Rethinking education for cohesion: international case studies*, Palgrave Macmillan, Lontoo.

Soley M. (1996), "If it's controversial, why teach it?" *Social Education*, January, s. 9–14.

Stradling R., Noctor M. ja Baines B. (1984), *Teaching controversial issues*, Edward Arnold, Lontoo.

Wegerif R. (2003), "Reason and creativity in classroom dialogues", *Language and Education*, 19 (3), s. 223–237.

Wilkins A. (2003), "Controversy in citizenship is inevitable", *Citizenship News*, Learning and Skills Development Agency, Lontoo.

Verkkoresurssit

Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014), CPD Module 9, Teaching about controversial issues: www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues; CPD Module B, Controversial issues in citizenship (Primary).

www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issues-citizenship-primary. Viitattu 29. heinäkuuta 2016.

Bonnell J. et al. (nd), "Teaching approaches that help build resilience to extremism among young people", Office for Public Management/National Foundation for Educational Research. www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182675/DFE-RR119.pdf. Viitattu 15. heinäkuuta 2016.

Council for the Curriculum, "Examinations and Assessment" (nd), Teaching controversial issues at key stage 3. www.nicurriculum.org.uk. Viitattu 21. heinäkuuta 2016.

Citizenship Foundation (2004), "Teaching about controversial issues". www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf. Viitattu 17. heinäkuuta 2016.

Clarke P. (2001), "Teaching controversial issues: a four-step classroom strategy for clear thinking on controversial issues". www.bced.gove.bc.ca.abed. Viitattu 18. heinäkuuta 2016.

Crombie B. ja Rowe D. (2009), "Dealing with the British National Party and other radical groups: guidance for schools". www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/1338.pdf. Viitattu 13. heinäkuuta 2016.

Department for Education (2015), "The Prevent duty - Departmental advice for schools and childcare providers": www.gov.uk/government/publications/protecting-children-from-radicalisation-the-prevent-duty, Department for Education, Lontoo. Viitattu 29. heinäkuuta 2016.

Greater Manchester Police (GMP) (2010), "Teaching controversial issues to support the DfCSF toolkit on Prevent" (opettajien koulutusmateriaali). <http://manchesterschoolsalliance.co.uk/assets/Teaching-Controversial-Issues-teacher-training-manual-.pdf>. Viitattu 22. heinäkuuta 2016.

National Union of Teachers (NUT) (2015), "Education and extremism: advice for members in England and Wales". www.teachers.org.uk/files/prevent-strategy.doc. Viitattu 5. heinäkuuta 2016.

Jamieson A. (2015), "The Prevent duty: addressing extremism in the classroom". www.sec-ed.co.uk/best-practice/the-prevent-duty-addressing-extremism-in-the-classroom/. Viitattu 24. heinäkuuta 2016.

Pierpoint S. (2014), "How can schools prepare for discussions of controversial issues? (Part II)". <http://learnerlog.org/socialstudies/how-can-schools-prepare-for-discussions-of-controversial-issues-part-ii/>. Viitattu 25. heinäkuuta 2016.

Personal, Social, Health and Economic Education Association (2013), "Teaching 'sensitive' issues". www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173. Viitattu 30. heinäkuuta 2016.

Qualifications and Curriculum Development Agency (QCDA) (2010), "Community cohesion in action: a curriculum planning guide for schools". www.globalfootprints.org/files/zones/teach/Key_GL_Documents/QCDAcommunitycohesion.pdf. Viitattu 18. heinäkuuta 2016.

Richardson R. (2011), "Five principles on teaching about controversial issues". www.insted.co.uk/guide.html. Viitattu 4. heinäkuuta 2016.

Euroopan neuvoston julkaisujen jälleenmyyjät

BELGIA

La Librairie Europeenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Puh. + 32 (0)2 231 04 35
Faksi: + 32 (0)2 735 08 60
Sähköposti: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussee de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Faksi: + 32 (0)2 706 52 27
Sähköposti: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

BOSNIA JA HERTSEGOVINA

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulipa 2/V
BA-71000 SARAJEVO
Puh. + 387 33 640 818
Faksi: + 387 33 640 818
Sähköposti: robertsplus@bih.net.ba

KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Puh. + 1 613 745 2665
Faksi: + 1 613 745 7660
Ilmainen puh. (866) 767-6766
Sähköposti: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

KROATIA

Robert's Plus d.o.o.
Marasovipeva 67 HR-21000 SPLIT
Puh. + 385 21 315 800, 801,802, 803
Faksi: + 385 21 315 804
Sähköposti: robertsplus@robertsplus.hr

Tšekki

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Puh. + 420 2 424 59 204
Faksi: + 420 2 848 21 646
Sähköposti: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

Tanska

GAD
Vimmelskafte 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Puh. + 45 77 66 60 00 Faksi: + 45 77 66 60 01
Sähköposti: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

SUOMI

Akateeminen Kirjakauppa
PL 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Puh. + 358 (0)9 121 4430
Faksi: + 358 (0)9 121 4242
Sähköposti: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

Ranska

Ota yhteyttä suoraan
Euroopan neuvostoon:
Council of Europe Publishing
Editions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Puh. + 33 (0)3 88 41 25 81
Faksi: + 33 (0)3 88 41 39 10
Sähköposti: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kleber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Puh. + 33 (0)3 88 15 78 88
Faksi: + 33 (0)3 88 15 78 80
Sähköposti: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

Kreikka

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Puh. + 30 210 32 55 321
Faksi: + 30 210 32 30 320
Sähköposti: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

Unkari

Euro Info Service
Pannonia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Puh. + 36 1 329 2170
Faksi: + 36 1 349 2053
Sähköposti: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

Italia

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Puh. + 39 0556 483215
Faksi: + 39 0556 41257 Sähköposti: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

Norja

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Puh. + 47 2 218 8100
Faksi: + 47 2 218 8103
Sähköposti: support@akademika.no
http://www.akademika.no

Puola

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Puh. + 48 (0)22 509 86 00
Faksi: + 48 (0)22 509 86 10
Sähköposti: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

Portugali

Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Puh. 351 21 3224040
Faksi: 351 21 3224044
Sähköposti: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

Venäjän federaatio

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Puh. + 7 495 739 0971
Faksi: + 7 495 739 0971
Sähköposti: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

Sveitsi

Planetis Sari
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Puh. + 41 22 366 51 77
Faksi: + 41 22 366 51 78
Sähköposti: info@planetis.ch

Taiwan

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Puh. 886-2-8712 8886
Faksi: 886-2-8712 4747, 8712 4777
Sähköposti: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

Yhdistynyt kuningaskunta

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Puh. + 44 (0)870 600 5522
Faksi: + 44 (0)870 600 5533
Sähköposti: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

Yhdysvallat ja Kanada

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Puh. + 1 914 472 4650
Faksi: + 1 914 472 4316
Sähköposti: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing/Editions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex

Puh. + 33 (0)3 88 41 25 81 - Faksi: + 33 (0)3 88 41 39 10 - Sähköposti: publishing@coe.int - Verkkosivusto: http://book.coe.int

Julkaisun tarkoituksena on tukea kiistanalaisten aiheiden hallintoa koko koulun tasolla. Tämä tukee nuorison hyvinvointia ja samalla lisää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vaikuttavuutta sekä auttaa turvaamaan ja vahvistamaan eurooppalaisia demokraattisia yhteiskuntia.

FI

Euroopan neuvosto on maanosan johtava ihmisoikeusjärjestö. Sillä on 47 jäsenmaata, joista 28 on Euroopan unionin jäseniä. Kaikki Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ovat myös ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion suojaamiseksi tehdyn Euroopan ihmisoikeussopimuksen allekirjoittajamaita. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo yleissopimuksen täytäntöönpanoa jäsenmaissa.

www.coe.int

Euroopan unioni on ainutlaatuinen taloudellinen ja poliittinen liitto, johon kuuluu 28 demokraattista eurooppalaista valtiota. Sen tavoitteena on rauha, hyvinvointi ja vapaus kaikille sen 500 miljoonalle kansalaiselle – oikeudenmukaisemmassa ja turvallisemmassa maailmassa. Toteuttaakseen tavoitteensa EU:n jäsenvaltiot perustavat elimiä hoitamaan EU:n asioita ja hyväksymään sen lainsäädäntöä. Tärkeimmät elimet ovat Euroopan parlamentti (joka edustaa Euroopan kansalaisia), Euroopan unionin neuvosto (joka edustaa jäsenvaltioiden hallituksia) ja Euroopan komissio (joka edustaa EU:n yhteistä etua).

<http://europa.eu>

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE